

PRAVNI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U RIJECI

Krešimir Kamber

POKAJNIK KAO SVJEDOK U HRVATSKOM I MEĐUNARODNOM
KAZNENOM PRAVU
(diplomski rad)

Rijeka, 2006.

PRAVNI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U RIJECI

POKAJNIK KAO SVJEDOK U HRVATSKOM I MEĐUNARODNOM
KAZNENOM PRAVU
(diplomski rad)

Kolegij: Kazneno postupovno pravo
Mentor: Prof.dr.sc. Berislav Pavišić

Student: Krešimir Kamber
Matični broj: 27118

Rijeka, 2006.

SAŽETAK

Tema rada je mjera borbe protiv organiziranog kriminaliteta, institut pokajnika. Institut pokajnika prikazan je u okvirima kaznenog prava Republike Hrvatske, pri čemu su obrađene mogućnosti za primjenu tog instituta u okvirima kaznenog materijalnog i kaznenog postupovnog prava. Također, dan je prikaz primjene instituta pokajnika u izvorima međunarodnog kaznenog prava i prikazan položaj pokajnika kao svjedoka u postupcima pred međunarodnim kaznenim sudištima. Obradena su i neka pitanja postupovne i izvanpostupovne zaštite pokajnika kao svjedoka, ali i mogućnost korištenja njegovog iskaza u utvrđivanju činjenica u kaznenom postupku.

Organizirani kriminalitet danas je nedvojbeno najopasniji oblik kriminala. Organizirani kriminalitet napada same temelje demokratske vlasti, ugrožava gospodarsku, socijalnu i političku stabilnost svake države.

Institut pokajnika je jedan od oblika za suprotstavljanje organiziranom kriminalitetu, koji se ostvaruje kao mogućnost koju su uvela neka od kaznenih zakonodavstava da pripadnik zločinačke organizacije, koji organizaciju dobro poznaje iznutra, kako po strukturi, organizaciji, tako i po oblicima djelovanja, pred sudom ne bude u poziciji optuženog od strane ovlaštenog tužitelja, već da ovlaštenu tužitelj takvu osobu samo predloži sudu za ispitivanje kao svjedoka.

U primjeni mjere kao što je institut pokajnika nameću se određena pitanja, posebno vezana uz sudjelovanja pokajnika kao svjedoka u kaznenom postupku, odnosno njegove postupovne i izvanpostupovne zaštite i mogućnosti korištenja njegovog iskaza u utvrđivanju činjenica u kaznenom postupku. Upravo je zbog toga nužno ostvarivati suradnju na međunarodnoj razini, te rješenja postignuta takvom suradnjom usklađivati s nacionalnim zakonodavstvima.

PREDGOVOR

Diplomski rad na temu «Pokajnik kao svjedok u hrvatskom i međunarodnom kaznenom pravu» nastao je u okviru kolegija Kazneno postupovno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, u akademskoj godini 2005./2006., pod vodstvom mentora Prof.dr.sc. Berislava Pavišića.

U ostvarenju rada posebno je značajna bila pomoć katedre, a osobito, sugestije i upute, mentora Prof.dr.sc. Berislava Pavišića i asistentice Milane Trbojević kojima dugujem posebnu zahvalnost.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	I
PREDGOVOR.....	II
UVOD.....	2
1. ORGANIZIRANI KRIMINALITET KAO IZAZOV SUVREMENOM KAZNENOM ZAKONODAVSTVU.....	4
2. POSEBNE USTANOVE OTKRIVANJA I DOKAZIVANJA KAZNENIH DJELA ORGANIZIRANOG KRIMINALITETA.....	9
2.1. PREGLED.....	9
2.2. SUDIONIK U KAZNENOM DJELU KAO IZVOR SAZNANJA U KAZNENOM POSTUPKU.....	13
a) UVODNE NAPOMENE.....	13
b) ISKAZ SUDIONIKA U KAZNENOM DJELU KAO IZVOR SAZNANJA U KAZNENOM POSTUPKU.....	14
2.3. POKAJNIK.....	17
2.4. POKAJNIK-KRUNSKI SVJEDOK.....	19
3. KAZNENOPRAVNI POLOŽAJ POKAJNIKA.....	22
3.1. MATERIJALNO KAZNENO ZAKONODAVSTVO.....	22
3.2. KAZNENO POSTUPOVNO ZAKONODAVSTVO.....	24
a) UVODNE NAPOMENE.....	24
b) POSTUPAK PRETVORBE OSUMNJIČENIKA ILI OKRIVLJENIKA U KRUNSKOG SVJEDOKA.....	26
4. POKAJNIK KAO SVJEDOK.....	34
4.1. POKAJNIK KAO SVJEDOK U HRVATSKOM KAZNENOM PRAVU.....	35
4.2. POKAJNIK KAO SVJEDOK U POSTUPCIMA PRED MEĐUNARODNIM KAZNENIM SUDIŠTIMA.....	41
4.2.1. MEĐUNARODNI KAZNENI TRIBUNAL ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU.....	42
a) UVODNE NAPOMENE.....	42
b) POLOŽAJ POKAJNIKA U POSTUPKU PRED TRIBUNALOM.....	44
4.2.2. STALNI MEĐUNARODNI KAZNENI SUD.....	50
4.3. POKAJNIK KAO SVJEDOK U KONVENCIJI UN O TRANSNACIONALNOM ORGANIZIRANOM KRIMINALITETU.....	56
4.4. POKAJNIK KAO SVJEDOK U PRAKSI EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA.....	60
4.5. POKAJNIK KAO SVJEDOK U IZVORIMA KAZNENOG PRAVA VIJEĆA EUROPE.....	63

4.6. POKAJNIK KAO SVJEDOK U IZVORIMA EUROPSKE UNIJE.....	67
5. POSEBAN NAČIN PRIBAVLJANJA ISKAZA POKAJNIKA KAO SVJEDOKA.....	72
5.1. PRIBAVLJANJE ISKAZA SVJEDOKA.....	72
5.2. PRIBAVLJANJE ISKAZA POKAJNIKA KAO SVJEDOKA I NJEGOVA POSTUPOVNA ZAŠTITA.....	74
5.3. IZVANPOSTUPOVNA ZAŠTITA POKAJNIKA KAO SVJEDOKA.....	78
6. ISKAZ POKAJNIKA KAO TEMELJ UTVRĐIVANJA ČINJENICA U KAZNENOM POSTUPKU.....	82
ZAKLJUČAK.....	88
LITERATURA.....	91

UVOD

U ovome radu je razrađen jedan od oblika borbe i suprostavljanja organiziranom kriminalitetu, institut pokajnika, ili u nekim izvorima krunskog svjedoka. Naglasak je uglavnom stavljen na rješenja kaznenog zakonodavstva Republike Hrvatske, koja su u tekstu popraćena i uspoređena s rješenjima i komentarima sadržanim u izvorima međunarodnog prava, s tim da je treće poglavlje detaljnije posvećeno pitanjima vezanim uz institut pokajnika u izvorima međunarodnog prava.

U prvom poglavlju postavljen je problem organiziranog kriminaliteta u odnosu na suvremene civilizacijske dosege u zaštiti ljudskih prava, s jedne strane, i zahtjevu za učinkovitosti kaznenog postupka, s druge. Problem organiziranog kriminaliteta, u smislu definiranja, predviđanja mjera suprostavljanja, međudržavne suradnje u suzbijanju, predstavlja jednu opširnu temu, tako da rad nije išao u smjeru njezine razrade nego samo u postavljanju nekih najopćenitijih pojmova da bi se mogla shvatiti pojava i značaj jedne mjere kao što je institut pokajnika.

U drugom poglavlju prikazan je katalog, odnosno kratak pregled ustanova koje su u međunarodnim izvorima kaznenog prava i kaznenom postupovnom pravu Republike Hrvatske, usmjerene otkrivanju i dokazivanju kaznenih djela organiziranog kriminaliteta. U ovom poglavlju prikazan je i položaj sudionika u kaznenom djelu kao izvora saznanja u kaznenom postupku. Prikazani su i određeni mogući pojavni oblici pokajnika u kaznenom postupku. Dalje je razrađen sam pojam pokajnika-krunskog svjedoka, u smislu definiranja tog instituta i njegove pojave uopće i u kaznenom pravu Republike Hrvatske.

U trećem poglavlju razrađen je kaznenopravni položaj pokajnika, s tim da su prikazana neka rješenja koja nudi kazneno materijalno pravo, u smislu mogućnosti primjene instituta pokajnika i posebno kazneno postupovno pravo u okviru kojeg se taj institut i razvija. Prikazan je sam postupak pretvorbe osumnjičenika ili okrivljenika u svjedoka i specifičnost njegovog položaja u kaznenom postupku.

U četvrtom poglavlju riječ je o pokajniku i to posebno kroz njegovu funkciju svjedoka u kaznenom postupku. Opisan je položaj svjedoka i postavljeni neki osnovni pojmovi. Određeno je sudjelovanje pokajnika kao svjedoka u kaznenom postupku u pravu Republike Hrvatske. U ovom je poglavlju poseban naglasak stavljen na sudjelovanje svjedoka pokajnika u postupcima pred međunarodnim kaznenim sudištima. Tu su obrađeni postupci, odnosno pojavljivanje pokajnika u postupcima pred Međunarodnim kaznenim tribunalom za bivšu Jugoslaviju i Stalnim međunarodnim kaznenim sudom. U prikazivanju primjene instituta pokajnika pred ovim sudištima, potrebno je naglasiti da se ne radi o primjeni tog instituta u smislu u kojem je on obrađivan u drugim dijelovima rada i to zbog specifičnosti u nadležnosti, postupcima, položaju okrivljenika i svjedoka u tim postupcima, tako da je za razumijevanje prikazano, u osnovnim crtama, osnivanje sudišta, nadležnost, postupak i položaj subjekata u postupku, te u okviru svega toga i primjenu instituta pokajnika. U četvrtom poglavlju prikazana su i rješenja o sudjelovanju pokajnika kao svjedoka u kaznenom postupku iz Konvencije o transnacionalnom organiziranom kriminalitetu uz kratak komentar i prikaz te konvencije. Također, u ovom poglavlju prikazana je praksa i stajališta Europskog suda za ljudska prava koja su posebno važna za utvrđivanje ograničenja u primjeni iskaza pokajnika u utvrđivanju činjenica u kaznenom postupku. Četvrto poglavlje bavi se i prikazom primjene instituta pokajnika u izvorima kaznenog prava Vijeća Europe i Europske unije.

Peto poglavlje se bavi pribavljanjem iskaza, u prvom redu svjedoka, a zatim specifičnostima u pribavljanju iskaza pokajnika kao svjedoka. U ovom poglavlju obrađeno je i pitanje sudjelovanja ugroženih svjedoka u kaznenom postupku, te su prikazana rješenja u njihovoj postupovnoj i izvanpostupovnoj zaštiti.

Konačno, u šestom poglavlju, prikazan je značaj iskaza pokajnika u utvrđivanju činjenica u kaznenom postupku. Također su prikazane specifičnosti i ograničenja vezana uz mogućnost korištenja takvog iskaza u utvrđivanju činjenica, te je prikazan kratak komparativni pregled u rješavanju nekih važnijih pitanja vezanih uz primjenu iskaza pokajnika kao svjedoka.

1. ORGANIZIRANI KRIMINALITET KAO IZAZOV SUVREMENOM KAZNENOM ZAKONODAVSTVU

Opća i temeljna obveza države, u suvremenom društvu, je odrediti i zajamčiti univerzalna ljudska prava i slobode, pravna dobra i temeljne vrijednosti društvene zajednice, i zaštititi ih od različitih oblika povrede i ugrožavanja. Takva prava, slobode i vrijednosti u pravnom poretku Republike Hrvatske zagaranirana su, u prvom redu, Ustavom¹ koji je u članku 3. slobodu, jednakost, nacionalnu ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalnu pravdu, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje čovjekove prirode i čovjekova okoliša, vladavinu prava i demokratski višestranački sustav postavio za najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske. Najteži oblik povrede i ugrožavanja ovih Ustavom, i zakonima, zajamčenih prava i sloboda predstavlja pojava kaznenog djela. Kazneno djelo predstavlja jedan od najtežih oblika društvenog sukoba.² Suvremena država, svoju zadaću rješavanja ovakvog sukoba ostvaruje na temelju svoje suverene vlasti³ iz koje proizlazi pravo kažnjavanja *jus puniendi*. Pravo kažnjavanja, je u prvom redu, subjektivno pravo države po kojem ona inkriminira, odnosno propisuje kaznena djela, i sankcionira ta kaznena djela, odnosno propisuje za njih sankcije, ali ono je i obveza države da počinitelje tih kaznenih djela i progoni. U novije vrijeme pravo kažnjavanja, ali opet na temelju volje država, za određene vrste kaznenih djela i sankcija, ima i međunarodna zajednica.⁴

Najvažniji oblik pravom uređenog postupanja u povodu kaznenog djela je kazneni postupak. Iako, postupanje u povodu kaznenog djela može imati i druge oblike: sporazum sukobljenih strana, nagodba, mirenje, posredovanje,

¹ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/1990., 135/1997., 8/1998. – pročišćeni tekst, 113/2000., 124/2000. – pročišćeni tekst. U daljnjem tekstu: Ustav.

² Pavišić, B., Komentar zakona o kaznenom postupku, 5.izdanje, Žagar, Rijeka, 2005., str.3.

³ Suverenost se ostvaruje kao teritorijalna i personalna. Teritorijalna suverenost države znači da država na svom području uživa punoću i isključivost vlasti. Punoća vlasti ostvaruje se kao primjena Ustava, zakona i drugih propisa države na njenom području, ali i pravo države da organizira svoju sudbenu, upravnu i lokalnu vlast na tom području. Isključivost vlasti isključuje mogućnost bilo koje druge države da na njezinom području vrši ikakve čini prisile (npr.uhićenje ili npr.sudsku ovrhu). Personalna suverenost je suverenost koju država ostvaruje nad svojim građanima i koja se očituje kroz prava (npr.suditi svojim građanima za kaznena djela koja počine u inozamstvu) i obveze (npr.pružati zaštitu svojim građanima u domovini i inozemstvu).

⁴ O tome šire: Degan, V.Đ. , Pavišić, B., Međunarodno kazneno pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005.

arbitriranje.⁵ Kazneni postupak je sustav zakonom uređenih radnji i cjelina međusobnih odnosa postupovnih subjekata (suda, tužitelja, okrivljenika), te drugih sudionika kaznenog postupka. Postupovne radnje se provode i odnosi nastaju u slučaju vjerojatnosti da je počinjeno kazneno djelo. Njihova svrha je da se utvrdi: (1) je li počinjeno kazneno djelo, (2) tko je počinitelj kaznenog djela, (3) je li počinitelj kriv, te (4) ima li uvjeta za primjenu kaznenih sankcija.⁶

Jedan od osnovnih problema kaznenog postupka je uspostava optimalnog odnosa između dvije suprotstavljene težnje koje u njemu susrećemo. S jedne strane, imamo zahtjev za učinkovitošću, odnosno, djelotvornošću kaznenog postupka, a s druge, zahtjev za zaštitom prava osoba okrivljenih u kaznenom postupku s temeljnim ciljem sprječavanja progona i osude nedužnih osoba.

Učinkovitost i djelotvornost kaznenog postupka ogleda se, prvenstveno, u zahtjevu i nastojanju da se svaki poznati počinitelj kaznenog djela kazni, a sve u svrhu zaštite temeljnih vrijednosti i pravnih dobara pojedinaca i šire društvene zajednice. Određene radnje koje se poduzimaju u okviru kaznenog postupka, s ovako postavljenim ciljevima, nužno znače i poduzimanje represivnih mjera prema okrivljeniku, posebno da bi ga se onemogućilo da izbjegne kazneni progon npr. bjegom, uništenjem tragova, utjecanjem na dokaze i svjedoke. Represivne mjere prema okrivljeniku ograničavaju mnoge njegove Ustavom, zakonima i međunarodnim izvorima zajamčene prava i slobode. Kazneni postupak se poduzima i vodi u vrijeme kad je samo vjerojatna krivnja počinitelja za kazneno djelo⁷ što stvara opasnost poduzimanja represivnih mjera prema osobi koja nije počinitelj kaznenog djela, a još opasnije, i mogućnost osude takve osobe.

Upravo zbog toga, jedno od osnovnih načela kaznenog postupka, kroz koje se ostvaruje težnja za zaštitom okrivljenikovih prava i to s ciljem da se izbjegne osuda nedužne osobe, je presumpcija nedužnosti okrivljenika, izražena u Zakonu o kaznenom postupku u članku 3.,⁸ Ustavu u članku 28., ali i temeljnim

⁵ Pavišić, B., op.cit., str.3.

⁶ Loc.cit.

⁷ Stupanj spoznaje kojim kazneni postupak započinje je osnovana sumnja. To je takva sumnja koja mora biti dovoljno jasna da se može predočiti, mora se temeljiti na konkretnim okolnostima i odnositi se na konkretan predmet i mora biti podobna za kontradiktornu provjeru.

⁸ Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 110/1997., 27/1998., 58/1999., 112/1999., 58/2002., 143/2002., 62/2003.-pročišćeni tekst. U daljnjem tekstu: Zakon o kaznenom postupku.

međunarodnopravnim dokumentima koji pravno uređuju zaštitu ljudskih prava i sloboda: Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u članku 6.⁹ i Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima u članku 14.¹⁰. Time je, zapravo, to načelo uzdignuto na jedno od univerzalnih prava okrivljenika i omogućeno da se štiti pred kaznenim sudovima, Europskim sudom za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Odborom za prava čovjeka i pred Ustavnim sudom.

Kazneni postupak, dakle, predstavlja sustav zaštite prava i sloboda uređen posredstvom pravila postupanja prema samo vjerojatnom počinitelju kaznenog djela.¹¹ Osim toga, zahtjevu za zaštitu prava osoba okrivljenih u kaznenom postupku idu u korist i neke druge mjere koje poznaje suvremeno kazneno postupovno zakonodavstvo kao što je obveza suda da nejasne situacije rješava okrivljeniku u korist (*favor defensionis*) ili težnja za postizanjem jednakosti, i to jednakosti sredstava ili oružja (*equality of arms*), tužitelja i okrivljenika.

Ukoliko bi, težnja za djelotvornošću kaznenog postupka bila jače naglašena, ona bi morala značiti i veće ovlasti državnih tijela za poduzimanjem represivnih mjera (npr. pretrage, uhićenja, pritvora) radi razjašnjavanja kaznenih djela, što bi samo po sebi bilo i dublji zahvat u, posebno danas u suvremenom društvu, zaštićena ljudska prava i slobode građana. Nasuprot tome, ako bi se odredbama kaznenog postupovnog zakonodavstva željela jače naglasiti težnja za zaštitom prava građana okrivljenih u kaznenom postupku, restriktivnom primjenom represivnih mjera smanjila bi se i mogućnost nepotrebnih ograničenja prava i sloboda građana, a što bi tada moglo značiti i opasnost za ostvarenje djelotvornosti kaznenog postupka. Koja će težnja prevladati ovisi o konkretnom kaznenom zakonodavstvu, uvjetovano je s više društvenih i političkih čimbenika a i samim modelom kaznenog postupka za koji se konkretna država odlučila.¹²

Zahtjev za djelotvornošću kaznenog postupka, možda, najviše dolazi do izražaja kad je u pitanju jedan od najvećih izazova suvremenom kaznenom

Zakonske odredbe označene su prema izvornim oznakama, a ne prema pročišćenom tekstu. Vidi, Pavišić, B., op. cit., str. V.

⁹ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 18/1997., 6/1999., 8/1999., 14/2002., 13/2003.

¹⁰ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 12/1993.

¹¹ Pavišić, B., op.cit., str.3.

¹² Tri su osnovna povijesna modela kaznenog postupka: akuzatorni, inkvizitorni i mješoviti. U većini konkretnih sustava ima sastojaka različitih modela.

materijalnom i kaznenom postupovnom pravu: organizirani kriminalitet. Organizirani kriminalitet danas je nedvojbeno najopasniji oblik kriminala, koji ugrožava same temelje demokratske vlasti jer mu je cilj uspostaviti "protuvlast" kao suprotnost civilnom društvu i demokratskoj pravnoj državi.¹³ Povijesno prepoznaju se različiti oblici organiziranog kriminaliteta. Tako su ti oblici od "mafije" u najširem smislu te riječi pa preko oblika "cosa nostra", "camora", "nuova sacra corona unita" do modernijih oblika organiziranoga kriminaliteta u SAD-u, Ruskoj federaciji, Kini te i do oblika organiziranoga kriminaliteta u Republici Hrvatskoj.¹⁴

Iako postoji zahtjev za postizanjem jedne općeprihvaćene i univerzalne definicije organiziranog kriminaliteta, što bi bio prvi korak prema njegovom učinkovitom suzbijanju, ona danas još ne postoji. Međutim, u svrhu postizanja definicije pronađena su određena obilježja i pojmovi (indikatori) koji čine sastavni dio organiziranog kriminaliteta. Indikatori mogu biti kaznenopravnog i kriminološkog značenja. U kaznenopravnom smislu, možemo razlikovati tri materijalnopravna: (1) udruživanje više osoba na dulje ili neodređeno vrijeme, (2) s nakanom protupravnog stjecanja prihoda, drugih vrijednosti ili gospodarskih probitaka, te (3) metodička sustavna primjena nasilja ili drugih akata usmjerenih zastrašivanju, i možemo razlikovati jedan procesnopravni indikator: mjere zaštite (obrane) od kaznenog progona. U kriminološkom smislu, osobito važnom da bi se razlikovala druga kaznena djela koja bi u svom biću imala ostvarene neke od ovih indikatora od kaznenih djela organiziranog kriminaliteta, možemo govoriti o ovim indikatorima: (1) trajno sporazumno hijerarhijski ustrojeno djelovanje više osoba, (2) činjenje teških kaznenih djela, (3) organizacija, progon ili nadzor nad legalnim poslovima s masovnom potražnjom, (4) sustavna zaštita (prikrivanje) od kaznenog progona, (5) metodička primjena nasilja i zastrašivanja, (6) nastojanje za utjecanje na državnu vlast i gospodarstvo.¹⁵

¹³ Pavišić, B, Veić, P., Komentar Kaznenog zakona, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb, 1998., str.239.

¹⁴ Bosanac, N., Organizirani kriminalitet s posebnim osvrtom na pojmovno određivanje, pojavnost i normativno reguliranje pranja novca, objavljeno u: Hrvatska pravna revija, Zagreb, 2/2001., str.78.

¹⁵ Veić, P., Kaznenopravne mogućnosti suzbijanja organiziranog kriminaliteta, objavljeno u: Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, 2/1996., str.671.

Iako ne postoji jedinstvena i univerzalna, općeprihvaćena definicija organiziranog kriminaliteta, ovi indikatori u pravilu određuju taj pojam i na razini Europske unije, UN-a, Vijeća Europe i drugim međunarodnim izvorima. Kazneni zakon Republike Hrvatske¹⁶ u određivanju kriminalne zone u općem djelu je najprije definirao pojmove "grupe ljudi"¹⁷ i "zločinačke organizacije",¹⁸ da bi se kasnije, u posebnom dijelu, tim pojmovima poslužio: (1) u konstruiranju kvalifikatornih okolnosti kod nekoliko klasičnih inkriminacija kaznenih djela organiziranog kriminaliteta, te (2) kod postavljanja inkriminacija "udruživanja za počinjenje kaznenog djela" kao posebnog kaznenog djela protiv javnog reda.¹⁹

Definiranje, preventivno djelovanje i učinkovito suzbijanje organiziranog kriminaliteta danas je, možda, najveći izazov postavljen pred svako nacionalno kazneno zakonodavstvo ali i zahtjev za boljom i učinkovitijom povezanosti i suradnji na međunarodnoj razini, međutim to predstavlja jednu opširnu temu i nije predmet ovoga rada.

¹⁶ Kazneni zakon, Narodne novine, br. 110/1997., 27/1998., 50/2000., 129/2000., 51/2001., 111/2003., 105/2004. U daljnjem tekstu: Kazneni zakon.

¹⁷ Grupa ljudi, u smislu ovoga Zakona, je udruženje od najmanje tri osobe koje su povezane radi trajnog ili povremenog činjenja kaznenih djela, pri čemu svaka od tih osoba daje svoj udio u počinjenju kaznenog djela (članak 89. stavak 22. Kaznenog zakona).

¹⁸ Vidi infra, str.10.

¹⁹ Krapac, D., Pogled na neke važnije odredbe novog hrvatskoga kaznenog zakonodavstva o organiziranom kriminalitetu i pitanja njihove praktične primjene, objavljeno u: Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2/1998., str.515.

2. POSEBNE USTANOVE OTKRIVANJA I DOKAZIVANJA KAZNENIH DJELA ORGANIZIRANOG KRIMINALITETA

2.1. PREGLED

U suvremenim kaznenim zakonodavstvima, zbog posebnog interesa države za suzbijanje organiziranog kriminaliteta, predviđene se i posebne ustanove namjenjene prvenstveno, suzbijanju, odnosno dokazivanju i otkrivanju kaznenih djela organiziranog kriminaliteta.

Zakon o kaznenom postupku je odredbama članka 180.-183. predvidio posebnu izvidnu djelatnost namjenjenu borbi protiv organiziranog kriminaliteta. Radi se o posebnim izvidima koje je Zakon o kaznenom postupku uredio u ukupno sedam skupina posebnih izvida (članci 180. stavak 1. i 183.) koji uključuju više oblika radnji. Obavljaju se kao jednokratna, povremena, prigodna aktivnost, ili se obavljaju kao kontinuirano djelovanje.²⁰

Posebni izvidi se poduzimaju ako nema mogućnosti provođenja općih izvida ili je poduzimanje općih izvida povezano s nerazmjernim teškoćama. U tom slučaju, na zahtjev državnog odvjetnika, istražni sudac može odrediti posebne izvide protiv osobe za koju postoje osnove sumnje²¹ da je sama počinila ili je s drugim osobama sudjelovala u kaznenom djelu iz kataloga kaznenih djela predviđenih u članku 181.²² Zakona o kaznenom postupku. Posebni izvidi kaznenih djela su u Zakonu o kaznenom postupku imenovani, propisani su uvjeti i modalitet njihove primjene, te način upotrebe rezultata tih izvida, ali tehnička i

²⁰ Pavišić, B., op. cit., str.250.

²¹ Osnove sumnje su vjerojatnost na polaznoj razini, pretpostavka, hipoteza o kaznenom djelu za koje se progoni po službenoj dužnosti, koja počiva na stvarnim okolnostima.

²² Katalog kaznenih djela za koje se mogu primijeniti posebni izvidi sastoji se od više skupina: (1) kaznena djela počinjena na štetu djece ili maloljetnika i kaznena djela iz glave XXVI. Kaznenog zakona za koja je propisana kazna od pet ili više godina zatvora, (2) izričito člankom 181. točka 2. Zakona o kaznenom postupku propisana kaznena djela i kaznena djela koja je počinila grupa ili zločinačka organizacija u stjecađu, (3) najteža kaznena djela za koja je propisana kazna dugotrajnog zatvora.

provedbena komponenta nije predmet uređenja Zakona o kaznenom postupku niti bilo kojeg drugog propisa (osim nekih odredbi Zakona o USKOK-u²³).²⁴

Posebni izvidi kaznenih djela provode se prema: (1) osumnjičeniku, (2) prema osobama za koje postoje osnove sumnje da počinitelju ili od počinitelja kaznenih djela iz članka 181. Zakona o kaznenom postupku prenose priopćenja i poruke u svezi s djelom, odnosno da se počinitelj služi njihovim telekomunikacijskim uređajem, (3) prema oštećeniku uz njegov pisani pristanak, osim uporabe prikrivenih istražitelja i pouzdanika i (4) prema predmetu kaznenog djela.²⁵

Prvi od, Zakonom o kaznenom postupku, imenovanih posebnih izvida je nadzor i tehničko snimanje telefonskih razgovora, odnosno sredstava za tehničko komuniciranje na daljinu. Ovdje se radi o presretanju komunikacijskih poruka koje se sastoji od tajnog nadzora i/ili snimanja razgovora koji se vode sredstvima komunikacije na daljinu. Ova mjera se primjenjuje na osobe za koje je izdan pisani nalog ali i za druge osobe koje se nađu u kriminalnoj zoni.²⁶ Može se odrediti i prema osobama za koje postoje osnove sumnje da počinitelju ili od počinitelja kaznenih djela iz zakonskog kataloga prenose priopćenja i poruke u vezi s djelom, ili da se počinitelj služi njihovim priključcima na telekomunikacijski uređaj.

Drugi, ulazak u prostorije radi provođenja nadzora i tehničko snimanje prostorija, namijenjen je prikupljanju informacija u određenom prostoru.

Zatim treći, tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta ima za cilj prikupljanje podataka o kretanju i kontaktima određenih osoba ili o postupanju s određenim predmetom.

Četvrti posebni izvid iz Zakona o kaznenom postupku je uporaba prikrivenih istražitelja i pouzdanika. Prikriveni istražitelj je policijski službenik, posebno pripremljen, s promijenjenim identitetom i uklopljen u kriminalnu sredinu gdje djeluje sukladno određenim smjernicama koje je primio od istražnog

²³ Zakon o Uredu za suzbijanja korupcije i organiziranog kriminaliteta, Narodne novine, br. 88/2001., 12/2002., 33/2005., 48/2005. U daljnjem tekstu: Zakon o USKOK-u.

²⁴ Pavišić, B., op. cit., str.251.

²⁵ Pavišić, B., Veić, P., Kazneni zakoni, Laserplus, Zagreb, 2004.

²⁶ Loc. cit.

suca.²⁷ Pouzdanik je građanin koji se u posebne izvide uključuje na osnovi naloga suda i djeluje na osnovi jednakih smjernica kao prikrivani istražitelj i ima u osnovi jednake zadaće, ali je njegov položaj drukčiji.²⁸ Razlika je u prvom redu što je prikrivni istražitelj policijski službenik sa svim ovlastima i dužnostima koje policijski službenici imaju, dok pouzdanik to nije, ali je i temeljna razlika u mogućnosti korištenja njihovog iskaza u dokazivanju pojedinih okolnosti kaznenog djela.

Peti, simulirani otkup predmeta te simulirano davanje potkupnine i simulirano primanje potkupnine su posebno važni za kaznena djela primanja i davanja mita, ali i iznude, otmice, te za kaznena djela gdje postoji organizirani sustav zaštite od otkrivanja kojeg je moguće probiti samo u rubnim vanjskim točkama legalizacije prihoda od kaznenog djela.²⁹

Šesti, poseban izvid je nadzirani prijevoz i isporuka predmeta kaznenog djela.

Sedmi poseban izvid, predviđen Zakonom o kaznenom postupku, je mogućnost da redarstvene vlasti sravnjuju podatke građana, pohranjene u bazama i drugim registrima s redarstvenim evidencijama, registrima i bazama s automatskom obradom podataka uz uvjet da postoje osnove sumnje da je počinjeno kazneno djelo iz zakonskog kataloga članka 181. Zakona o kaznenom postupku. Za provođenje ove radnje nije predviđen sudski nadzor, osim ako nije zahtjevano produljenje primjene.

Osim Zakonom o kaznenom postupku posebni izvidi, u kaznenom pravu Republike Hrvatske, uređeni su i člankom 41. Zakona o USKOK-u. Tu se predviđaju dva posebna izvida: (1) pružanje simuliranih poslovnih usluga i (2) sklapanje simuliranih pravnih poslova.

Ovi posebni izvidi se poduzimaju na zahtjev Ravnatelja Ureda ili po službenoj dužnosti istražnog suca, po pisanom i obrazloženom nalogu o kojem odlučuje izvanraspravno vijeće nadležnog suda. Poduzimaju se za osobe za koje postoji osnova sumnje da pripremaju kazneno djelo iz nadležnosti Zakona o

²⁷ Pavišić, B., op. cit., str.252.

²⁸ Ibid., str.253.

²⁹ Loc.cit.

USKOK-u,³⁰ ako redarstvene vlasti na drugi način to kazneno djelo ne mogu otkriti, spriječiti ili dokazati ili bi to bilo skopčano s nerazmjernim teškoćama.

Posebni izvodi kaznenih djela predviđeni su i kao posebne istražne tehnike u međunarodnim izvorima, i to u: Konvenciji o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenog kaznenim djelom,³¹ Konvenciji UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih tvari,³² Kaznenopravnoj konvenciji o korupciji,³³ Konvenciji UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta.³⁴

Rezultati posebnih izvida upotrebljavaju se kao dokazi samo pod zakonskim uvjetima u kojima su određeni. U dokazne svrhe mogu se uporabiti: (1) tehničke snimke, isprave i predmeti pribavljeni u provođenju posebnih izvida koji su u skladu s zakonskim uvjetima i sudskim nalogom kojim su određeni i (2) iskazi prikrivenih istražitelja i pouzdanika. Tehničke snimke, isprave i predmeti, ako su ispunjeni svi uvjeti, valjan su dokaz i u dokaznom postupku se izvode prema općim propisima.³⁵ Prikriveni istražitelji i pouzdanici te osobe koje su provodile druge posebne izvide (npr. policijski i službenici operatera koji su provodili prislušivanje), mogu se ispitati samo o tijeku provođenja mjera, ali ne i o tome što im je okrivljenik priopćio. O sadržaju tih priopćenja razgovori prikrivenog istražitelja i pouzdanika ne mogu biti dokaz ni posredno npr. putem tehničke snimke razgovora s osumnjičenikom ili svjedokom. Glede sadržaja razgovora prikrivenog istražitelja i pouzdanika s osumnjičenikom i svjedokom vrijede sva pravila kao i u općim izvidima.³⁶ Međutim, Zakon o USKOK-u je predvidio mogućnost ispitivanja prikrivenog istražitelja (ne i pouzdanika) kao svjedoka o sadržaju razgovora s osobama prema kojima se provode posebni izvodi. Na ispitivanje prikrivenih istražitelja i pouzdanika primjenjuju se pravila o ispitivanju ugroženih svjedoka.

³⁰ Za kaznena djela iz nadležnosti Zakona o USKOK-u, Vidi infra, str.13. i str.20.

³¹ Konvencija o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenog kaznenim djelom, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 14/1997.

³² Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nedozvoljenog prometa opojnim drogama i psihotropnim tvarima, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 4/1994.

³³ Kaznenopravna konvencija o korupciji, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 11/2000.

³⁴ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 14/2002., 13/2003.,11/2004.

³⁵ Pavišić, B., op.cit., str.254.

³⁶ Loc. cit.

2.2. SUDIONIK U KAZNENOM DJELU KAO IZVOR SAZNANJA U KAZNENOM POSTUPKU

a) Uvodne napomene

Počinitelj kaznenog djela može biti samo jedna osoba, međutim moguće je da u počinjenju jednog ili više kaznenih djela sudjeluje i više osoba. U tom slučaju govorimo o materijalnom kaznenopravnom sudioništvu u kaznenom djelu. To je posebno čest slučaj u predmetima kaznenih djela organiziranog kriminaliteta. Naime, organizirani kriminalitet kao najteži oblik suvremenog kriminala po definiciji podrazumjeva da u njemu sudjeluje, na ovaj ili na onaj način, veći broj osoba.³⁷

Kazneni zakon razlikuje pojedinačnog počinitelja kaznenog djela i sudionika. Pojedinačni počinitelj kaznenog djela je osoba koja vlastitim činjenjem ili nečinjenjem ili posredstvom druge osobe počini kazneno djelo, dok su sudionici u počinjenju kaznenog djela supočinitelji, poticatelji i pomagatelji.³⁸

Pojedinačni počinitelj može biti samostalni, pa bi to bio onaj koji potpuno sam počini kazneno djelo, ili može biti posredni počinitelj koji posredstvom druge osobe počini kazneno djelo.

Supočinitelji kaznenog djela su dvije ili više osoba koje na temelju zajedničke odluke počine kazneno djelo tako da svaka od njih sudjeluje u počinjenju ili na drugi način bitno pridonosi počinjenju kaznenog djela.³⁹ Poticatelj je osoba koja vrši psihički utjecaj (nagovaranjem, izražavanjem želje, zapovjedi, molbom, prijetnjom, obećanjem nagrade, ukazivanjem na povoljnu priliku) na glavnog počinitelja kako bi ga se navelo da donese odluku o počinjenju kaznenog djela.⁴⁰ Pomagatelj je osoba koja vrši bilo kakvo podupiranje glavnog počinitelja u počinjenju kaznenog djela, olakšavanjem, inteziviranjem ili ubrzavanjem njegovog počinjenja.⁴¹

³⁷ Horvatić, Ž., Novoselec, P., Kazneno pravo-opći dio, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb, 2001., str.339.

³⁸ Ibid., str.340.

³⁹ Ibid., str.353.

⁴⁰ Ibid., str.357.

⁴¹ Ibid., str.360.

Međutim, sudionik u kaznenom djelu, sa stajališta kaznenog postupnog prava, nije samo pojedinačni počinitelj, supočinitelj, pomagatelj ili poticatelj kaznenog djela, nego taj pojam uključuje sve one osobe koje su na bilo koji način bile uključene u kazeno djelo. Tu se, u prvom redu, radi o svjedocima i oštećenicima.

b) Iskaz sudionika u kaznenom djelu kao izvor saznanja u kaznenom postupku

Počinitelj kaznenog djela, u kaznenom postupku pokrenutom protiv njega, postaje okrivljenik, a njegov iskaz dokaz na kojem se temelje saznanja u kaznenom postupku.

Ispitivanje okrivljenika je postupovna radnja, dakle dokazno sredstvo, kojom se pribavlja iskaz okrivljenika kao dokaz. Sadržaj iskaza okrivljenika može biti priznanje, poricanje ili bilo koja druga izjava, ako je dana u okviru te postupovne radnje.⁴² Okrivljenik može dati iskaz: (1) tijekom ispitivanja prije otpočinjanja kaznenog postupka, (2) u istrazi, (3), na glavnoj raspravi, (4) pri prepoznavanju, (5) suočenju, (6) očevidu (rekonstrukciji) i (7) vještačenju. Ako je iskaz dan pri izvođenju bilo koje radnje koja nije ispitivanje, on je valjan dokaz samo ako su ispunjeni svi uvjeti koji vrijede za ispitivanje okrivljenika i ako se sadržaj iskaza okrivljenika jasno raspoznaje, ako je jasno izdvojen od sadržaja druge radnje.⁴³

Zakon o kaznenom postupku, u pogledu postupovne radnje ispitivanja okrivljenika, uređuje: prvo ispitivanje (članak 225.), način postavljanja pitanja (članak 226.), suočenje (članak 227.), unošenje iskaza u zapisnik (članak 229.), korištenje tumača pri ispitivanju okrivljenika (članak 231.), nepravilnosti koje uvjetuju nevaljanost dokaza ispitivanjem okrivljenika (članak 225. stavak 10.) i sudjelovanje branitelja.⁴⁴

Kod prvog ispitivanja okrivljenika, što je jedno od temeljnih jamstava, bitnih za njegov položaj u kaznenom postupku, okrivljenik se mora upoznati

⁴² Pavišić, B., op. cit., str.307.

⁴³ Loc. cit.

⁴⁴ Ibid., str.308.

zašto se okrivljuje i koje su osnove sumnje protiv njega, te upozorenje da nije dužan iznositi obranu niti odgovarati na postavljena pitanja, u što je uključeno i pravo da se može očitovati o svim činjenicama i dokazima koje ga terete i da može iznijeti sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist. Ispitivanje okrivljenika treba provoditi tako da se u potpunosti poštuje ličnost okrivljenika, te se prema njemu ne smije primjeniti sila, prijetnja ili druga slična sredstva da bi se došlo do izjave ili priznanja.

Dakle, okrivljenik u kaznenom postupku prilikom ispitivanja, što je postupovna radnja usmjerena tome da se dođe do njegovog iskaza kao dokaza, da taj dokaz bude zakonit i da se kao takav koristi kao izvor saznanja u kaznenom postupku, ima dvije mogućnosti: (1) poučen u skladu s zakonskim odredbama od strane suda, dati iskaz i odgovarati na pojedina pitanja potrebna da se popune praznine ili otklone proturječnosti i nejasnoće u njegovom izlaganju ili (2) uskratiti iznošenje svoje obrane, odnosno iskazivanje i odgovaranje na pitanja (pravo uskrate iskaza, pravo na šutnju).

Priznanje okrivljenika, ali i bilo koji drugi sadržaj koji bi njegov iskaz mogao imati, mora biti rezultat njegove dobre volje. Jedno od temeljnih prava okrivljenika je i načelo slobode (dragovoljnosti) iskazivanja okrivljenika koje se sastoji od slobode neiznošenja obrane, koja uključuje pravo na šutnju i mogućnost uskrate odgovora na osobna pitanja, ali i zabranu iznuđivanja priznanja ili druge izjave.

Ovo pravo okrivljenika, pravo na šutnju ili uskratu iskaza, bitno određuje njegov položaj u kaznenom postupku i razlikuje ga od položaja drugih sudionika u postupku čiji je iskaz također važan izvor saznanja u kaznenom postupku: svjedoka⁴⁵ ili vještaka. Naime, ukoliko svjedok odbija iskazivati, ili vještak dati svoj nalaz i mišljenje, sud ima zakonske mogućnosti prisiliti ih na to, ali ukoliko se okrivljenik posluži svojim pravom uskrate iskaza, sud nema nikakve druge mogućnosti nego koristiti druge izvore saznanja u utvrđivanju činjenica koje su se trebale utvrditi na temelju njegovog iskaza.

Iskaz okrivljenika ne može se upotrijebiti kao dokaz u kaznenom postupku ako: (1) je postupanje bilo suprotno zakonskim propisima o sadržaju upozorenja

⁴⁵ O tome više, Vidi infra, str.31.

koja moraju biti priopćena okrivljeniku prije uzimanja iskaza (članak 225. stavci 2. i 3. Zakona o kaznenom postupku), (2) ako je postupano suprotno pravilima o načinu pribavljanja iskaza (članak 225. stavak 8.), (3) ako je iskaz pribavljen ispitivanjem bez branitelja, osim ako se okrivljenik nije izričito odrekao prava na branitelja, a obrana nije bila obvezna,⁴⁶ (4) ako upozorenje i odricanje od prava na branitelja nisu ubilježene u zapisnik.

Svjedok je osoba kojoj je nešto poznato o činjenicama koje se utvrđuju u kaznenom postupku i koju postupovno tijelo poziva da o tim činjenicama da svoj iskaz. Svjedoke možemo razlikovati kao one koji saznanja o činjenici imaju na temelju vlastitog opažanja (testis de scientia propria) i one koji o tome znaju iz priopćenja druge osobe (svjedok po čuvenju, testis de auditu, de scientia aliena).⁴⁷ Ispitivanjem svjedoka pribavlja se iskaz svjedoka, dakle dokazno sredstvo. Svjedočenje je građanska dužnost koja uključuje: (1) odazivanje pozivu, (2) iskazivanje, (3) eventualnu prisegu.⁴⁸

Oštećenik je osoba čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo kaznenim djelom povrijeđeno ili ugroženo.⁴⁹ Oštećenik u kaznenom postupku može imati različit položaj: kao ovlaštenu tužitelj, podnositelj imovinskopravnog zahtjeva, potpora tužbi ili svjedok.

Njegova je dužnost sudjelovati u postupku kao svjedok, ako nema zakonskih zapreka, s tim da je potpuna ili djelomočna kumulacija različitih prava moguća. Oštećenik kao svjedok ima dužnosti kao i drugi svjedoci, ali je pribavljanje njegova iskaza u nekim pojedinostima uređeno posebnim propisima (propisi Zakona o kaznenom postupku o ugroženim i ranjivim svjedocima, Zakona o sudovima za mladež,⁵⁰ Zakona o USKOK-u).

⁴⁶ Slučajevi obvezne obrane su: (1) pri prvom ispitivanju, ako je okrivljenik gluh, nijem ili nesposoban da se sam brani, (2) pri prvom ispitivanju, ako se postupak vodi za kazneno djelo za koje se može izreći kazna dugotrajnog zatvora, (3) ako je protiv okrivljenika određen pritvor, od trenutka donošenja rješenja o pritvoru, za vrijeme dok pritvor traje, (4) nakon podignuća optužnice zbog kaznenog djela za koje se može izreći kazna od osam godina zatvora, u vrijeme dostave optužnice i (5) okrivljenik kojem se sudi u odsutnosti, čim se donese rješenje o suđenju u odsutnosti.

⁴⁷ Pavišić, B., op. cit., str.316.

⁴⁸ Više o tome, vidi infra, str.32. i str.70.-75.

⁴⁹ U kriminologiji i kriminalistici to je žrtva kaznenog djela, u kaznenom materijalnom pravu to je pasivni subjekt.

⁵⁰ Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine, br. 111/1997., 27/1998., 12/2002.

2.3. POKAJNIK

Moguće pojavne oblike slučajeva gdje počinitelj kaznenog djela, odnosno okrivljenik u kaznenom postupku postaje pokajnikom⁵¹ možemo promatrati u odnosu na dva slučaja.

Prvi slučaj bio bi slučaj pokajnika, počinitelja kaznenog djela, koji otkrije kazneno djelo ili doprinese njegovom razotkrivanju, pa ga se onda u odnosu na tu okolnost i prema uvjetima i slučajevima predviđenim zakonom blaže kazni, ili da ga se čak oslobodi od kazne.⁵² U odnosu na ovakvog pokajnika, počinitelja kaznenog djela, koji postaje svjedok u otkrivanju i dokazivanju kaznenih djela, postoji jedna negativna procesna pretpostavka po kojoj za njegovo iskazivanje i sudjelovanje u kaznenom postupku ne postoje posebni propisi, nego se primjenjuju opći propisi Zakona o kaznenom postupku o sudjelovanju svjedoka i pribavljanju njihovog iskaza.

Drugi slučaj je pokajnik-krunski svjedok, čiji je položaj i sudjelovanje u kaznenom postupku uređeno posebnim zakonom, Zakonom o USKOK-u. Riječ je o pripadniku zločinačke organizacije, presumptivnom počinitelju kaznenih djela kojem pravosuđe želi dati neke olakšice, očekujući da će ga to privesti davanju iskaza koji se odnose na informacije o njegovom osobnom sudjelovanju u kriminalnoj organizaciji, odnosno iskazu koji implicira njezine druge članove i njihova kaznena djela.

Položaj pokajnika kao svjedoka u kaznenom postupku uključuje njegovu zaštitu, koja se ostvaruje kao postupovna i izvanpostupovna zaštita pokajnika kao svjedoka i koja se provodi prema pravilima o sudjelovanju i ispitivanju ugroženih svjedoka.

Međutim, potrebno je napraviti razliku između pokajnika-krunskog svjedoka, koji u postupku sudjeluje kao ugroženi svjedok⁵³ i drugih ugroženih i ranjivih svjedoka.

⁵¹ Etimološki gledano, pokajnik bi bio osoba koja se za nešto kaje ili čak osoba koja to obavlja kao svoje zanimanje (srednjovjekovni kršćanski mučenici).

⁵² Više o tome, Vidi infra, str.22.-24.

⁵³ Više o tome, vidi infra, str.76.-83.

Ugroženi svjedok može biti osoba koja je stjecajem okolnosti prisustvovala nekoj kriminalnoj djelatnosti čiji sudionici predstavljaju veliku prijetnju za tog svjedoka ako se odluči istinito iskazivati, pa i u odnosu na takvu osobu treba primjeniti mjere zaštite koje se primjenjuju prema ugroženim svjedocima.

Ugroženi svjedok je i počinitelj kaznenog djela, jedan od sudionika u počinjenju kaznenog djela, koji otkrije kazneno djelo ili doprinese njegovom razotkrivanju, što može dovesti u opasnost njega ili njemu bliske osobe, a da se pri tome ne radi o predmetima kaznenih djela organiziranog kriminaliteta.

Osim ovih slučajeva ugroženih svjedoka, određenu postupovnu zaštitu uživaju i ranjivi svjedoci.

Prva skupina ranjivih svjedoka su djeca. Najosjetljivija skupina svjedoka su djeca oštećena kaznenim djelom. Za pribavljanje iskaza takvog svjedoka Zakon o kaznenom postupku postavlja određena pravila koja smjeraju zaštititi osobe djeteta od sekundarne postupovne traumatizacije. Takvo ispitivanje vodi sud, a provodi ga stručna osoba. Ispitivanje se vodi putem audio-video-konferencije u odvojenoj prostoriji bez nazočnosti suca i stranaka. Pitanja se postavljaju tako da stranke pitanje izlože istražnom sucu, a ovaj ga prosljeđuje putem stručne osobe djetetu-svjedoku.

Ranjivi svjedoci su i djeca koja su sudjelovala u kaznenom postupku kao svjedoci i koja se ispitivaju radi dobivanja njihovog iskaza, a koja također uživaju zaštitu ranjivih svjedoka.

Djeca mogu sudjelovati u kaznenom djelu i kao počinitelji kaznenih djela, ali Kazneni zakon isključuje mogućnost primjene kaznenog zakonodavstva prema djetetu koje u trenutku počinjenja kaznenog djela nije imalo navršenih četrnaest godina života. Dijete je u članku 89. stavak 9. Kaznenog zakona definirano kao osoba koja nije navršila četrnaest godina života. Naime, za djecu se smatra da su uvijek neubrojiva i stoga nikad ne mogu biti kriva, pa je i nesposobnost djeteta za krivnju neoboriva presumpcija.⁵⁴ Protiv djeteta ne pokreće se kazneni postupak, a ako bi i bio pokrenut mora se obustaviti. Kada nadležna tijela kaznenog progona utvrde da je dijete počinitelj kaznenog djela, dužna su o tome obavijestiti centar za

⁵⁴ Horvatić, Ž., Novoselec, P., op.cit., str.149.

socijalnu skrb, koji poduzima mjere iz svoje nadležnosti, koje nisu u nikakvoj vezi s kaznenim pravom.

Postoji još jedna skupina ranjivih svjedoka koja uživa određenu postupovnu zaštitu, a to su osobe koje su u posebnom tjelesnom stanju (starost, bolest, teške tjelesne mane ili duševno stanje) i koje zbog toga ne mogu svoj iskaz dati na redovit način. Zaštita takvih osoba se ostvaruje na način da ih sud može ispitati u njihovom stanju ili drugom prostoru u kojem borave. Oni se mogu ispitati putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka uz sudjelovanje stručne osobe. Ocjenu o tome će donijeti sud imajući u vidu tjelesno stanje svjedoka, a u svezi s tim može se pribaviti mišljenje liječnika ili naložiti vještačenje.

2.4. POKAJNIK-KRUNSKI SVJEDOK

Jedan od oblika za suprotstavljanje organiziranom kriminalitetu je i mogućnost koju su uvela neka od europskih zakonodavstava da pripadnik zločinačke organizacije, koji organizaciju dobro poznaje iznutra, kako po strukturi tako i po oblicima djelovanja, pred sudom ne bude u poziciji optuženog od strane ovlaštenog tužitelja, već da ovlašteni tužitelj takvu osobu samo predloži sudu za ispitivanje kao svjedoka. Za takvog svjedoka kolokvijalno se uvriježio izraz "pokajnik". Ovaj termin prihvaćen je i od praktičara u kaznenom pravu i u Republici Hrvatskoj.⁵⁵ Pokajnik je presumptivni počinitelj kaznenih djela kojem pravosuđe želi dati neke olakšice, očekujući da će ga to privesti davanju iskaza koji prelaze informacije o njegovom osobnom sudjelovanju u kriminalnoj asocijaciji, odnosno iskazu koji implicira druge njezine članove.⁵⁶

Naime, jedan od osnovnih obilježja⁵⁷ svih pojava oblika organiziranog kriminaliteta je, uz unutarnju strukturiranost po načelima subordinacije, i "zavjet šutnje", koji ima za funkciju štititi zločinačku organizaciju od otkrivanja njezinog članstva i njene djelatnosti, a što se ostvaruje kroz različite modalitete koji

⁵⁵ Kos, D., Primjena načela oportuniteta u kaznenom progonu iz čl.176. Zakona o kaznenom postupku (pokajnik), objavljeno u: Hrvatska pravna revija, Zagreb, 2/2001., str.2.

⁵⁶ Damaška, M., Dokazno pravo u kaznenom postupku: oris novih tendencija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001., str.71.

⁵⁷ Vidi supra, str.7.

predstavljaju zakonom zabranjenu, kriminalnu aktivnost. Upravo institut “pokajnika” u mnogome je pomogao mnogim zemljama, a prvenstveno Italiji, da se pravosuđe te države uspješno suprotstavi oblicima organiziranog kriminaliteta i da se počinitelji kaznenih djela počinjenih u sastavu zločinačke organizacije otkriju i privedu pravdi. Naime, ima li se u vidu ranije naznačena obilježja organiziranog kriminaliteta te njihov “zavjet šutnje” i naročita organizacijska zatvorenost, gotovo je nemoguće bez “osobe iznutra” otkriti strukturu takve organizacije, njene članove te kaznena djela počinjena u njejoj organizaciji i od njenih članova.⁵⁸

Značaj pokajnika, kao oblika borbe protiv organiziranog kriminaliteta, je u činjenici što govorimo o osobi čiji iskaz predstavlja ključni dokaz optužbe u predmetima kaznenih djela zločinačke organizacije. Takav iskaz može dati samo član zločinačke organizacije koji je postao otpadnik (*dissociatio*), koji se pretvara u suradnika pravosuđa (*collaboratore di giustizia*) i time postaje pokajnikom (*pentitio*) koji u postupku postaje svjedok (*testimone*). Takvog svjedoka po uzoru na njemačko pravo (koji ovdje slijedi englesko pravo), Zakon o USKOK-u naziva krunskim svjedokom (*Kronzeuge*).⁵⁹

Naime, povijesno gledano, krunski svjedok stara je ustanova u Engleskoj zato što u engleskom pravu, sve do nedavno, nije postojala sustavna istraga kaznenih djela. U Engleskoj su moderne policijske snage stvorene tek polovinom XIX. stoljeća, pa su se njihovi organi gonjenja oslanjali na novčane nagrade koje bi davali ljudima da svjedoče, ili bi se oslanjali na iskaze sukrivaca: svjedoka Krune (*Crown Witnesses*) kojima bi se za uzvrat davale razne pogodnosti. To se poslije proširilo na Ameriku gdje traje pod drugim nazivima, do danas. Iskaz svjedoka pokajnika, Pavišić naziva posebnim dokaznim sredstvom u predmetima organiziranog kriminaliteta.⁶⁰

U Republici Hrvatskoj u kazneni postupak institut pokajnika uvodi Zakon o USKOK-u koji ga naziva u članku 34. točki 1. *krunski svjedok*. Zakon o USKOK-u u članku 29.i članku 38. pobliže uređuje postupak pretvorbe osumnjičenika ili okrivljenika u krunskog svjedoka. I Zakon o kaznenom

⁵⁸ Kos, D., op.cit., str.4.

⁵⁹ Pavišić, B., op.cit., str.230.

⁶⁰ Ibid., str.232.

postupku u članku 176. omogućuje korištenje ovog instituta, čime samo postavlja opće uvjete i okvire njegove primjene. Odredba članka 176. Zakona o kaznenom postupku spominje, međutim, samo otkrivanje kaznenih djela i članova zločinačke organizacije, ali iz sadržaja odredbi Zakona o USKOK-u slijedi da je iskaz pokajnika značajan ne samo za otkrivanje, nego i za dokazivanje kaznenih djela iz članka 21.⁶¹ Zakona o USKOK-u.⁶²

Pokajnik je, dakle, pripadnik zločinačke organizacije koji u njoj može imati različit položaj. Uvjet da taj pripadnik-otpadnik postane pokajnikom odnosno krunskim svjedokom, je: (1) da je počinio kazneno djelo za koje je ili već poduzet kazneni progon ili ga treba poduzeti ali i da (2) njegov iskaz mora biti važan za otkrivanje kaznenih djela i članova zločinačke organizacije i dokazivanje tih kaznenih djela. Ovdje je značajno naglasiti da jedini oblik zločinačkog udruženja na koji se odnose ovi propisi je zločinačka organizacija iz članka 89. stavak 23. Kaznenog zakona.⁶³

Borba protiv organiziranog kriminaliteta jedan je od temeljnih zahtjeva postavljen pred suvremenu državu i njezino kazneno zakonodavstvo. Institut pokajnika jedna je od mjera te borbe koja, međutim, postavlja brojna pitanja, kaznenopravna i to materijalno i postupovnoppravna, ali i brojna druga pitanja (npr. jednakosti svih pred zakonom). Neka temeljna kaznenopravna pitanja i rješenja vezana uz ovaj institut bit će obrađena u daljnjem tekstu rada.

⁶¹ Ovaj članak Zakona o USKOK-u određuje tri kategorije kaznenih djela na koje je djelatnost Ureda, kao posebnog državnog odvjetništva, usmjerena: (1) antikoruptivna djela, (2) kaznena djela uduživanja radi počinjenja kaznenih djela i sva djela uduživanja u grupu ili zločinačku organizaciju (ovdje je iznimka samo kaznena djela koja bi se činila uduživanjem u grupu ili zločinačku organizaciju a koja su usmjerena protiv Republike Hrvatske ili njenih oružanih snaga) i (3) kaznena djela koja imaju zajednički povezujući faktor za počinjenje tog djela u međunarodnom elementu.

⁶² Pavišić, B., op.cit., str.232.

⁶³ "Zločinačka organizacija je udruženje od najmanje tri osobe čiji članovi su se udružili radi činjenja kaznenih djela. Djelovanje zločinačke organizacije višeg stupnja usmjereno je i prema ostvarivanju i zadržavanju nadzora nad pojedinim gospodarskim ili drugim djelatnostima, pri čemu se koristi zastrašivanjem ili nasiljem radi utjecaja na druge osobe da im pristupe ili im se pokore. Zločinačku organizaciju odlikuje visok stupanj povezanosti članova, unutarnji ustroj na temelju odnosa hijerarhije i stege te podjela rada. Zločinačka organizacija je temelj pojma organiziranog kriminala".

3. KAZNENOPRAVNI POLOŽAJ POKAJNIKA

Kaznenopravne specifičnosti instituta pokajnika možemo promatrati sa stajališta kaznenog materijalnog i sa stajališta kaznenog postupovnog prava, ali i kroz neka rješenja koja je postavila sama sudska praksa.

3.1 MATERIJALNO KAZNENO ZAKONODAVSTVO

Materijalno kazneno zakonodavstvo Republike Hrvatske otvara mogućnost, i to prema izričitom tekstu zakonske norme, da se optuženika koji otkrije kazneno djelo ili doprinese njegovom razotkrivanju blaže kazni, a u nekim slučajevima da ga se čak oslobodi od kazne.⁶⁴

Izrijekom Kazneni zakon o oslobođenju od kazne govori u članku 58. i razlikuje slučajeve obveznog oslobođenja od kazne i mogućeg oslobođenja od kazne počinitelja kaznenog djela. Ukoliko pravna norma, koja sadrži konstitutivne elemente kaznenog djela, predviđa moguće oslobađanja od kazne počinitelja kaznenog djela,⁶⁵ tada sudu ova odredba nije obvezujuća, ali ona omogućuje sudu ublažavanje kazne i ispod granica za ublažavanje kako su one predviđene u članku 57. stavku 2. Kaznenog zakona.

Međutim, Kazneni zakon u članku 58. stavku 2. predviđa i obvezu suda na oslobađanje od kazne ali samo u slučajevima kad to zakon izričito propisuje.⁶⁶ Kazneni zakon poznaje četiri takva slučaja kada je sud nakon utvrđenja da je optuženik počinio kazneno djelo dužan takvog optuženika osloboditi: (1) zakonska rješenja za kazneno djelo udruživanja radi činjenja kaznenih djela protiv Republike Hrvatske kada pripadnik takve grupe otkrije grupu prije nego što je počinio kazneno djelo, (2) kazneno djelo udruživanja radi činjenja kaznenih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom kada pripadnik takve grupe

⁶⁴ Kos, D., op.cit., str.2.

⁶⁵ To su odredbe Kaznenog zakona u člancima 125. stavak 3.; 152. stavak 3.; 173. stavak 8.; 187. stavak 3.; 210. stavak 3.; 216. stavak 4.; 225. stavak 3.; 279. stavak 7.; 303. stavak 4., 306. stavak 3. i 364. stavak 5.

⁶⁶ Radi se o situacijama u Kaznenom zakonu iz članaka 152. stavak 4.; 187. stavak 4.; 533. stavak 5.; 348. stavak 3.

otkrije grupu prije nego što je počinio kazneno djelo, (3) kazneno djelo udruživanja za počinjenje kaznenih djela kada član grupe ili zločinačke organizacije otkrije grupu ili zločinačku organizaciju prije nego što je i sam u njezinom sastavu ili za nju počinio neko kazneno djelo, (4) kazneno djelo davanja mita kada je počinitelj kaznenog djela koji je dao mito na zahtjev službene ili odgovorne osobe, sam i prijavio djelo i to prije njegova otkrivanja ili prije saznanja da je djelo otkriveno.⁶⁷

Dakle, ono što je ovdje zakonodavac predvidio je obveza donošenja oslobađajuće presude kod kaznenih djela koja se čine u sastavu organizacije ili grupe i to u odnosu na optuženika za koga je sud utvrdio da se u njegovim radnjama stječu bitna obilježja ovih kaznenih djela u sastavu udruženja ili grupe, ali su ti optuženici otkrili organizaciju ili grupu prije počinjenja kaznenih djela iz ovih članaka.

Kos govori i o *kooperativnom* optuženiku, kao situaciji gdje je sudska praksa uvriježila praksu mogućnosti posebnog tretmana optuženika koji je u svojoj obrani pred sudom priznao počinjenje kaznenog djela koje mu je optužnicom stavljeno na teret, a koje je izvan kataloga ranije spomenutih.⁶⁸ Priznanje optuženika, samo za sebe ili potkrijepljeno s drugim dokazima, u procesu donošenja odluke o kazni za takvog počinitelja kaznenog djela predstavlja olakotnu, a često i osobito olakotnu okolnost. Ta okolnost dovodila je i dovodi do blaže osude pa i mogućnosti ublažavanja kazne u granicama članka 57. stavak 2. Kaznenog zakona.

Svi ovi slučajevi vezani su međutim za odnos suda i optužene osobe. Prema svim ranije opisanim i u zakonu predviđenim situacijama sud je onaj koji primjenom zakonskih odredaba optuženika koji je počinio kazneno djelo obvezno oslobađa optužbe ili može osloboditi optužbe ili kazniti ublažavanjem kazne ispod granica predviđenih zakonom ili u procesu donošenja odluke o kazni može blaže kazniti obzirom na priznanje počinjenja kaznenog djela što predstavlja olakotnu ili osobito olakotnu okolnost. Zajedničko svim osim slučajevima je okolnost vođenja kaznenog postupka po zahtjevu ovlaštenog tužitelja protiv takve osobe.⁶⁹

⁶⁷ Kos, D., op.cit., str.2.

⁶⁸ Ibid., str.3.

⁶⁹ Loc.cit.

Međutim, u primjeni instituta pokajnika prema Zakonu o kaznenom postupku (članak 176.) nemamo zahtjev ovlaštenog tužitelja jer je ovdje Glavni državni odvjetnik ili (1) rješenjem odbacio kaznenu prijavu ili (2) izjavom odustao od već započetog kaznenog progona protiv počinitelja kaznenog djela, čime je došlo do pretvorbe osumnjičenika ili okrivljenika u krunskog svjedoka, ali što opet prema Zakonu o USKOK-u, kao posebnom zakonu, podliježe nadzoru i odluci suda (članak 29. i 32. Zakona o USKOK-u).

3.2. KAZNENO POSTUPOVNO ZAKONODAVSTVO

a) Uvodne napomene

Zakon o kaznenom postupku je postavio opće uvjete i okvire primjene iskaza svjedoka pokajnika u predmetima organiziranog kriminaliteta u članku 176.

Naime, Zakon o kaznenom postupku predvidio je u Glavi XVI. u drugom odjeljku, posebnu djelatnost predistražnog postupka kojom je u području kaznenih djela za koja se progona po službenoj dužnosti, u kojim kao pravilo vrijedi načelo legaliteta⁷⁰ kaznenog progona, uvedeno odstupanje, odnosno, odlučivanje prema načelu svrhovitosti (oportuniteta). Ovakvo postupanje, prema načelu svrhovitosti, znači da državni odvjetnik, kad utvrdi postojanje zakonskih uvjeta, kazneni progon provodi samo ako zaključi da je to oportuno sa stajališta javnog interesa. Načelo oportuniteta i legaliteta kaznenog progona su međusobno suprotstavljena, pa po načelu legaliteta državni odvjetnik *mora*, a po načelu oportuniteta *može* provoditi kazneni postupak. Spona, koja se između ova dva načela ostvaruje, je u

⁷⁰ Zakon o kaznenom postupku u članku 2. stavak 3. uređuje načelo legaliteta kaznenog progona. Po tom načelu je državni odvjetnik dužan poduzeti kazneni progon ako postoji osnovana sumnja da je određena osoba počinila kazneno djelo za koje se progona po službenoj dužnosti osim ako: (1) zakon drukčije ne propisuje (slučajevi gdje će za kazneni progon biti potrebno odobrenje ili prijedlog ovlaštene osobe, iako to ne utječe na monopol državnog odvjetnika na progon takvih djela, ali se time ograničava legalitet) i ako (2) postoje zakonske smetnje za progon (negativne postupovne pretpostavke). I Kazneni zakon u članku 8. stavak 1. predviđa da: "kazneni postupak za kaznena djela pokreće Državno odvjetništvo u interesu Republike Hrvatske i svih njenih građana". Obvezu Državnom odvjetništvu na postupanje po načelu legaliteta, nalaže i sam Zakon o državnom odvjetništvu (Narodne novine, br. 51/2001) u članku 2. stavak 1. po kojem je državno odvjetništvo smostalno i neovisno pravosudno tijelo koje je, između ostalih svojih poslova, ovlašteno i dužno postupati protiv počinitelja kaznenih djela.

činjenici što je njihova primjena moguća samo ako postoje određeni zakonski uvjeti za to, a oni su: (1) pravne prirode: postojanje elemenata konkretnog kaznenog djela i postojanje procesnih pretpostavki i (2) stvarne prirode: osnovana sumnja da je određena osoba počinila kazneno djelo.⁷¹ Kriterije glede mogućnosti uporabe načela svrhovitosti treba odrediti u kaznenom zakonu, čije norme su materijalnopravna osnova kaznenog progona, međutim, s obzirom na različita pravila u pojedinim državama u pogledu zakonodavne nadležnosti, određivanje ovih kriterija može spadati u postupovno zakonodavstvo,⁷² što je slučaj u zakonodavstvu Republike Hrvatske. U postupanju po načelu svrhovitosti Zakon o kaznenom postupku razlikuje dvije ustanove: (1) odgoda otpočinjanja kaznenog progona uz eventualno odbacivanje kaznene prijave i (2) odbacivanje kaznene prijave ili odustajanje od kaznenog progona protiv pripadnika zločinačke organizacije u uvjetima koje predviđa posebni zakon.⁷³ Prvi oblik, ove ustanove, namjenjen je lakom kriminalitetu.⁷⁴ Drugi oblik namjenjen je, najtežem, organiziranom kriminalitetu i smjera učinkovitoj borbi protiv njega, otkrivanjem kaznenih djela i članova zločinačkih organizacija kao temelju organiziranog kriminaliteta.

Odlučivanje prema načelu svrhovitosti, u ovom drugom obliku, uređeno je člankom 176. i podložno je sudskom nadzoru prema posebnom postupku kojega uređuje Zakon o USKOK-u. Taj se slučaj ostvaruje u dva oblika: (1) odbacivanjem kaznene prijave protiv osumnjičenika i (2) odustajanjem od kaznenog progona protiv okrivljenika. Kriteriji za primjenu jesu: (1) pripadnost osobe zločinačkoj organizaciji, (2) razmjernost važnosti iskaza težini počinjenih kaznenih djela i (3) važnost iskaza osobe za otkrivanje kaznenih djela i članova

⁷¹ Carić, M., Načelo svrhovitosti (oportuniteta) kaznenog progona iz članka 175. Zakona o kaznenom postupku i njegova primjena u praksi, objavljeno u: Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 1/2001., str.604.

⁷² Pavišić, B. i dr., Codice procesal penal modelo para Iberoamerica/Zakonik o kaznenom postupku model za Iberijsku Ameriku/Codice procesuale penale modello per l'Iberoamerica, Pravni fakultet sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005., str.140.

⁷³ Pavišić, B., op.cit., str.229.

⁷⁴ Prema članku 175. Zakona o kaznenom postupku, da bi došlo do odgode otpočinjanja kaznenog progona uz eventualno odbacivanje kaznene prijave moraju se kumulativno ispuniti pretpostavke: (1) kaznena prijava se odnosi na djelo nižeg stupnja krivnje, (2) kod kojeg razmjeri štetnih posljedica ne opravdavaju javni probitak kaznenog progona, (3) da postoji privola osumnjičenika koja uključuje odgodu i pripravnost da ispuni jednu ili više obveza predviđenih člankom 175. stavak 1. točke 1.-6. i (4) suglasnost oštećenika.

zločinačke organizacije.⁷⁵ Zakon o kaznenom postupku predviđa opće uvjete, u primjeni ovoga instituta, pa se onda na takvoj osnovi sam postupak pobliže uređuje propisima Zakona o USKOK-u, kao posebnog zakona. Opći uvjeti koje predviđa Zakon o kaznenom postupku jesu (1) formalni: rješenje Glavnog državnog odvjetnika o odbacivanju kaznene prijave ili izjava o odustajanju od kaznenog progona i (2) materijalni: razmjer težine počinjenih kaznenih djela od strane pripadnika zločinačke organizacije i važnosti njegova iskaza kao svjedoka za otkrivanje kaznenih djela i članova zločinačke organizacije.⁷⁶

b) Postupak pretvorbe osumnjičenika ili okrivljenika u krunskog svjedoka

Postupak pretvorbe osumnjičenika ili okrivljenika u krunskog svjedoka i njegov kaznenopostupovni položaj pobliže uređuje Zakon o USKOK-u⁷⁷ u člancima 29.-38.

Zakon o USKOK-u u naš kazneni postupak uvodi institut pokajnika, naziva ga krunskim svjedokom, ali primjenu tog instituta predviđa samo za osobe za koje Glavni državni odvjetnik nalazi da su postale pripadnicima zločinačke organizacije, odnosno da se u njihovim radnjama stječu bitna obilježja članka 333. stavak 3. Kaznenog zakona, pa po tome ovaj institut nije primjenjiv na sve osumnjičenike, odnosno okrivljenike za kaznena djela iz nadležnosti Zakona o USKOK-u, već samo za ovaj ograničen krug osoba.

Prema članku 29. Zakona o USKOK-u inicijativu da bi netko bio predložen za ispitivanje, pozivom na ovaj institut, može dati jedino Glavni državni odvjetnik, i to stvarno i mjesno nadležnom sudu iz članka 24. Zakona o USKOK-u.⁷⁸

⁷⁵ Pavišić, B., op.cit., str.230.

⁷⁶ Ibid., str. 232.

⁷⁷ Zakon o USKOK-u objavljen je u Narodnim novinama broj 88 od 11.listopada 2001. godine i stupio je na snagu 19.listopada 2001. godine. Kod ovog Zakona, relativno kratak vacatio legis od osam dana, ukazao se nedostatnim posebno za samu organizaciju Ureda, ali i sudova, pa se brojni problemi rješavaju "u hodu".

⁷⁸ Ovaj članak za predmete kaznenih djela iz nadležnosti zakona o USKOK-u stvarno nadležne predviđa Županijske sudove u Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu.

Odredba članka 29. stavak 1. predviđa formalne uvjete da bi Glavni državni odvjetnik mogao postaviti takav zahtjev: (1) zahtjev je moguće podnijeti samo u odnosu na osobu protiv koje je podnesena kaznena prijava ili (2) protiv koje se vodi kazneni postupak za jedno od kaznenih djela iz nadležnosti Zakonu o USKOK-u⁷⁹ i uz uvjet da je to djelo počinjeno u okvirima zločinačke organizacije, (3) da postoje okolnosti u odnosu na konkretnu osobu za koju se zahtjev postavlja na temelju kojih se može prema Kaznenom zakonu pripadnik zločinačke organizacije osloboditi od kazne ili (4) postojanje olakotne okolnosti na temelju kojih se može kazna ublažiti.⁸⁰ Međutim, uz ove uvjete kumulativno moraju, prema istom članku, ali točki 2., biti ispunjeni i uvjeti da je prema stavu Glavnog državnog odvjetnika, što onda ocjenjuje sud: (1) iskaz takve osobe razmjernan težini počinjenog kaznenog djela, te (2) da postoji važnost tog iskaza za otkrivanje i dokazivanje i to kaznenih djela počinjenih u okvirima zločinačkih organizacija ali i njihovih počinitelja, te za (3) otkrivanje i sprječavanje drugih kaznenih djela zločinačke organizacije.⁸¹ Inicijativu za podnošenje ovakvog zahtjeva daje Ravnatelj⁸² Ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog

⁷⁹ Prema članku 21. Zakona o USKOK-u Ured obavlja poslove državnog odvjetništva u predmetima kaznenih djela, u stavku 1.: (1) zlouporaba u postupku stečaja iz članka 283. stavka 2. i 3. Kaznenog zakona, nelojalne konkurencije u vanjskotrgovinskom poslovanju iz članka 289. stavka 2. Kaznenog zakona, zlouporaba obavljanja dužnosti državne vlasti iz članka 338. Kaznenog zakona, protuzakonitog posredovanja iz članka 343. Kaznenog zakona, primanja mita iz članka 347. Kaznenog zakona i davanja mita iz članka 348. Kaznenog zakona; (2) udruživanja za počinjenje kaznenih djela iz članka 333. Kaznenog zakona, uključujući pri tome sva kaznena djela koja je počinila grupa ili zločinačka organizacija, osim za kaznena djela protiv Republike Hrvatske i oružanih snaga; (3) za koja je propisana kazna zatvora u trajanju duljem od tri godine, a djelo je počinjeno u dvije ili više država ili je značajan dio njegovog pripremanja, planiranja, davanja upute ili kontrole izvršen u drugoj državi, ili je djelo počinjeno u vezi s djelovanjem zločinačke organizacije koja djeluje u dvije ili više država; i u stavku 2.: (4) kaznena djela prikrivanja protuzakonito dobivenog novca iz članka 279. stavka 1. i 2. Kaznenog zakona, sprječavanja dokazivanja iz članka 304. stavka 1. i 2. Kaznenog zakona, prisile prema pravosudnom dužnosniku iz članka 309. Kaznenog zakona, sprječavanja službene osobe u obavljanju službene dužnosti iz članka 317. Kaznenog zakona i napada na službenu osobu iz članka 318. Kaznenog zakona, ako su ova djela počinjena u vezi s počinjenjem kaznenih djela iz stavka 1. ovoga članka.

⁸⁰ Kos, D., Tripalo, D., Komentar Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, Narodne novine, Zagreb, 2002., str.35.

⁸¹ Loc.cit.

⁸² Ravnatelj upravlja radom Ureda prema članku 3. stavak 1. Zakona o USKOK-u. Inače, prema članku 2. ovoga zakona Ured je posebno državno odvjetništvo na čije se ustrojstvo i djelatnost, ako što samim zakonom nije drukčije propisano, primjenjuju odredbe Zakona o državnom odvjetništvu.

kriminaliteta⁸³, ali prema stavku 2. članka 29. do trenutka zakazivanja glavne rasprave u kaznenom predmetu protiv pripadnika zločinačke organizacije.

Ovdje je značajno da pravo na podnošenje ovoga zahtjeva postoji i kad je optužnica postala pravomoćna, pa prema tome i u slučaju kada u odnosu na kazneni postupak za kazneno djelo koje je predmet optužnice izvanraspravno vijeće nađe da postoji osnovana sumnja i da je optužnica podobna za raspravljanje. Jasno je da postavljanje zahtjeva Glavnog državnog odvjetnika u ovom slučaju može biti usmjereno jedino na otkrivanje i sprječavanje drugih kaznenih djela zločinačke organizacije, o čemu će i sud biti dužan voditi računa prilikom donošenja odluke u povodu podnesenog zahtjeva.⁸⁴

Međutim, iako bi se ispunile okolnosti da određeni osumnjičenik ili okrivljenik dobije status krunskog svjedoka, to neće biti moguće ako se na njegovoj strani pojave zapreke koje poznaje Zakon o USKOK-u. Njih možemo razlikovati u tri kategorije: (1) taksativno nabrojen katalog teških kaznenih djela kao apsolutna zapreka da za nekoga uopće bude podnesen zahtjev za pretvorbu u krunskog svjedoka,⁸⁵ (2) duhovni začetnici, organizatori zločinačke organizacije, (3) poticatelj na počinjenje kaznenog djela iz nadležnosti Zakona o USKOK-u u cilju da protiv potaknute osobe bude pokrenut postupak za to djelo. U odnosu na osumnjičenika ili okrivljenika postoji obveza prijavljivanja ovih okolnosti, koje ukoliko bi ih prešutio, stvaraju mogućnost gubitka statusa pokajnika, odnosno krunskog svjedoka. Time je isključena mogućnost da netko dovede u zabludu državno odvjetništvo i kasnije sud i izbjegne svoju odgovornost, i to ne samo počinitelja nego i pokretača-organizatora i poticatelja na kaznena djela.

Nakon upozoravanja okrivljenika ili osumnjičenika na njegova prava i obveze u postupku, a prije podnošenja zahtjeva, Ravnatelj mora pribaviti njegovu pisanu izjavu kojom se obvezuje na suradnju, odnosno svjedočenje.⁸⁶ Odluku o zahtjevu može donijeti samo jedan od sudova nadležnih prema Zakonu o

⁸³ U daljnjem tekstu Ured.

⁸⁴ Kos, D., Tripalo, D., op.cit., str. 36.

⁸⁵ To su: ubojstvo iz članka 90. Kaznenog zakona, teško ubojstvo iz članka 91., međunarodni terorizam iz članka 169. stavka 2., ugrožavanje sigurnosti osobe pod međunarodnom zaštitom iz članka 170. stavka 2., uzimanje talaca iz članka 171. stavak 2., otmica zrakoplova ili broda iz članka 179. stavka 2., morsko i zračno razbojništvo iz članka 180. stavak 2., silovanje iz članka 188. stavak 2., 3. i 4., spolnog odnošaja s nemoćnom osobom iz članka 189. stavak 2.,3. i 4. i spolni odnošaj s djetetom iz članka 192.

⁸⁶ Više o pokajniku kao svjedoku, vidi infra, str.24.

USKOK-u, odnosno onaj sud pred kojim bi se mogao pokrenuti postupak ili je on već u tijeku, za kaznena djela iz nadležnosti Zakona o USKOK-u. O zahtjevu odlučuje Vijeće od tri suca, na ne javnoj sjednici na koju je po potrebi moguće pozvati stranke.

Zakon o USKOK-u uveo je i još jednu mogućnost koja je ostavljena sudu, a smjera zaštititi oštećenika, oštećenog kaznenim djelom pokajnika. Naime, Zakon o kaznenom postupku predviđa mogućnost donošenja odluke u adhezijskom postupku radi naknade štete samo u slučaju donošenja presude kojom se okrivljenik proglašava krivim. Budući da u slučaju utvrđivanja od strane suda statusa krunskog svjedoka nema mogućnosti vođenja kaznenog postupka i donošenja presude kojom se okrivljenik proglašava krivim, a takva situacija je rezultat inicijative državnog odvjetništva, sudu je dana ovlast da svoju odluku o prihvaćanju zahtjeva Glavnog državnog odvjetnika uvjetuje naknadom štete i to Republike Hrvatske prema oštećenicima koji bi bili prikraćeni u tom svom pravu, da štetu ostvare u adhezijskom postupku, ovakvim dogovorom i odlukom suda. Štetu bi mogao nadoknaditi i potencijalni krunski svjedok, ali njegova nespremnost na namirenje ne smije s jedne strane onemogućiti primjenu ovoga instituta, a s druge ne smije staviti u nepovoljniji položaj oštećenike.⁸⁷

Vijeće, nadležnog suda, može odbiti zahtjev Glavnog državnog odvjetnika, odnosno ne prihvatiti suglasan prijedlog državnog odvjetništva i potencijalnog krunskog svjedoka ili ga može prihvatiti.

Vijeće će odbiti zahtjev u slučaju: (1) zakašnjenja s njegovim podnošenjem i (2) ako Vijeće, u trenutku podnošenja zahtjeva, predviđa da iskaz osumnjičenika ili okrivljenika, u budućnosti krunskog svjedoka, nije potreban za otkrivanje i kazneni progon drugih pripadnika zločinačke organizacije, te da odstupanje od načela legaliteta u konkretnom slučaju nije u interesu kaznenog postupka. Vijeće može odbiti zahtjev i ukoliko se ne slaže s mišljenjem Glavnog državnog odvjetnika, koje je on u zahtjevu argumentirao, ako je na temelju isprava i drugih pisanih dokaza utvrdilo da nije vjerojatno da će potencijalni krunski svjedok dati svoj potpuni i okolnosni iskaz u kaznenom postupku ili je vjerojatno da će uskratiti obavjesti važne za otkrivanje ili sprječavanje drugih

⁸⁷ Kos, D., Tripalo, D., op.cit., str. 41.

kaznenih djela i članova zločinačke organizacije, odnosno razjašnjenje okolnosti pod kojima su ona počinjena.

Ukoliko Vijeće prihvati zahtjev, ono dopušta da se osoba označena u zahtjevu, u tom trenutku još osumnjičenik ili okrivljenik, ispita kao svjedok u kaznenom postupku te takav svjedoka postaje krunskim svjedokom. Ova odluka naročito je značajna jer dovodi do odstupanja od općih načela kaznenog zakonodavstva te dopušta mogućnost mješanja pozicija u kaznenom postupku. Ovdje takva osoba, pravomoćnošću rješenja kojim je zahtjev prihvaćen, istovremeno ima status i osumnjičenika odnosno okrivljenika i svjedoka-krunskog svjedoka.⁸⁸ Svjedok je po svojoj definiciji "osoba različita od okrivljenika, kojoj je nešto poznato o činjenicama koje se utvrđuju u kaznenom postupku, a poziva je postupovno tijelo da o tim činjenicama da svoj iskaz".⁸⁹ Ukoliko dođe do postupovne kumulacije funkcije svjedoka i nekih drugih funkcija, dolazi do relativne nesposobnosti svjedoka. Kumulacija se rješava u korist svjedoka jer je svjedok nezamjenjiv.⁹⁰ Ovaj dvojni status postoji sve dok Glavni državni odvjetnik ne odustane od kaznenog progona.

Zakon o USKOK-u, također nalaže sudskom Vijeću da, rješenjem kojim prihvaća zahtjev, odredi da se iz sudskih spisa izdvoje zapisnici i službene bilješke te osobe o njezinim ranijim iskazima koje je dala kao osumnjičenik ili okrivljenik ako takvi postoje. Ti iskazi i drugi dokazi za koje se iz njih saznalo,⁹¹ prema Zakonu o USKOK-u, ne mogu se upotrijebiti kao dokaz u kaznenom postupku.

Ovdje bi, međutim, trebalo doći i do razdvajanja postupka u odnosu na osobu za koju je Vijeće prihvatilo zahtjev Glavnog državnog odvjetnika kako bi došlo do realnog odvajanja iz jednog spisa predmeta osobe koja ima dva svojstva u kaznenom postupku. U tom slučaju status krunskog svjedoka prema članku 36. Zakona o USKOK-u bio bi izričita zakonska zapreka za vođenje kaznenog

⁸⁸ Ibid., str.43.

⁸⁹ Pavišić, B., op.cit., str.316.

⁹⁰ Loc.cit.

⁹¹ Prema načelu "plod otrovne voćke" (fruit of poisonous tree doctrine) nezakonit je dokaz za koji se saznalo iz nekog izvornog dokaza pribavljenog na nezakonit način.

postupka, pa taj razdvojeni postupak ne bi mogao biti vođen.⁹² Da bi kazneni postupak mogao biti provođen, potrebna je nazočnost svih okrivljenika na glavnoj raspravi, a time i nazočnost krunskog svjedoka ali u funkciji okrivljenika, jer je moguće da Glavni državni odvjetnik još nije dao izjavu o odustanku od kaznenog progona. To bi moglo stvarati brojne probleme u praksi, posebno vezano za njegovo očitovanje o krivnji i obvezu pozivanja na iskazivanje o kaznenom djelu svakog okrivljenika.⁹³

Vezano uz kaznenopravni položaj pokajnika može se postaviti još jedno pitanje. Zakon o kaznenom postupku u članku 233. točki 3. isključuje mogućnost uporabe iskaza suokrivljenika, odnosno osoba koje su zajednički sudjelovale u kaznenom djelu, odnosno prema kojima su primjenjene odredbe članka 29. Zakon o kaznenom postupku o spajanju i razdvajanju postupka. Osoba protiv koje se vodi, ili se vodio jedinstveni postupak, ne može se ispitati kao svjedok u odnosu na bilo koje djelo i suokrivljenika u tom postupku. Zabrana se ne smije zaobići uvidom u spis predmeta.⁹⁴ Pitanje koje se ovdje nameće je da li je zakonodavac riješio slučaj u kojem imamo kazneni postupak protiv više pripadnika zločinačke organizacije, gdje jedan od njih postiže sporazum s državnim odvjetništvom i postaje pokajnik. Ta osoba tada postaje krunski svjedok za otkrivanje članova zločinačke organizacije i otkrivanje i dokazivanje njihovih kaznenih djela, ali prema Zakonu o USKOK-u, zadržava položaj okrivljenika sve do posebne izjave Glavnog državnog odvjetnika o odustanku od kaznenog progona, koju on može dati najkasnije do pravomoćnog okončanja kaznenog postupka. Kada i dođe do razdvajanja postupka u odnosu na krunskog svjedoka, imamo situaciju gdje se jedan okrivljenik u odnosu na kojeg je došlo do razdvajanja postupka, neovisno što imamo pravnu zapreku iz Zakona o USKOK-u za vođenje tog postupka protiv njega, protiv kojeg se vodio jedinstveni postupak ispituje kao svjedok u odnosu na kaznena djela i suokrivljenike u drugom postupku.

Krunski svjedok koji se pojavi u postupku i da svoj iskaz u skladu s obvezom koju je preuzeo svojom pisanom izjavom prema Ravnatelju Ureda, ne

⁹² Ovdje opasnost od relativne zastare kaznenog progona ne postoji, ako bi došlo do njegovog nastavka, jer prema članku 20. stavak 2. Kaznenog zakona zastara kaznenog postupka ne teče za vrijeme dok postoje pravne zapreke za vođenje kaznenog postupka.

⁹³ Kos, D., Tripalo, D., op.cit., str.44.

⁹⁴ Pavišić, B., op.cit., str.322.

može prema Zakonu o USKOK-u, biti progonjen za kaznena djela iz članka 21. stavak 1. točke 2. i 3. i stavka 2. Zakona o USKOK-u. Za davanje lažnog iskaza pred sudom u postupku krunski svjedok odgovara u skladu s člankom 303. Kaznenog zakona. Ova odgovornost ne postoji u slučaju lažnog iskaza pred državnoodvjetničkim dužnosnikom jer to ne spada u postupak kako ga predviđa članak 303. Kaznenog zakona, niti je ta osoba svjedok u smislu članka 303. Kaznenog zakona. Naime, takva osoba nema položaj svjedoka sve do trenutka dok mu sudsko vijeće prihvaćajući zahtjev Glavnog državnog odvjetnika ne dodjeli status krunskog svjedoka, pa ga npr. i Zakon o USKOK-u do tog trenutka ne naziva svjedokom, nego "osobom iz članka 29. stavak 1. ovoga Zakona".

Odustati od kaznenog progona ili odbaciti kaznenu prijavu protiv osobe, krunskog svjedoka, može jedino Glavni državni odvjetnik. To pravo Glavni državni odvjetnik može ostvariti najkasnije do pravomoćnog okončanja kaznenog postupka, što mu služi kao određeno jamstvo suradnje krunskog svjedoka.

Isto tako, postoji mogućnost i nastavka odnosno pokretanja kaznenog postupka od strane državnog odvjetništva i to u Zakonu o USKOK-u, u članku 37., taksativno nabrojenim slučajevima.

Prvi slučaj je ako krunski svjedok kao svjedok (1) nije iznio sve činjenice i okolnosti na koje se obvezao iskazati ili je (2) dao lažan iskaz. Da li je iznio sve okolnosti procjenjuje po svojoj diskrecijskoj ocjeni Glavni državni odvjetnik, uspoređujući sadržaj zapisnika o ispitivanju osobe, potencijalnog krunskog svjedoka, sa sadržajem njezinog iskaza u svojstvu svjedoka pred sudom. Da li je dao lažan iskaz, može se dokazati samo činjenicom pravomoćne presude da je netko dao lažan iskaz i u tom dijelu ne postoji mogućnost nikakvog diskrecijskog prava.

Drugi slučaj, omogućuje kazneni progon i za temeljno kazneno djelo, za koje je mogućnost progona bila suspendirana, ako krunski svjedok prije pravomoćnog okončanja kaznenog postupka u kojem se pojavio kao svjedok nastavi sa svojom kriminalnom aktivnošću počinjenjem kaznenih djela iz članka 21. Zakon o USKOK-u ili jedno od kaznenih djela koje su zapreka za stjecanje statusa krunskog svjedoka.

Treći slučaj, omogućuje kazneni progon za kaznena djela za koja je mogućnost progona bila suspendirana, ako bi krunski svjedok u roku od dvije godine nakon donošenja rješenja kojim je dobio položaj krunskog svjedoka, postao pripadnik zločinačke organizacije te kumulativno u njenim okvirima počinio neko novo kazneno djelo iz nadležnosti Zakona o USKOK-u.

Na ispitivanje krunskog svjedoka primjenjuju se odredbe Zakona o kaznenom postupku, osim članka 236. u odnosu na kaznena djela iz članka 21. stavak 1. Zakona o USKOK-u. Krunskom svjedoku jamče se i mjere zaštite koje se provode prema posebnim propisima, što će sve biti obrađeno u daljnjem tekstu rada.

4. POKAJNIK KAO SVJEDOK

Temeljni značaj instituta pokajnika u kaznenom postupku je da se radi o mjeri namjenjenoj, u prvom redu, otkrivanju članova i kaznenih djela zločinačke organizacije ali i dokazivanju tih kaznenih djela. Kroz institut pokajnika, pripadnik zločinačke organizacije, funkciju otkrivanja članova i kaznenih djela zločinačke organizacije i njihovog dokazivanja može ostvarivati vrlo efikasno jer se radi o osobi koja poznaje organizaciju iznutra, njezino članstvo, planove i način njezinog organiziranja i djelovanja.

Pokajnik je zapravo svjedok, ili krunski svjedok, kojem je nešto poznato o činjenicama koje se utvrđuju u kaznenom postupku u predmetima organiziranog kriminaliteta, i kojeg postupovno tijelo poziva, ali tek nakon što je došlo do pretvorbe osumnjičenika ili okrivljenika u krunskog svjedoka, da o tim činjenicama da svoj iskaz.

Svjedočenje je građanska dužnost koja uključuje: (1) odazivanje pozivu, (2) iskazivanje, (3) eventualnu prisegu.⁹⁵ Svjedoke možemo razlikovati kao one koji saznanja o činjenici imaju na temelju vlastitog opažanja (*testis de scientia propria*) i one koji o tome znaju iz priopćenja druge osobe (svjedok po čuvenju, *testis de auditu, de scientia aliena*).⁹⁶ Ne postoji apsolutna nesposobnost svjedoka, odnosno ne mogućnost da neka osoba bude uopće svjedok, ali izuzeci od dužnosti svjedočenja postoje i u nacionalnom i međunarodnom pravu.

Institut pokajnika kao svjedoka poznat je u nacionalnim zakonodavstvima pojedinih zemalja npr. Njemačka, Italija, ali i u međunarodnom pravu npr. u postupcima pred međunarodnim kaznenim sudištima. Naime, u suvremenom razvoju država i međunarodne zajednice temeljni zahtjev koji se postavlja je borba protiv dva najveća problema: organiziranog kriminaliteta i terorizma. Ove dvije pojave nužno za sobom povlače i društvene, političke, moralne i socijalne probleme, a jedna od karakteristika im je i da su međunarodno obilježeni, odnosno da se ne zadržavaju u granicama jedne države.

⁹⁵ Pavišić, B., op.cit., str.316.

⁹⁶ Ibid., str.317.

Pojava instituta pokajnika, odnosno značaj krunskog svjedoka u borbi protiv organiziranog kriminaliteta razvija se u zakonodvstvu i praksi Republike Hrvatske i drugim državama ali i u međunarodnom pravu, čija rješenja možemo promatrati zasebno.⁹⁷

4.1. POKAJNIK KAO SVJEDOK U HRVATSKOM KAZNENOM PRAVU

Prema članku 232. Zakona o kaznenom postupku za svjedoka se poziva osoba koja će vjerojatno moći dati obavijesti o: (1) kaznenom djelu, (2) počinitelju, (3) o drugim važnim okolnostima. Osnovni zahtjev, u odnosu na svjedoka, je da se radi o osobi koja zna određeni sadržaj. Spoznaju svjedok stječe vlastitim opažanjem ili ju može steći priopćenjem druge osobe. Onaj svjedok koji je sam spoznao, je svjedok na temelju vlastita spoznanja. Ako svjedok prima obavijesti od druge osobe, on tada prenosi njeno ili čak opažanje treće osobe. U tom slučaju, imamo situaciju u kojoj sud kojem je to opažanje prenijeto ne ocjenjuje samo opažanje i osobu koja ga je ostvarila nego i prijenos opisa tog opažanja i svjedoka koji sam nije opazio okolnost o kojoj iskazuje. To je priopćenje priopćenja ("rekla, kazala"), takav svjedok je svjedok po čuvenju. Prema rečenom, svjedoka po čuvenju određuje odnos činjenice koja je predmet dokaza i načina na koji je svjedok saznao o toj činjenici.⁹⁸

Iskaz svjedoka se, u pravilu, odnosi na osjetila opažanja iz prošlosti, iako nema smetnje da se svjedok ispita i o dojmu osjetilnog opažanja, vrijednosnoj ocjeni i drugim okolnostima. Drugo je pitanje načina na koji će sud cijiniti navode svjedoka. Položaj svjedoka je bitno obilježen egzistentno (građanskom dužnošću iz članka 232. stavka 3. Zakona o kaznenom postupku) i tematski (vjerojatnošću da će moći dati obavijesti o određenim saznanjima iz članka 232.

⁹⁷ Najautoritativnija odredba koja propisuje izvore međunarodnog prava je odredba članka 38(1). Statuta Međunarodnog suda u Haagu, po kojoj su to: (1) međunarodne konvencije bilo opće ili posebne, koje ustanovljuju pravila priznata od država, (2) međunarodni običaji, (3) opća načela prava priznata od civiliziranih naroda, (4) sudske rješidbe i naučavanja najpoznatijih publicista kao pomoćno sredstvo za utvrđivanje pravnih pravila.

⁹⁸ Pavišić, B., op.cit., str.319.

stavak 1. Zakona o kaznenom postupku).⁹⁹ Svjedok je dužan istinito i potpuno izložiti okolnosti o kojima ima saznanja. Prvenstveno, iskaz svjedoka dan u jednom kaznenom predmetu je vezan za taj predmet. Naime, iskaz svjedoka je tematski stvoren, kao i drugi dokazi, u određenom kaznenom predmetu. Tijekom postupka može doći do spajanja i razdvajanja postupka, izmjena i okončanja za pojedina kaznena djela, ali i do brojnih drugih promjena, međutim činjenice koje obuhvaća iskaz svjedoka u jednom kaznenom predmetu mogu imati jednaku važnost u drugom. Ključno je pravilo da iskaz svjedoka mora biti izveden u predmetu u kojem služi kao dokaz. To znači da se iskaz svjedoka u kaznenom predmetu načelno izvodi neposredno, jer se time omogućuje kontradiktorna provjera i cjelovita logička i psihologijska ocjena njegove vjerodostojnosti, a iznimno posredno, čitanjem tog iskaza samo u Zakonu o kaznenom postupku izričito predviđenim slučajevima.¹⁰⁰

Zakon o kaznenom postupku ne poznaje apsolutnu nesposobnost svjedoka ali predviđa reativnu nesposobnost u slučajevima iz članka 233. toga zakona, te u slučajevima postupovne kumulacije funkcije svjedoka i nekih drugih funkcija. Članka 233. govorio o četiri različite osnove isključenja svjedočenja.

Prva, je relativna, i odnosi se na čuvanje tajne, te se primjenjuje u odnosu na osobu koja bi svojim iskazom povrijedila obvezu čuvanja službene, državne ili vojne tajne, sve dok ju nadležno tijelo ne oslobodi te obveze.¹⁰¹ Drugi slučaj, također relativna, odnosi se na zaštitu tajnosti iz cjelokupnog braniteljskog odnosa i ta zabrana vrijedi u odnosu na samu mogućnost ispitivanja branitelja kao svjedoka, osim ako sam okrivljenik zahtjeva da se ispita branitelj. Treći slučaj isključuje uporabu iskaza suokrivljenika, osoba koje su zajednički sudjelovale u kaznenom djelu i drugih slučajeva u kojima su primjenjene odredbe o spajanju i razdvajanju postupka, Zakona o kaznenom postupku. Samo bi osoba protiv koje je postupak okončan, bez primjene odredbi o spajanju i razdvajanju postupka Zakona o kaznenom postupku, mogla ispitati kao svjedok u kasnijem postupku protiv drugog okrivljenika, uz pravo uskrate odgovora na određena pitanja. Četvrti

⁹⁹ Ibid., str.321.

¹⁰⁰ Loc.cit.

¹⁰¹ Pojmovi tajni u ovom smislu odjeđeni su u članku 89. stavcima 12.-14. Kaznenog zakona i člancima 6.-12. Zakona o zaštiti tajnosti podataka (Narodne novine, br. 108/1996.).

slučaj isključuje iskaz vjerskog ispovjednika kao dokaz o sadržaju kojeg je okrivljenik njemu ispovjedio. Zabrana otkrivanja ispovjedne tajne, čiji je sadržaj priopćenje koje je okrivljenik dao ispovjedniku, je apsolutna.

Zakon o kaznenom postupku određuje i osobe koje su oslobođene dužnosti svjedočenja¹⁰² i te osobe, zapravo, uživaju privilegij uskrate davanja iskaza. Ako odluče dati iskaz, imaju prava i dužnosti kao svaki drugi svjedok. Takav svjedok se naziva privilegirani svjedok. Privilegirani svjedok ima dužnost uvijek odazvati se pozivu, međutim mora biti upozoren na mogućnost oslobađanja dužnosti svjedočenja, a propuštanje takvog upozorenja značilo bi i ne mogućnost uporabe njegovog iskaza kao dokaza u kaznenom postupku. Osobe oslobođene od dužnosti svjedočenja ne mogu uskatiti iskaz ako propis koji predviđa obvezu tajnosti uređuje osnove oslobađanja dužnosti čuvanja tajne.¹⁰³ Osnove oslobađanja dužnosti svjedočenja ne vrijedi za kaznena djela iz članka 117. Zakona o sudovima za mladež.¹⁰⁴ Poseban slučaj oslobađanja od dužnosti svjedočenja predviđen je za maloljetnika koji s obzirom na dob i duševnu razvijenost nije sposoban shvatiti značenje prava da ne mora svjedočiti.

Postoji, prema Zakonu o kaznenom postupku u članku 236., mogućnost djelomičnog oslobađanja dužnosti svjedočenja koje se očituje u pravu uskrate

¹⁰² Oslobođeni od obveze svjedočenja prema članku 234. Zakona o kaznenom postupku su: (1) bračni ili izvanbračni drug okrivljenika, (2) rođaci okrivljenika u uspravnoj lozi, rođaci u pobočnoj lozi do trećeg stupnja zaključno te srodnici po tazbini do drugog stupnja zaključno, (3) posvojenik i posvojitelj okrivljenika, (4) odvjetnici, javni bilježnici, porezni savjetnici, liječnici, zubari, ljekarnici, primalje i socijalni radnici o onome što su u obavljanju svog zanimanja saznali od okrivljenika i (5) novinari i njihovi urednici u sredstvima javnog priopćavanja o izvorima obavijesti i podataka za koje su saznali u obavljanju svog zanimanja i koji su uporabljani prilikom uređivanja sredstava javnog priopćavanja, osim u kaznenom postupku zbog kaznenih djela protiv časti i ugleda počinjenih putem sredstava javnog priopćavanja.

¹⁰³ Vidi npr. članak 13. Zakona o odvjetništvu (Narodne novine, br. 9/1994.) ili članak 37. Zakona o javnom bilježništvu (Narodne novine, br. 78/1993., 29/1994.).

¹⁰⁴ Ta kaznena djela, predviđena Zakonom o sudovima za mladež (Narodne novine, br. 111/1997., 27/1998., 12/2002.), su: silovanje (članak 188. Kaznenog zakona), spolni odnošaj s nemoćnom osobom (članak 189.), prisila na spolni odnošaj (članak 190.), spolni odnošaj zlouporabom položaja (članak 191.), spolni odnošaj s djetetom (članak 192.), bludne radnje (članak 193.), zadovoljavanje pohote pred djetetom ili maloljetnom osobom (članak 194.), podvođenje (članak 195.), iskorištavanje djece ili maloljetnih osoba za pornografiju (članak 196.), upoznavanje djece s pornografijom (članak 197.), rodoskrvuće (članak 198.), povreda dužnosti uzdržavanja (članak 209.), oduzimanje djeteta ili maloljetne osobe (članak 210.), promjena obiteljskog stanja (članak 211.), napuštanje djeteta (članak 212.), zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetne osobe (članak 213.), izvanbračni život s maloljetnom osobom (članak 214.), sprječavanje i neizvršenje mjera za zaštitu djeteta i maloljetne osobe (članak 215.), uspostava ropstva i prijevoza robova (članak 175.), međunarodna prostitucija (članak 178.).

odgovora na pojedina pitanja. Ovdje se radi o pitanjima koja su inače dopuštena¹⁰⁵ ali davanje odgovora na njih vjerojatno izlaže osobu ili njoj bliskog rođaka, zakonom određenim posljedicama: (1) teškoj sramoti, (2) znatnoj materijalnoj šteti, (3) kaznenom progonu. Sud je dužan poučiti svjedoka o pravu uskrate odgovora na pojedina pitanja. Ako svjedok uskrati odgovor, a sud nađe da to nije opravdano može mu pravo uskrate odgovora odbiti, i svjedok protiv toga nema pravo žalbe ali može i dalje odbijati davanje odgovora, a to znači davanje iskaza. Ako tada, tijelo koje vodi postupak donese odluku o kažnjavanju svjedoka, svjedok u žalbi protiv te odluke može izložiti razloge odbijanja. Važan smisao ove odredbe je zaštita da se ispitivanje okrivljenika ne preruši u ispitivanje svjedoka i time koristeći zabludu ispitanika, pribavi priznanje.¹⁰⁶ Naime, ukoliko okrivljenik na postavljena pitanja ne daje odgovore, sud može podatke u pitanju prikupiti jedino izvođenjem drugih dokaza. Ne izvršavanje građanske dužnosti svjedočenja, ima druge posljedice.

Ako svjedok, pod uvjetom da je uredno pozvan, ne dođe i svoj ne dolazak ne opravda ili se udalji bez odobrenja ili opravdanog razloga s mjesta gdje treba biti ispitan, može biti prisilno doveden a može se i kazniti novčanom kaznom. Ako svjedok, sukladno pozivu, dođe ali bez zakonskih razloga neće svjedočiti može se najprije novčano kazniti, a zatim se može i zatvoriti. Mogućnost izricanja zatvorske kazne isključena je određenim kategorijama osoba: vojnim osobama, pripadnicima redarstvene vlasti¹⁰⁷ i pripadnicima pravosudne policije, što znači da se te osobe mogu novčano kazniti, dok se o odbijanju svjedočenja izvještava nadležno zapovjedništvo radi kažnjavanja sukladno stegovnim propisima.

Specifičnost kaznenopravnog položaja pokajnika kao svjedoka, ogleda se u činjenici što pokajnik: (1) postiže pisani sporazum s državnim odvjetništvom čime mu se mijenja položaj u odnosu na druge svjedoke, u smislu njegovih prava i obveza kao svjedoka, (2) zadržava položaj okrivljenika, ali u drugom

¹⁰⁵ Zabranjena su: (1) kaptiozna pitanja, (2) sugestivna pitanja i (3) bilo kakva obmana prema osobi da bi se došlo do njene izjave ili priznanja.

¹⁰⁶ Pavišić, B., op.cit., str.326.

¹⁰⁷ Redarstvene vlasti, u smislu Zakona o kaznenom postupku jesu: ovlaštene službene osobe Ministarstva unutarnjih poslova (policijski službenici) i ovlaštene službene osobe Ministarstva obrane (vojna policija) u okviru njihovog djelokruga na vojnim objektima koji služe potrebama obrane, te iznimno službenici redarstvenih vlasti strane države ili međunarodnog tijela, koji u skladu s međunarodnim sporazumom, na temelju pisanog odobrenja ministara unutarnjih poslova poduzimaju pojedine mjere u područji Republike Hrvatske, njezinom brodu ili zrakoplovu.

razdvojenom postupku koji ne teče jer postoji smetnja u činjenici, predviđenoj Zakonom o USKOK-u, da je taj okrivljenik krunski svjedok, (3) prema pokajniku se primjenjuje poseban oblik pribavljanja iskaza, predviđen u Zakonu o kaznenom postupku, (4) jamči mu se postupovna i izvanpostupovna zaštita.

Prije nego što okrivljenik ili osumnjičenik, od suda, a po zahtjevu Glavnog državnog odvjetnika, dobije položaj krunskog svjedoka, odnosno prije nego što Ravnatelj Ureda upoće podnese prijedlog Glavnom državnom odvjetniku da se određena osoba ispita kao krunski svjedok, mora se pribaviti pisana izjava te osobe o njenoj suradnji.

Zakon o USKOK-u nalaže Ravnatelju Ureda da okrivljeniku ili osumnjičeniku, potencijalnom krunskom svjedoku dade procesna upozorenja iz Zakona o kaznenom postupku, a koja se inače daju svjedoku u kaznenom postupku. Takva upozorenja, Ravnatelj Ureda je dužan dati prije stavljanja prijedloga Glavnom državnom odvjetniku te uz sam prijedlog u pisanoj formi dostaviti sva potrebna upozorenja, izjašnjenja i izjave kako su ona regulirana u članku 30. stavak 1. i 2. Zakona o USKOK-u. Ono što ovdje treba primjetiti je da "osoba iz članka 29. stavak 1."¹⁰⁸ Zakona o USKOK-u, biva ispitivana od strane državnog odvjetnika koji je stranka u kaznenom postupku, i koji toj osobi ne može dodijeliti status svjedoka, jer to u pravu Republike Hrvatske može samo tijelo koje provodi postupak,¹⁰⁹ odnosno u kaznenom postupku sud, i pri tome dobiva procesna upozorenja koja sud daje svjedoku. Time se, zapravo, anticipira moguća buduća situacija ako sud takvoj osobi dodijeli status krunskog svjedoka.¹¹⁰ Temeljno upozorenje od strane Ravnatelja Ureda prema budućem, ovisno o odluci suda, krunskom svjedoku, je njegova obveza da je dužan govoriti istinu i da ne smije ništa prešutjeti te da je davanje lažnog iskaza kazneno djelo. Međutim, tekst odredbe članka 303. Kaznenog zakona predviđa kaznenu odgovornost za davanje lažnog iskaza od strane svjedoka u postupku, u kojem je određena osoba, odlukom onoga tko vodi postupak, stekla status svjedoka. Ova upozorenja treba tumačiti na način da će svi zapisnici o ispitivanju te osobe biti podvrgnuti ponovnoj provjeri

¹⁰⁸ Kako Zakon o USKOK-u naziva potencijalnog krunskog svjedoka prije njegovog dobivanja tog položaja od strane suda.

¹⁰⁹ Što je obilježje inkvizitornosti u kaznenom postupku Republike Hrvatske.

¹¹⁰ Kos, D., Tripalo, D., op.cit., str.37.

od strane suda, te da sadržajno moraju biti takvi da uvjere sud kako takva osoba iskazuje potpuno, cjelovito, okolnosno iznoseći sve detalje i sva saznanja i o svojoj kriminalnoj aktivnosti i o kriminalnoj aktivnosti drugih pa moguće i bliskih srodnika.¹¹¹

Pisanom izjavom pokajnik se obvezuje da se neće koristiti pravom uskrate odgovora na pitanja koja bi njega ili njemu blisku osobu vjerojatno izložila teškoj sramoti, znatnoj materijalnoj šteti ili kaznenom progonu. Iz ovih razloga, mogućnost uskrate odgovora na pojedina pitanja svjedok inače ima u kaznenom postupku i to iz razloga da se ispitivanje okrivljenika ne preruši u ispitivanje svjedoka i time koristeći zabludu ispitanika, pribavi priznanje.¹¹²

Pisanom izjavom, potencijalni krunski svjedok, se unaprijed obvezuje da će, ako ga sud utvrdi krunskim svjedokom, u postupku gdje će biti krunski svjedok: (1) iskazivati istinito i da neće ništa prešutjeti o kaznenim djelima zbog kojih se vodi postupak po odredbama Zakona o USKOK-u, (2) da neće prešutjeti niti ono što mu je poznato o drugim kaznenim djelima iz članka 21. Zakon o USKOK-u i njihovom počinjenju, pa i ako ona nisu sadržana u kaznenoj prijavi, prijedlogu za provođenje istrage ili optužnici, (3) da će iskazivati cjelovito i potpuno i sve što mu je poznato o pribavljenoj imovinskoj koristi, prihodu, predmetima ili imovini pribavljenoj kaznenim djelom ili nekoj drugoj koristi koja bi rezultirala kaznenim djelom iz članka 21. stavak 1. Zakon o USKOK-u i (4) da neće prešutjeti niti bilo koja druga saznanja i okolnosti, a vezano za okolnosti iz prethodnih točaka.

Upozorenje, koje predviđa Zakon o USKOK-u, izjašnjenje po tom upozorenju i izjava potencijalnog krunskog svjedoka moraju biti priloženi uz zapisnik o ispitivanju, odnosno uz prijedlog kojeg će Ravnatelj Ureda uputiti Glavnom državnom odvjetniku.

Po zahtjevu Glavnog državnog odvjetnika, sud može rješenjem prihvatiti ili odbiti taj zahtjev i protiv takvog rješenja Glavni državni odvjetnik može podnijeti žalbu o kojoj odlučuje Vrhovni sud.

¹¹¹ Loc.cit.

¹¹² Vidi supra, str. 24.

Odlukom suda, a po prethodno provedenom postupku i uvjetima iz Zakona o USKOK-u, osumnjičenik ili okrivljenik dobiva položaj svjedoka i to kruskog svjedoka u kaznenom postupku protiv zločinačke organizacije.

Ovim institutom Republika Hrvatska slijedi mjeru borbe protiv organiziranog kriminaliteta poznatu u nacionalnim zakonodavstvima pojedinih zemalja i u izvorima međunarodnog prava.

4.2. POKAJNIK KAO SVJEDOK U POSTUPCIMA PRED MEĐUNARODNIM KAZNENIM SUDIŠTIMA

Za pravna pravila koja se primjenjuju pred međunarodnim kaznenim sudbenim tijelima, možemo reći, da su u cijelosti dio međunarodnog prava.¹¹³ U tom kontekstu, međunarodno kazneno pravo u užem smislu¹¹⁴ bila bi, u prvom redu, materijalna i postupovna pravila koja izravno primjenjuju međunarodni kazneni sudovi. Ali s obzirom da se pred međunarodnim sudbenim tijelima sudi pojedincima, iako na temelju međunarodnog prava umjesto nacionalnog kaznenog prava, izvori međunarodnog prava u tom se slučaju različito očituju nego kad djeluju u odnosima između suvereno jednakih država.¹¹⁵

Međunarodno kazneno pravosuđe počinje se razvijati u nastojanjima da se nakon dvaju svjetskih ratova kazne zločinci s poražene strane. U takvom nastojanju uz Londonski sporazum od 8. kolovoza 1945. godine, donijet je i Statut Međunarodnog vojnog tribunala koji je zasjedao u Nürnbergu u Njemačkoj, s glavnim načelom međunarodnog kažnjavanja glavnih ratnih zločinaca iz nacističke Njemačke. Isto tako Posebnim proglasom vrhovnog komandanta savezničkih snaga generala Douglasa MacArthura 19. siječnja 1946. godine

¹¹³ Degan, V.Đ., Pavišić, B., Međunarodno kazneno pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005., str.15.

¹¹⁴ Pod međunarodno kazneno pravo možemo obuhvatiti: (1) pitanja prostorne (teritorijalne) važnosti domaćeg kaznenog prava, (2) materijalna pravila domaćeg kaznenog prava koja je neka država usvojila na temelju obveza iz međunarodnog prava (ugovora), (3) uzajamna pomoć između represivnih i sudbenih organa država i u nešto širem smislu (4) ovlast neposredno po međunarodnom pravu na kažnjavanje po domaćim sudovima nekih najtežih međunarodnih zločina.

¹¹⁵ Što je slučaj primjene izvora međunarodnog prava u postupcima pred Međunarodnim sudom u Haagu.

osnovan je Tokijski tribunal ili Međunarodni vojni tribunal za Daleki istok u Tokiju.¹¹⁶

Početak devedesetih godina 20. stoljeća, osnovana su dva međunarodna ad hoc kaznena tribunala i to za bivšu Jugoslaviju i za Ruandu. Ti Tribunali imaju za cilj jednako kažnjavati naredbodavce i izvršitelje nekih najtežih međunarodnih zločina, a da im pri tome nije važno koja je strana u sukobu napadač, a koja njegova žrtva, koja je pobjednik, a koja poražena.¹¹⁷ S istim ciljem osnovan je i stalni Međunarodni kazneni sud u Haagu, kako bi se bilo koji međunarodni zločinac kaznio za svoja djela, ma gdje ih je u svijetu počinio.

U daljnjem tekstu prikazana je mogućnost pojave pokajnika, odnosno osumnjičenika ili okrivljenika kao suradnika pravosuđa u postupku pred Međunarodnim kaznenim tribunalom za bivšu Jugoslaviju¹¹⁸ i Stalnim međunarodnim kaznenim sudom.

4.2.1. Međunarodni kazneni tribunal za bivšu Jugoslaviju

a) Uvodne napomene

Rezolucijom 827 (1993), od 25. svibnja 1993. godine Vijeće sigurnosti UN-a ustanovilo je sudbeno tijelo Međunarodni kazneni tribunal za bivšu Jugoslaviju (u daljnjem tekstu Tribunal).¹¹⁹ Taj Tribunal nije osnovan sporazumom, nego rezolucijom i to na temelju glave VII Povelje UN čime njegov Statut pravno obvezuje sve države članice UN. Tribunal je počeo djelovati 18. studenoga 1993. godine sa sjedištem u Haagu. Suce Tribunalu bira Opća skupština UN, s liste kandidata koju predlaže Vijeće sigurnosti, na četiri godine uz

¹¹⁶ O tome i o pokušajima kažnjavanja međunarodnih zločinaca do drugoga svjetskog rata, vidi više, Degan, V.Đ., Pavišić, B., Međunarodno kazneno pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005.

¹¹⁷ Degan, V.Đ., Pavišić, B., op.cit., str. 378.

¹¹⁸ Svi propisi, osim posebnog Tužitelja i mjesta sjedišta, iz Statuta i Pravila o postupku i dokazima ovoga Tribunalu potpuno su jednaki onima Međunarodnog kaznenog tribunala za Ruandu.

¹¹⁹ Ovim nazivom u službene svrhe se služi i sam Tribunal, a puni naziv iz statuta je: Međunarodni tribunal za kažnjavanje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnoga humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije.

mogućnost ponovnog izbora. Tribunal se sastoji od vijeća od po tri člana koja sude u prvom stupnju, te od Prizivnog vijeća od pet sudaca. Službeni jezici Tribunala su engleski i francuski, ali okrivljenici, žrtve i svjedoci imaju pravo koristiti se svojim jezikom.

Tribunal je *ratione materiae* nadležan za: (1) teška kršenja Ženevskih konvencija iz 1949.godine, (2) kršenje zakona i običaja rata, (3) genocid i (4) zločine protiv čovječnosti. Tribunal je *ratione loci* nadležan za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije, uključujući njezino kopno, zračni prostor i teritorijalne vode. *Ratione temporis* nadležnost Tribunala je od 01.siječnja 1991. godine do konačne odluke koju će donijeti Vijeće sigurnosti UN-a.¹²⁰ Nadležnost *ratione personae* je u odnosu samo na fizičke osobe bez obzira na njihovo državljanstvo i stalni boravak, što znači da Tribunal nema u nadležnosti neku skupinu ili organizaciju proglasiti zločinačkom i suditi pojedincima samo zbog pripadnosti takvoj skupini.

Statut Tribunala nameće kao obvezu državama prvenstvo Tribunala u odnosu na nacionalne sudove, uključujući tu i jurisdikciju glede izručenja okrivljenih osoba. Statut Tribunala i načelo *ne bis in idem* predviđa strogo jednostrano, pa ni jedna osoba koja je bila već suđena pred Tribunalom ne može ponovo biti suđena za isto djelo pred nacionalnim sudovima. Ali, osoba koja je suđena pred domaćim sudom može ponovo biti suđena pred Tribunalom.¹²¹ Time je Tribunal neposredno nadređen nacionalnim sudovima glede svih četiriju skupina međunarodnih zločina iz njegove nadležnosti.¹²²

Države su dužne pružati pomoć i suradnju Tribunalu i u postupku provedbe uhidbenog naloga izdanog za određenu osobu¹²³.

Glavnu ulogu u prethodnom istražnom postupku, koji smjera prikupljanju informacija, ali i podizanju optužnice ima tužiteljstvo. Ovdje se uloga Tribunala svodi na potvrdu optužnice od strane suca pojedinca, koji onda izdaje uhidbeni

¹²⁰ Rezolucijom 1503 (2003) postavljena je završna strategija u radu Tribunala po kojoj sve istrage moraju biti dovršene do konca 2004., prvostupanjski postupci do konca 2008., a žalbeni postupci do konca 2010. godine.

¹²¹ Uvjet za to je: (1) ako je djelo za koje je suđena okvalificirano običnim kaznenim djelom ili (2) ako postupak pred domaćim sudom nije bio nepristran i neovisan, ako je bio usmjeren na zaštitu optuženika od međunarodne kaznene odgovornosti, ili ako slučaj nije bio propisno vođen.

¹²² Degan, V.Đ., Pavišić, B., op.cit., str.406.

¹²³ Republika Hrvatska je donijela Ustavni zakon o suradnji Republike Hrvatske s Međunarodnim kaznenim sudom (Narodne novine, br. 32/1996.) koji konkretizira ovakvu suradnju.

nalog u ime Tribunala. Okrivljenik, tijekom cijelog postupka ima, između ostalog, pravo: (1) braniti se sam ili uz pomoć branitelja, (2) pravo na šutnju, uz upozorenje da svaki iskaz koji bude zabilježen se može koristiti kao dokaz, (3) biti ispitan uz nazočnost branitelja osim ako ga se sam izričito ne odrekne, (4) unakrsno ispitivati svjedoke optužbe.¹²⁴ Prije rasprave pred prvostupanjskim vijećem tužitelj i branitelj dužni su jedan drugome dostaviti sve materijale kojima raspolažu i spisak svjedoka koje namjeravaju pozvati.

Na glavnoj raspravi pred prvostupanjskim vijećem svaka strana može dati uvodnu riječ, s time da obrana ima pravo uvodnu riječ dati nakon što tužitelj izvede sve svoje dokaze. Dokazni postupak ide ovim redoslijedom: dokazi tužiteljstva; dokazi obrane; dokazi tužiteljstva koji pobijaju navode obrane; dokazi obrane kao replika; te na koncu dokazi koje je naložilo prvostupanjsko vijeće.¹²⁵ Prvi, nakon što su svi dokazi izvedeni, završnu riječ daje tužitelj a obrana ima pravo na to odgovoriti, što opet može pobijati tužitelj, ali zadnja riječ pripada obrani. Nakon što obje strane završe izvedbu dokaza predsjednik vijeća objavljuje okončanje glavne rasprave i suci se povlače na tajno vijećanje za donošenje presude. Presudom se može izreći samo vremenska kazna, s tim da članak 24. stavak 1. Statuta propisuje da će prvostupanjsko vijeće uzeti u obzir opću praksu određivanja zatvorske kazne na sudovima bivše Jugoslavije.

b) Položaj pokajnika u postupku pred Tribunalom

Institut pokajnika, u smislu u kojem je on obrađen u dosadašnjem tekstu, izvori prava Tribunala ne poznaju. Naime, Tribunal nema u nadležnosti neku skupinu ili organizaciju proglasiti zločinačkom i suditi pojedincima samo zbog pripadnosti takvoj skupini. Ipak, okrivljenici za neke od međunarodnih zločina¹²⁶

¹²⁴ Ovim se zapravo jamče temeljna međunarodnopravno priznata prava okrivljenika, a kojima je cilj osigurati "jednakost u oružju" s optužbom.

¹²⁵ Degan, V.Đ., Pavišić, B., op.cit., str.410.

¹²⁶ Razlika se mora postaviti između međunarodnih zločina (crimina juris gentium) i međunarodnih kaznenih djela (delicta juris gentium). Ona je u tome što međunarodni zločini nastaju u običajnom procesu, time postaju dio općeg međunarodnog prava, oni ne zastarjevaju ili je snažna težnja ka njihovoj nezastarivosti, a njihovo počinjenje može uz osobnu odgovornost počinitelja povući i neposrednu odgovornost države po međunarodnom pravu za propuštanje spriječavanja i kažnjavanja (ali ta odgovornost, naravno, nije kaznene naravi). Ostala međunarodna kaznena djela su takva djela koja su države predvidjele u svojim kaznenim zakonima

iz statuta Tribunala postizali su određene sporazume s tužilaštvom, dobivali određene ustupke, ali ne i odustanak od kaznenog progona, a zauzvrat postajali svjedoci u onim predmetima u kojima su imali određena saznanja. Takvi sporazumi tužilaštva i okrivljenika-pokajnika poznati su u pravnom sustavu SAD-a,¹²⁷ gdje tužitelj može krunskom svjedoku ponuditi optužbu za lakše kazneno djelo ili čak imunitet od progona. Sud se u pregovore koji prethode sporazumu optužbe i obrane ne upliće, pa se postavlja pitanje da li će se sporazum poštovati, posebno o pitanju visine i vrste kazne koja je u nadležnosti suda. Ako bi se sud odlučio na strožu kaznu od obećane, a okrivljenik zbog obećanja nije osporavao optužbu, njegova se izjava da ne osporava optužbu poništava. Tada, po dokaznim propisima, tužitelj ne može više u naknadnom postupku isticati na sudu okolnost da je okrivljenik prije pristao da ne osporava optužbu. Ako tužitelj prekrši obećani imunitet i ipak pokrene postupak okrivljenik ima pravo tražiti od suda da obustavi postupak.

Značaj svjedoka, odnosno njegovog iskaza kao dokaznog sredstva u postupcima pred Tribunalom, očituje se i u činjenici da Statut Tribunala u članku 22. nalaže da se osigura zaštita žrtava i svjedoka koja se ne smije ograničiti samo na vođenje postupka *in camera* i zaštitu identiteta žrtve.¹²⁸ Prema Pravilima o postupku i dokazima (u daljnjem tekstu Pravila) mjere za tajnost i zaštitu žrtava i svjedoka može odrediti sudsko vijeće, proprio motu ili na zahtjev jedne od stranaka, žrtve ili svjedoka o kojem je riječ ili Službe za žrtve i svjedoke. Vijeće može naložiti: (1) mjere kojima se sprječava priopćavanje javnosti ili objavljivanje u medijima identiteta ili boravišta svjedoka ili žrtve, ili osoba koje su s njim povezane i to: (1a) brisanjem imena i drugih podataka iz sudskog spisa koji se daje na uvid javnosti, (1b) neotkrivanjem javnosti svakog zapisa kojim se identificira žrtva, (1c) svjedočenjem putem uređaja za izmjenu slike ili zvuka ili putem interne televizije, (1d) davanjem pseudonima;¹²⁹ (2) održavanje zatvorenih

izvršavajući time svoje međunarodne obveze iz ugovora kojima su one stranke, ona ne povrijeđuju najviše vrijednosti međunarodne zajednice, a pitanje nezastarivosti se uopće ne postavlja.

¹²⁷ Damaška, M., *op.cit.*, str.78.

¹²⁸ Josipović, I., Haaško implementacijsko kazneno pravo, Informator, Zagreb, 2000., str.395.

¹²⁹ Sustav anonimizacije Tribunal je formulirao u slučaju Tadić. Po toj presudi, mora postojati stvarna bojazan da bi se uslijed svjedočenja svjedoku nešto dogodilo i mora postojati važnost njegova iskaza za optužbu. Ali moraju postojati i dokazi da je anonimni svjedok vjerodostojan, a mora se izabrati mjera zaštite koja najmanje otežava i onemogućava obranu.

sjednica; (3) odgovarajuće mjere kojima se omogućuje svjedočenje posebno ugroženih žrtava i svjedoka kao što je jednosmjerna interna televizija. Jednom kad su zaštitne mjere donesene u pogledu žrtve ili svjedoka, samo vijeće koje je takve mjere donijelo može ih mijenjati ili ukinuti ili odobriti ustupanje zaštićenog materijala drugom vijeću radi korištenja u postupku.¹³⁰

U postupku pred Tribunalom privilegira se osobno pojavljivanje svjedoka na raspravi. Postoji mogućnost prihvaćanja i potpisanog iskaza danog pred javnom vlasti i ovjerenog od nje, jedino: (1) ako podupiru usmeno svjedočenje neke druge osobe pred Tribunalom, (2) ako su bili predloženi prije svjedočenja te druge osobe, te (3) ako se suprotna strana tome ne protivi.¹³¹ Pravila posebno uređuju pitanje svjedočenja žrtve seksualnog nasilja koje ne mora biti poduprto iskazima drugih svjedoka. Svjedok mora prije davanja iskaza dati svečanu izjavu. Svjedoci se ispituju bez nazočnosti drugih svjedoka, iako ukoliko jedan svjedok čuje iskazivanje drugog to mu neće biti jedini razlog izuzeća od svjedočanja. U svim slučajevima ispitivanja svjedoka u postupku dopušteno je glavno ispitivanje, unakrsno ispitivanje i ponovno ispitivanje. Strana koja je pozvala svjedoka vodi glavno ispitivanje, ali svaki sudac može postavljati pitanja svjedoku u svakom trenutku. Svjedok može prigovoriti davanju izjave koja bi ga inkriminirala, ali ga vijeće može prisiliti na odgovor iako taj odgovor ne može biti dokaz u kasnijem postupku protiv svjedoka zbog bilo kojeg kaznenog djela osim lažnog svjedočenja. Lažno svjedočenje se kažnjava novčanom kaznom, a postupak za lažno svjedočenje može inicirati i vijeće zahtjevom prema tužilaštvu da istraži sam slučaj. Pravila predviđaju novčanu i zatvorsku kaznu i za nepoštivanje suda koje se ostvaruje odbijanjem odgovora ili ne odgovaranjem na pitanja svjedoka, ali i poticanjem, pokušajem ili počinjenjem prijetnje, zastrašivanja, ozljede, ponude mita ili bilo kakvog utjecanja na svjedoka ili osobu koja treba postati svjedok u postupku pred sudom.¹³²

Pravila, kao ni Statut Tribunala, međutim, nigdje ne spriječavaju mogućnost postizanja sporazuma okrivljenika s tužilaštvom o njegovoj suradnji, u smislu da će se okrivljenik pojaviti pred sudom kao svjedok optužbe u nekom

¹³⁰ Ibid., str.433.

¹³¹ Degan, V.Đ., Pavišić, B., op.cit., str.410

¹³² Josipović, I., op.cit., str.434.

drugom postupku, a da će zauzvrat dobiti određene ustupke od tužilaštva.¹³³ To međutim mora biti i uz određeni pristanak suda i to zbog njegovog položaja u samoj potvrdi optužnice, odobrenju izmjena ili dopuna optužnice i eventualnoj potvrdi takve optužnice, te konačnoj odluci o kazni.

Naime, optužnicu tužitelj podiže ako se tijekom istrage uvjeri da postoji dovoljno dokaza za osnovanu sumnju da je osoba počinila djelo iz nadležnosti Tribunala. Pravila propisuju obvezne sastojke optužnice i nalaže tužitelju da uz nju dostavi sav popratni materijal kojim raspolaže. Optužnica ide na potvrdu sucu pojedincu koji može: (1) zatražiti od tužitelja da dostavi dodatne materijale za pojedinu ili sve točke optužnice, ili da poduzme druge mjere, (2) potvrditi svaku točku, (3) odbaciti svaku točku, (4) odgoditi ispitivanje optužnice da bi ju tužitelj mogao izmijeniti.¹³⁴ Nakon potvrde optužnice osumnjičenik postaje optuženik, i sudac pojedinac izdaje za njega uhidbeni nalog. Značajno je ovdje za reći da uloga Tribunala (sua pojedince) u potvrdi optužnice može biti i samo formalnost.¹³⁵ Tužitelj ima mogućnost i izmjene ili dopune optužnice. Za to mu, ako optužnica nije potvrđena, ne treba odobrenje Tribunala. Optužnicu može izmijeniti ili dopuniti, ako nije potrebno da izmjenjena ili dopunjena optužnica bude potvrđena, nakon toga pa sve do početka izvođenja dokaza, ali s odobrenjem suca koji je potvrdio optužnicu ili suca kojeg odredi predsjednik. Ako je potrebno da izmjenjena ili dopunjena optužnica bude potvrđena, tada nakon toga, a sve do početka izvođenja dokaza uz odobrenje suca. Optužnica se može izmijeniti ili dopuniti i nakon početka izvođenja dokaza, s odobrenjem raspravnog vijeća koje odlučuje o slučaju, nakon što su saslušane stranke. Izmjena ili dopuna optužnice mora biti potvrđena samo tamo gdje izmjene: (1) izostavljaju jednu ili više optužbi i relevantne činjenice vezane uz te optužbe, (2) izostavljaju jednog ili više optuženih, optužbe i relevantne činjenice koje se odnose na optuženog, (3) dodaju optuženika gdje su optužbe i ostale relevantne činjenice vezane uz tog optuženika izdvojene bez promjena u optužnici koja je već potvrđena.¹³⁶ Tužitelj može bez posebnog odobrenja i odustati od optužnice prije nego što je ona potvrđena, a

¹³³ Suradnja koja je poznata u sustavu SAD-a i preuzeta, s određenim modalitetima, u postupak pred Tribunalom, Vidi supra, str.30.

¹³⁴ Josipović, I., op.cit., str.418.

¹³⁵ Degan, V.Đ., Pavišić, B., op.cit., str.409.

¹³⁶ Josipović, I., op.cit., str.419.

nakon toga, pa do prvog pojavljivanja optuženika pred raspravnim vijećem, samo uz odobrenje suca koji ju je potvrdio.

Prava osumnjičenika i okrivljenika, u istrazi i na raspravi pred sudom, vezana za njegovo iskazivanje i ispitivanje su: (1) pravo da bude ispitan na jeziku koji govori i razumije, (2) pravo na branitelja po vlastitom izboru ili na besplatnu pravnu pomoć koja će mu biti dodjeljena ako nema materijalnih sredstava da je sam podmiri, (2) pravo na besplatnog tumača ako ne razumije ili ne govori jezik na kojem se provodi ispitivanje, (3) pravo na šutnju i upozorenje da će svaka njegova izjava biti zabilježena i može biti upotrebljena kao dokaz.¹³⁷

Dakle, iz svega navedenog proizlazi da pravni okvir za suradnju osumnjičenika ili okrivljenika s tužilaštvom u postupcima pred Tribunalom postoji, a sve u svrhu da bi se osobama koje su "planirale, poticale naredile, počinile ili na drugi način pomogle i sudjelovale u planiranju, pripremanju i izvršenju"¹³⁸ nekoga zločina iz nadležnosti Tribunala, dokazali ti zločini i da bi se na osnovu toga takva osoba kaznila.

Postojala bi mogućnost suradnje osobe u svojstvu osumnjičenika s tužilaštvom čime bi tužilaštvo moglo samostalno: ili uopće ne podnijeti Tribunalu na potvrdu optužnicu koja uvažava takvu suradnju, i time odustati od progona, ili podnijeti optužnicu pa prema pravilu 51. prije njezine potvrde od nje odustati ukoliko bi dobilo jamstvo suradnje osumnjičenika kao svjedoka. Ako bi optužnica bila podnesena i potvrđena od Tribunala, a optuženik svjedočio kao svjedok optužbe, tužitelj bi mogao odustati od optužnice ali samo uz odobrenje suca koji ju je potvrdio. U slučajevima odustanka ili ne podnošenja optužnice uopće ne bi došlo do osude osumnjičenika ili optuženika koji se pojavio u ulozi svjedoka. Kako je odustanak od progona u predmetima pred ovim Tribunalom neoportun, sa stajališta međunarodnih pravno-političkih zahtjeva, a isto tako, i s istih zahtjeva, potreban efikasan progon počinitelja kaznenih djela, suradnja osumnjičenika i optuženika kao svjedoka može se ostvarivati i na način da se optužnica podigne, da time njezino postojanje služi kao jamstvo suradnje, pa ukoliko optuženik svjedoči kao svjedok optužbe da se ona izmjeni na način da takva izmjena respektira suradnju i ide u korist optuženiku. Ovdje, međutim, ne postoji

¹³⁷ Ibid., str.415.

¹³⁸ Konstrukcija osobne odgovornosti, dosta široko postavljena, iz članka 7. Statuta.

moćnost samostalnog djelovanja tužilaštva jer takva optužnica mora proći proceduru, prema pravilima o izmjeni i dopuni optužnice, u kojoj sudjeluje i Tribunal. Međutim i Tribunal je pravilom 101.(B) ii dužan uzeti u obzir pri odmjeravanju kazne "olakotne okolnosti, uključujući i značajnu suradnju osuđenika a tužiteljem prije ili poslije izricanja presude".

Naime, potrebno je razlikovati položaj okrivljenika i svjedoka prema Pravilima o postupku i dokazima. Jedno od temeljnih prava okrivljenika i optuženika je pravo na šutnju odnosno pravo da iskazuje samo ono što mu ide u korist i čime se neće inkriminirati. Svjedok je, međutim, dužan iskazivati istinu, a u slučaju lažnog svjedočenja može biti novčano kažnjen, iako može prigovoriti davanju izjave koja bi ga inkriminirala. Tada ga vijeće može prisiliti na odgovor iako taj odgovor ne može biti dokaz u kasnijem postupku protiv svjedoka zbog bilo kojeg kaznenog djela osim lažnog svjedočenja. Isto tako ne odgovaranje ili odbijanje odgovora svjedoka Pravila smatraju nepoštivanjem suda i to može biti kažnjeno novčanom kaznom i zatvorom.

Tribunal, ipak, mjerama zaštite svjedoka, na kojima dosljedno inzistira, potiče na svjedočenje, ali isto tako kao poticaj suradnje služe i dosta visoke kazne¹³⁹ koje je Tribunal izricao. S druge strane imamo i tužilaštvo koje svoju funkciju progona počinitelja zločina ali i opravdanja ogromnih financijskih sredstava želi što učinkovitije ostvarivati, pa time i pronalazi razne modele dokazivanja zločina. Postojanje osumnjičenika ili okrivljenika koji surađuje s tužiteljstvom i svjedoči, u predmetima u kojima je uključeno veliki broj svjedoka, isprava i drugih dokaza, od neprocjenjive je važnosti jer omogućuje ne samo učinkovito dokazivanje nego i razjašnjavanje pojedinih saznanja, ali i otkrivanje novih zločina i njihovih počinitelja.

¹³⁹ Tribunal može za najteže zločine npr. genocida ili najtežih zločina protiv čovječnosti izricati i kaznu doživotnog zatvora. Do sada je za pojedinačne zločine, za koje nisu određeni maksimumi, izricao do 45 i 46 godina zatvora.

4.2.2. Stalni međunarodni kazneni sud

Na diplomatskoj konferenciji u Rimu 17. srpnja 1998. godine potpisan je Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda sa sjedištem u Haagu (u daljnjem tekstu Sud),¹⁴⁰ i stupio je na snagu 1. srpnja 2002. godine. Sud ima funkcionalnu međunarodnu pravnu osobnost, time postaje zaseban subjekt međunarodnog prava, a s UN-om stupa u odnos koji imaju UN-ove specijalizirane ustanove.¹⁴¹

Činjenica da je Sud osnovan na temelju ugovora država bitno utječe i na ustroj Suda i obavljanje poslova sudske i pravosudne uprave.¹⁴² Statut međunarodnog kaznenog suda (u daljnjem tekstu Rimski statut) predviđa Skupštinu država stranaka statuta kao poseban organ Suda u kojoj je svaka država koja je ratificirala Rimski statut zastupljena s po jednim članom i čija je, uz ostale, temeljna funkcija da u postupku tajnog glasovanja bira suce, Tužitelja i njegove zamjenike, da usvaja proračun, i da usvaja Pravila o postupku i dokazima (u daljnjem tekstu Pravila) i Obilježja kaznenih djela. Države koje su potpisale Rimski statut, a nisu ga ratificirale zastupljene su na Skupštini država stranaka s promatračima. Članak 34. Rimskog statuta određuje tijela suda: (1) Predsjedništvo, (2) Sudske odjele (Žalbeni odjel, Raspravni odjel i Predraspravni odjel), (3) Ured Tužitelja i (4) Tajništvo.¹⁴³ Sud ima osamnaest sudaca koji su ili (1) priznati stručnjaci na području kaznenog materijalnog ili postupovnog prava ili (2) priznati stručnjaci na relevantnim područjima međunarodnog prava. Pri odabiru sudaca, koje predlažu država članice Rimskog statuta, vodi se računa i o zemljopisnoj zastupljenosti svih regija i kontinenata i o jednakoj zastupljenosti muškaraca i žena. Suci se biraju na rok od devet godina i ne mogu biti ponovo izabrani. Na čelu Ureda Tužitelja, kao zasebnog tijela Suda, je Tužitelj kojeg imenuje Skupština država stranaka, na neobnovljiv mandat od devet godina, a na njegov prijedlog Skupština imenuje i njegove zamjenike. Predsjednika i dva

¹⁴⁰ Za statut je glasovala 121 država, 7 ih je glasovalo protiv (SAD, Kina, Izrael, Sirija, Irak, Libija i Sudan), a 21 država se uzdržala od glasovanja.

¹⁴¹ Tu je značajna razlika u odnosu na ad hoc tribunale koji su osnovani Rezolucijom Vijeća sigurnosti, na temelju glave VII Povelje UN, koji su organi UN-a dok je ovaj sud zaseban subjekt međunarodnog prava.

¹⁴² Josipović, I., Krapac, D., Novoselec, P., Stalni međunarodni kazneni sud, Narodne Novine, Zagreb, 2001., str.77.

¹⁴³ Ibid., str.79.

potpredsjednika Suda biraju svi suci između sebe na mandat od tri godine koji se jednom može obnoviti. Suci se raspoređuju u odjele. Iz Predraspravnog odjela formiraju se vijeća od po tri suca ili se imenuje sudac pojedinac. Iz Prvostupanjskog odjela za svaki se predmet ustanovljuje prvostupanjsko vijeće od po tri suca. Prizivno vijeće Suda čine petero sudaca raspoređenih u Žalbeni odjel. Rotacije sudaca nema i Prizivno vijeće je potpuno odvojeno od prvostupanjskih.

Nadležnost suda *ratione materiae*, iz članka 5. Rimskog statuta je strogo ograničena na: (1) genocid, (2) zločine protiv čovječnosti, (3) ratne zločine, (4) agresiju.¹⁴⁴ Sud će međutim biti nadležan za zločin agresije samo ako taj zločin bude definiran u roku od sedam godina od stupanja na snagu Rimskog statuta. *Ratione temporis* Sud je nadležan samo za međunarodne zločine počinjene nakon stupanja na snagu njegovog Statuta i to za svaku državu stranku pojedinačno, ma kada mu ona pristupila.¹⁴⁵ *Ratione loci* nadležnost moramo razlikovati u dva slučaja: (1) da li je postupak pokrenut od strane neke države stranke Rimskog statuta ili Tužitelja proprio motu, ili (2) od Vijeća sigurnosti.¹⁴⁶ Ako neka država stranka ili Tužitelj pokreću postupak, Sud nije nadležan za kaznena djela koja su se dogodila na teritoriju države koja nije stranka statuta, ali i svaka treća država može dati jednostranu izjavu kojom takvu nadležnost prihvaća. Ukoliko Vijeće sigurnosti pokreće postupak, na temelju glave VII Povelje UN, tada je Sud nadležan za zločine počinjene bilo gdje u svijetu. Sud je *ratione personae* nadležan za suđenje samo fizičkim osobama i nema u nadležnosti skupinu ili organizaciju proglasiti zločinačkom. Svaka država stranka prihvatila je nadležnost Suda na sve svoje državljane, ali tu postoje znatna ograničenja jer je nadležnost Suda komplementarna nacionalnim sudovima.¹⁴⁷ I ovdje ne vrijede nikakva ograničenja ukoliko postupak inicira Vijeće sigurnosti koje ima, isto tako, mogućnost putem razolucije, a sve na temelju Glave VII Povelje UN-a, prekid istrage ili kaznenog progona na rok od 12 mjeseci što se može obnavljati.

¹⁴⁴ Degan, V.Đ., Pavišić, B., op.cit., str.433.

¹⁴⁵ Ibid., str.437.

¹⁴⁶ Loc.cit.

¹⁴⁷ Tako Sud neće pokrenuti postupak, odnosno odlučit će da je slučaj u pitanju "nedopustiv" ako je taj slučaj pod istragom ili kaznenim progonom u državi čija su tijela za njega nadležna ili su nadležna tijela te države odlučila da nema mjesta progona.

Što se tiče postupka, prema Rimskom statutu, istragu Tužitelj može pokrenuti ako neku "situaciju" pred njega iznese: (1) Vijeće sigurnosti UN kada djeluje temeljem glave VII Povelje, (2) neka država stranka Rimskog statuta, ili (3) po vlastitoj inicijativi on sam.¹⁴⁸ U prethodnom postupku Tužitelj samostalno prikuplja informacije i dokaze i pri tome je dužan prikupljati dokaze koji idu na teret i one koji idu u korist okrivljeniku s jednakom pažnjom. Nakon toga on može tražiti ovlaštenje Predraspravnog vijeća za istragu. Predraspravno vijeće odobrava istragu ako postoji, prema priloženom materijalu Tužitelja, dovoljno osnove za to i ako je predmet u nadležnosti Suda. Ako je neki slučaj Tužitelju upućen od strane države stranke Rimskog statuta ili od Vijeća sigurnosti UN, odluka Predraspravnog vijeća o pokretanju istrage se ne traži. Odlukom kojom odobrava pokretanje istrage, Predraspravno vijeće može odrediti Tužitelju da poduzme posebne istražne radnje na području država stranaka i može izdati uhidbeni nalog. Optužnica se potvrđuje na kontradiktornoj raspravi pred Predraspravnim vijećem. Rasprava pred Prvostupanjskim vijećem u pravilu je javna i mora se voditi u prisutnosti okrivljenika. Pri utvrđivanju i uzimanju činjenica dokazanim i donošenju odluka na tako utvrđenim činjenicama,¹⁴⁹ vrijedi načelo slobodne ocjene dokaza i subjektivnog i objektivnog identiteta optužnice i presude. Kazne koje Sud može izricati su: (1) kazna zatvora koja ne može biti dulja od trideset godina, ili (2) kaznu doživotnog zatvora kada je ona opravdana iznimnom težinom zločina i osobnim okolnostima osuđenika, te uz zatvorsku kaznu i (3) novčana kazna, te (4) oduzimanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom.¹⁵⁰ Države stranke su, prema Rimskom statutu, dužne pružiti punu suradnju Sudu pa su pitanja dužnosti na postupanje po uhidbenom nalogu, identifikacije osoba, prikupljanja dokaza, ispitivanja svjedoka i drugih oblika suradnje detaljno uređena samim statutom.¹⁵¹

Budući da su u nadležnosti Suda najteži međunarodni zločini, čije počinjenje izaziva zahtjeve šire međunarodne zajednice za njihovim

¹⁴⁸ Degan, V.Đ., Pavišić, B., op.cit., str.475.

¹⁴⁹ Na temelju dokaza raspravljenih na glavnoj raspravi suci moraju ustanoviti krivnju "izvan razborite sumnje" da bi donijeli presudu kojom se okrivljenik proglašava krivim.

¹⁵⁰ Degan, V.Đ., Pavišić, B., op.cit., str.477.

¹⁵¹ U Republici Hrvatskoj za pitanja suradnje sa Sudom donesen je Zakon o primjeni Statuta Međunarodnog kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava (Narodne novine, br. 175/2003.).

sankcioniranjem, tužilaštvo će morati naći različite modele za njihovo učinkovito dokazivanje. U ovakvim predmetima, u pravilu se radi o velikom broju dokaza za čije će otkrivanje i razjašnjenje najbolje služiti iskazi svjedoka koji su sudjelovali u samim događajima i neposredno opažali ono o čemu svjedoče.

Poticaj na svjedočenje pred Sudom može biti i zajamčana zaštita svjedoka u postupku. Naime, Rimski statut nalaže Sudu da poduzima prikladne mjere za zaštitu sigurnosti, fizičkog i psihičkog integriteta, dostojanstva i privatnosti svjedoka kaznenih djela, ali te mjere ne smiju utjecati na optuženikova prava, biti u neskladu s njima ili proturječiti načelu pravičnog i nepristranog suđenja.¹⁵² Dva izuzetka, od općih postupovnih načela pred Sudom, a sve u svrhu zaštite svjedoka, predviđa Rimski statut: (1) izuzetak od načela javnosti suđenja, gdje se radi zaštite žrtava, svjedoka, a i optuženika bilo koji dio postupka može provesti nejavno (in camera) ili se može dopustiti iznošenje dokaza elektronskim ili drugim posebnim putem komunikacije, i (2) situaciju gdje Tužitelj može, ako bi uzajamno obavještavanje stranaka o dokazima ili podacima moglo teško ugroziti sigurnost svjedoka ili njegove obitelji, uskratiti dokaze ili podatke i umjesto njih predočiti njihov sažetak. I ovdje postoji ograničenje pa takve mjere ne smiju utjecati na optuženikova prava na pravično i nepristrano suđenje. Pravilo 87. Pravila o postupku i dokazima određuje zaštitne mjere za svjedoke i žrtve koje može određivati Sud.¹⁵³

Na zahtjev svjedoka, žrtve ili njenog pravnog zastupnika ili na vlastiti poticaj Raspravnog Vijeće može primjeniti *mjere zaštite* prema nekoj od tih osoba. Te mjere se primjenjuju na način da Vijeće, na prijedlog, a u svrhu zaštite od otkrivanja identiteta i boravišta svjedoka ili žrtve, može održati nejavnu sjednicu i izreći nalog kojim će odrediti: (1) brisanje iz javnih evidencija Vijeća imena ili informacija koje bi mogli dovesti do identifikacije osobe u opasnosti, (2) zabraniti objavljivanje takvih informacija Tužitelju, obrani ili nekom drugom sudioniku postupka, trećoj strani, (3) da se iskaz pribavi elektronskim ili drugim tehničkim sredstvom, uključujući korištenje tehničkih sredstava za izmjenu slike ili glasa, korištenjem audio-vizualnih uređaja, osobito video-konferencije i interne televizije ili isključivo korištenjem prijenosnika zvuka, (4) da se osobi u opasnosti

¹⁵² Josipović, I., Krapac, D., Novoselec, P., op.cit., str.287.

¹⁵³ Ibid., str.288.

odredi pseudonim i (5) da Vijeće dio postupka vodi uz isključenje javnosti. Pravila govore i o *posebnim mjerama* koje uključuju razne mjere za olakšavanje davanja iskaza traumatiziranoj žrtvi ili svjedoku, djetetu, starijoj osobi ili žrtvi seksualnog nasilja. Rimski statut privilegira nazočnost i osobno iskazivanje svjedoka i Raspravno vijeće dužno je osigurati njegovu nazočnost, ali svjedok prema kojem je primjenjena zaštitna mjera može dati usmeni snimljeni iskaz putem video ili audio uređaja te podnošenjem isprava ili pisanih prijepisa iskaza. Prema pravilu 68.¹⁵⁴ prethodno zvučno ili slikovno snimljeni iskaz svjedoka ili prijepis takvog iskaza može se dopustiti pod uvjetima: (1) da su, ako svjedok koji je dao prethodno snimljeni iskaz nije nazočan pred Raspravnim vijećem, Tužitelj i obrana imali priliku ispitati svjedoka za vrijeme snimanja ili (2) ako je svjedok koji je dao prethodno snimljeni iskaz nazočan pred Raspravnim vijećem, da se ne protivi prikazivanju snimljenog iskaza te da Tužitelj, obrana i Vijeće imaju priliku ispitati svjedoka tijekom postupka. Svjedok je dužan iskazivati istinu, a prema Rimskom statutu: lažno svjedočenje, utjecanje na svjedoke podmićivanjem, ometanje ili uplitanje na pojavljivanje i iskazivanje nekog svjedoka pred Sudom, osvećivanje svjedoku radi davanja iskaza, uništavanje svjedokovog iskaza, uplitanje u prikupljanje dokaza je kazneno djelo protiv pravosuđa, odnosno kaznenog postupka pred Sudom u svim njegovim stadijima.¹⁵⁵

U odnosu na svjedoka koji je dužan iskazivati, odnosno iskazivati istinito, možemo razlikovati položaj okrivljenika, koji uz ostala temeljna optuženikova prava zajamčena u postupku člankom 67. Rimskog statuta ima pravo na šutnju, odnosno pravo da ne bude prisiljen da svjedoči ili prizna krivnju, i da mu se šutnja ne smije uzimati u obzir pri utvrđivanju krivnje ili nedužnosti.

O institutu pokajnika, kao pripadniku zločinačke organizacije koji će kao suradnik pravosuđa otkriti članove i kaznena djela zločinačke organizacije i pomoći u dokazivanju tih kaznenih djela, Rimski statut ništa ne govori, možda iz prostog razloga što taj statut i ne stavlja Sudu u nadležnost proglasiti određenu organizaciju zločinačkom i suditi njezinim članovima.

¹⁵⁴ Ibid., str.294.

¹⁵⁵ Ibid., str.298.

Međutim, predmeti koji se pojavljuju pred ovim Sudom predstavljaju najteže međunarodne zločine i opravdano se javlja zahtjev za njihovim sankcioniranjem što će biti moguće samo ako se ti zločini učinkovito i dokažu. Postojanje svjedoka koji je neposredno sudjelovao u tim događajima i koji je neposredno opažao ono o čemu iskazuje biti će od neprocjenjive važnosti za tužilaštvo ne samo za dokazivanje zločina određenom optuženiku, nego i iz razloga što se, u pravilu, u tim slučajevima radi o predmetima u kojima postoji veliki broj dokaza koje je: (1) potrebno razjasniti, (2) pomoću njih otkriti nove dokaze važne za utvrđenje činjenica na kojima će se temeljiti presuda i (3) otkriti nova kaznena djela i njihove počinitelje.

Praksa ovog Suda tek treba pokazati na koji će način tužilaštvo osumnjičenike ili okrivljenike, dakle osobe koje ispunjavaju sve statutarne uvjete da se protiv njih pokrene postupak ali koje su, odnosno njihovi iskazi koje oni ne moraju dati, od presudne važnosti za dokazivanje drugih kaznenih djela, dobivati kao svjedoke tužilaštva, odnosno suradnike pravosuđa.

U ovom kontekstu je značajno i da Rimski statut u članku 15. stavak 3. uvodi načelo legaliteta po kojem Tužitelj podnosi Predraspravnom vijeću zahtjev za odobrenje istrage ako postoji razborita osnova za njezino provođenje, ali u ograničenom opsegu jer odredba članka 53. stavak 1. točka c. Rimskog statuta, Tužitelja ovlašćuje da unatoč ispunjenim statutarnim uvjetima kazneni progon ipak ne poduzme iz razloga svrhovitosti: (1) zbog težine kaznenih djela, (2) interesa žrtava, i ako (3) istraga ipak ne bi služila interesima pravde.¹⁵⁶ Odluku Tužitelja o nepokretanju istrage, odnosno kaznenog progona, statut podvrgava kontroli Predraspravnog vijeća u dva slučaja: (1) na zahtjev države koja je Tužitelju podnijela prijavu ili na zahtjev Vijeća sigurnosti, Vijeće može od Tužitelja tražiti da preispita svoju negativnu odluku, ali bez obveze da ju izmjeni jer bi se time utjecalo na njegovu neovisnost, (2) na vlastitu inicijativu Predraspravno vijeće može, u slučaju kad je Tužitelj ocjenio da bi kazneni progon bio nesvrhovit, odnosno kad je svoju odluku (na početku istrage ili nakon provedene istrage) zasnovao na negativnoj pretpostavci težine kaznenih djela, interesa žrtava ili interesa pravde, preispitati takvu odluku Tužitelja te, ukoliko se

¹⁵⁶ Ibid., str.217.

s njom ne slaže, odbiti njezinu potvrdu čime se reaktivira Tužiteljeva dužnost da pokrene odnosno nastavi istragu.¹⁵⁷

4.3. POKAJNIK KAO SVJEDOK U KONVENCIJI UN O TRANSNACIONALNOM ORGANIZIRANOM KRIMINALITETU

Globalizacija gospodarstva, mobilnost ljudi i dobara, te razvitak prijenosa informacija potiču u najnovije vrijeme i globalizaciju zločinačkih djelatnosti. Međunarodna zajednica nastoji suzbijati te pojave zaključivanjem konvencija koje predviđaju obveze država stranaka na uzajamnu suradnju na jednoj dubljoj i široj osnovi.¹⁵⁸ U kontekstu takvog razvoje nastaje i pojam transnacionalna organizirana kaznena djela. Ono što čini njihove osnovne značajke je: (1) da ih vrše zločinačke grupe, (2) pojam nastaje u uzastopnim konvencijama o suzbijanju nedopuštene trgovine drogama,¹⁵⁹ posebno kad je trebalo ugovoriti posebne mjere u suzbijanju pranja novca, a konačno se taj razvitak očituje u Sustavu iz Palerma iz 2000. godine, (3) posljedice ovih djela pogađaju širok krug država koje se, najčešće, ne mogu unaprijed predvidjeti i (4) stvara potrebu za suradnjom između država i to ne samo od stupanja na snagu tih konvencija, kada će to postati i njihova obveza, nego i u svim drugim oblicima suradnje npr. putem INTERPOLA.

Rezolucijom 53/111 od 9. prosinca 1998. godine Opća skupština UN ustanovila je Opći međuvladin odbor s ciljem da izradi nacрте više konvencija o suzbijanju transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta. Tom rezolucijom je utvrđena i sve jača veza tog kriminaliteta i terorizma. Opća skupština UN Rezolucijom 55/25 od 15. studenoga 2000. godine usvaja sljedeće međunarodne instrumente, koji su onda 12. prosinca 2000. godine potpisani u Palermu (Italija): (1) Konvencija UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, (2) Protokol o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine osobama, napose

¹⁵⁷ Ibid., str.258.

¹⁵⁸ Degan, V.Đ., Pavišić, B., op.cit., str.192.

¹⁵⁹ To su tri opće konvencije sklopljene u okviru UN-a: (1) Jedinствена konvencija o drogama, New York 1961. godine, (2) Konvencija o psihotropnim tvarima, New York 1971. godine, (3) Konvencija UN o nedopuštenoj trgovini drogama i psihotropnim tvarima, Beč 1988. godine.

ženama i djecom, (3) Protokol protiv krijumčarenja migranata zemljom, zrakom i morem. Oba dopunska Protokola kompletiraju konvenciju i tumače se zajedno s tekstom konvencije, osim ukoliko predviđaju posebne propise.¹⁶⁰

Značajno je da Konvencija UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta¹⁶¹ u članku 2. daje definiciju "organizirane zločinačke grupe" po kojoj je to strukturirana skupina od triju ili više osoba, koja postoji tijekom nekog razdoblja i djeluje složeno s ciljem počinjenja jednoga ili više teških kaznenih djela ili kaznenih djela utvrđenih na temelju ove Konvencije. Konvencija UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta se primjenjuje na sprječavanje, istragu i progon, onih transnacionalnih kaznenih djela koje ona inkriminira, a koja su počinjena od organiziranih zločinačkih skupina.

Kazneno djelo je transnacionalne prirode: (1) ako je počinjeno u više od jedne države, (2) ako je počinjeno u jednoj državi, ali se značajan dio njegove pripreme, planiranja, upravljanja ili kontrole odvijao u drugoj, (3) ako je počinjeno u jednoj državi, ali uključuje organiziranu zločinačku grupu koja se bavi zločinačkim djelovanjem u više od jedne države, (4) ako je počinjeno u jednoj državi, ali ima značajne posljedice u drugoj državi. Konvencijom UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta se inkriminiraju sljedeća kaznena djela: (1) sudjelovanje u organiziranoj zločinačkoj grupi, (2) pranje dobitka od zločina, (3) korupcija, i (4) opstrukcija pravosuđa. Ali se Konvencija primjenjuje i na "teške zločine"¹⁶² kada su oni transnacionalne naravi i uključuju organizirane zločinačke grupe. Svaka država stranka Konvencije preuzela je obvezu da usvoji zakonske i druge mjere koje su potrebne da bi u svome zakonodavstvu utvrdila sve navedene skupine kao kaznena djela, pod uvjetom da su počinjena namjerno.¹⁶³

Konvencija UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, međutim, ne uvodi nikakva supranacionalna tijela za sprječavanje, istragu ili kažnjavanje ovih kaznenih djela i niti jedna država stranka nema u tome nikakva

¹⁶⁰ Degan, V.Đ., Pavišić, B., op.cit., str.202.

¹⁶¹ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 14/2002. U daljnjem tekstu: Konvencija.

¹⁶² Teški zločin je, Konvencijom, definiran kao ponašanje koje predstavlja kazneno djelo kažnjivo maksimalnim lišavanjem slobode u trajanju od najmanje četiri godine ili težom kaznom.

¹⁶³ Degan, V.Đ., Pavišić, B., op.cit., str.205.

veća prava ili odgovornosti od drugih.¹⁶⁴ Odredbe Konvencije o uspostavljanju nadležnosti država stranaka za progon i suđenje kaznenih djela, predviđaju kao temeljan teritorijalni princip, uz princip države zastave broda odnosno države registracije zrakoplova. Konvencija predviđa mogućnost da neka država stranka, poštujući odredbe o temeljnom principu za uspostavljanje nadležnosti država, uspostavi svoju nadležnost po principu aktivnog i principu pasivnog personaliteta.

U stavcima 3. i 4. članka 15. propisana je obveza država stranaka iz principa *aut dedere aut judicare*, ukoliko se počinitelj kaznenoga djela zatekne na području neke od njih. Kada je uključena sudbenost više država, predviđena je i mogućnost uzajamnog ustupanja kaznenoga postupka jedne države stranke drugoj, u svrhu objedinjavanja progona a u interesu dobre administrativne pravde. Mnogi drugi propisi Konvencije predviđaju precizne ugovorne obveze policijskih, izvršnih, sudbenih i drugih organa vlasti svake države stranke. Osobito su opsežne odredbe o izručenju (ekstradiciji), i još više o uzajamnoj pravnoj pomoći.¹⁶⁵

U svrhu borbe protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta Konvencija UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta predviđa u članku 24. zaštitu svjedoka u takvim kaznenim predmetima. Konvencija nalaže državama strankama da poduzme odgovarajuće mjere, u okviru svojih mogućnosti, kako bi osigurala učinkovitu zaštitu od moguće odmazde ili zastrašivanja svjedoka u kaznenim postupcima, u slučajevima svjedočenja o kaznenim djelima obuhvaćenim Konvencijom i, kada je to primjereno, njihovih srodnika i drugih bliskih im osoba. Takve mjere ne smiju utjecati na prava okrivljenika, uključujući, pravo na zakonski postupak. Mjere predviđene Konvencijom su: (1) uspostavljanje postupaka radi osiguranja fizičke zaštite takvih osoba, u opsegu koji je nužan i ostvariv, njihovo premještanje i, gdje je to nužno, zabranjivanje otkrivanja ili ograničavanje otkrivanja informacija glede identiteta i kretanja tih osoba, (2) osiguravanje dokaznih pravila koja omogućavaju da svjedočenje svjedoka bude dano na način koji jamči njihovu sigurnost, kao što je svjedočenje pomoću komunikacijskih tehnika poput video veza ili drugih prikladnih sredstava.

Konvencija UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta u

¹⁶⁴ Ibid., str.206.

¹⁶⁵ Ibid., str.208-209.

članku 26. govori o mjerama za poticanje suradnje s tijelima zaduženim za provedbu zakona, čime zapravo predviđa i primjenu instituta pokajnika. Konvencija predviđa da će svaka država stranka poduzeti odgovarajuće mjere kako bi potakla osobe koje sudjeluju ili su sudjelovale u organiziranim zločinačkim grupama na: (1) pružanje informacija koje koriste nadležnim tijelima prilikom istrage i dokaznog postupka o stvarima kao što su: (1a) identitet, priroda, sastav, ustroj, lokacija ili aktivnosti organizirane zločinačke grupe, (1b) veze, uključujući međunarodne veze, s drugim organiziranim zločinačkim grupama, (1c) kaznena djela koja je organizirana zločinačka grupa počinila ili može počiniti i (2) pružanje činjenične, stvarne pomoći nadležnim tijelima koja će doprinijeti oduzimanju sredstava ili zločinom stečene koristi organizirane zločinačke grupe. U odnosu na optuženu osobu koja pruži značajnu suradnju u istrazi ili progonu za kazneno djelo obuhvaćeno Konvencijom, države stranke su dužne razmotriti mogućnost ublažavanja kazne. Također, države su dužne i razmotriti mogućnost osiguravanja imuniteta osobi koja ponudi značajnu suradnju u istrazi i progonu za kazneno djelo obuhvaćeno Konvencijom. Konvencija predviđa za države stranke i međusobnu suradnju u slučajevima gdje osoba, koja pristaje na suradnju s tijelima kaznenog progona a koja je sudjelovala ili sudjeluje u organiziranoj zločinačkoj grupi, koja se nalazi u jednoj državi stranci i može pružiti značajnu suradnju nadležnim tijelima druge države stranke, u smislu sklapanja sporazuma ili dogovora u skladu s njihovim domaćim pravom o mogućnosti da druga država stranka osigura postupak za tu osobu opisan u članku 26. Konvencije.

Ovim je odredbama Konvencija UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta naglasila je značaj instituta pokajnika, kao mjeru borbe protiv organiziranog kriminaliteta. Suradnja takve osobe nije važna samo za dokazivanje kaznenih djela, nego i za širu spoznaju o aktivnosti i organiziranosti organizirane zločinačke grupe. Za osobu, koja je sudjelovala ili sudjeluje u organiziranoj zločinačkoj grupi, a koja postaje suradnik tijela za provedbu zakona predviđena je mogućnost ublažavanja kazne ili davanja imuniteta od kaznenog progona, što države moraju konkretizirati u svom zakonodavstvu i u skladu s načelima svog kaznenog zakonodavstva. Budući da takva osoba postaje zapravo svjedok u predmetima protiv organizirane zločinačke grupe i time se izlaže

odmazdi i zastrašivanju, Konvencija UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta određuje i pružanje zaštite takvim osobama, njihovim srodnicima i bliskim im osobama prema pravilima o pružanju zaštite svjedocima.

4.4. POKAJNIK KAO SVJEDOK U PRAKSI EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹⁶⁶ i dopunski protokoli uz tu konvenciju rezultat su nastojanja da se u Europskim razmjerima uredi zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda.¹⁶⁷ Njezin nastanak usko je povezan s Vijećem Europe, kao organizacijom čije države stranke ističu svoju predanost duhovnim i moralnim vrijednostima koje predstavljaju zajedničko naslijeđe njihovih naroda i istinski izvor individualne i političke slobode te vladavine prava, načela koja tvore temelj demokratskog poretka.¹⁶⁸

Europska konvencija ima posebno značenje za razvoj međunarodne zaštite ljudskih prava jer je po prvi put stvoren efikasan mehanizam provođenja zaštite ljudskih prava na međunarodnoj razini u okviru sudski uređenog postupka.¹⁶⁹ Taj postupak zaštite ostvaruje se pred Europskim sudom za ljudska prava (u daljnjem tekstu Sud).

Europska konvencija na unutarnje pravo država ima normativno i faktično djelovanje.¹⁷⁰ Kakvo će normativno djelovanje Europska konvencija imati u pojedinoj državi, ovisi o položaju Europske konvencije u hijerarhiji nacionalnih pravnih propisa. Faktično djelovanje Europske konvencije odražava se u slučajevima gdje se nacionalni sudovi pozivaju na odredbe Europske konvencije odnosno praksu Suda u situacijama kad formalno nema odgovarajuće pravne obveze. Tekst Europske konvencije ne može se, međutim, tumačiti i odvajati od

¹⁶⁶ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 118/1997., 6/ 1999., 8/1999., 14/2002.,13/2003. U daljnjem tekstu: Europska konvencija.

¹⁶⁷ Pavišić, B., Kazneno pravo Vijeća Europe, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str.31.

¹⁶⁸ Loc.cit.

¹⁶⁹ Izvorno je taj sustav zaštite bio dvostupanjski i ostvarivao se kroz: Europsku komisiju za ljudska prava i Europski sud za ljudska prava, koji su 11. Protokolom iz 1995. uz Konvenciju godine spojeni u jedno tijelo: Europski sud za ljudska prava.

¹⁷⁰ Pavišić, B., Kazneno..., cit., str.36.

prakse Suda. Odluke Suda imaju značenje obvezujućih precedenata s djelovanjem inter partes, međutim, snagom autoriteta i činjenicom da će Sud u jednakim situacijama postupiti na isti ili sličan način, odluke Suda djeluju i na ostale države članice Europske konvencije.¹⁷¹

Što se tiče predmeta uređenja Europske konvencije, moguće ga je razvrstati prema tome je li prema Europskoj konvenciji pojedini sadržaj označen kao pravo, zabrana i sloboda.¹⁷² Tako članak 6. Europske konvencije predviđa Pravo na pošteno suđenje.¹⁷³ U okviru članka 6. u stavku 3. Europska konvencija predviđa da svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava: (1) da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega, (2) da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost pripreme svoje obrane, (3) da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava platiti branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja, kad to nalažu interesi pravde, (4) da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisutstvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe, (5) besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu. Ovim Europska konvencija ima za cilj osigurati da članice u postupku svoje uloge vrše pod uvjetima koji su u najvećoj mogućoj mjeri izjednačeni.¹⁷⁴

Problem koji se nameće, ukoliko imamo primjenu instituta pokajnika, kao mjere kojom se služi tužiteljstvo, je pitanje jednakosti obrane, odnosno okrivljenika s tužiteljstvom, u smislu mogućnosti obrane da takvog svjedoka ispituje ili daje ispitati i da se osigura prisutstvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe.

Pravo ispitivanja svjedoka optužbe te pravo pozivanja i ispitivanja svjedoka obrane pod jednakim uvjetima kao i svjedoka optužbe nije apsolutno, jer sud može prema vlastitoj ocjeni odbiti dokaze (*Bricmont v. Belgium*; *Laukkanen and Manninen v. Finland*; *Solakov v. Former Yugoslavian Republic of Macedonia*;

¹⁷¹ Ibid., str.39.

¹⁷² Ibid., str.49.

¹⁷³ Europska konvencija ljudska prava i temeljne slobode ne ustanovljava, nego ih smatra postojećim.

¹⁷⁴ Pavišić, B., *Kazneno...*, cit., str.101.

Vidal v. Belgium).¹⁷⁵ Pojam svjedoka ima autonomno značenje i to je svaka osoba čije izjave koristi sud kod odlučivanja. Da li će se ostvariti jednakost sredstava optužbe i obrane, ovisi da li isti propisi vrijede za ispitivanje svjedoka. Odredba Europske konvencije, međutim, ne daje optuženiku apsolutno pravo da sud ispita predloženu osobu kao svjedoka. Domaći zakonski propisi propisuju uvjete po kojima će se to ostvariti. Iz toga proizlazi da se mora dokazati kako je propust suda da ispita određenog svjedoka bio štetan za okrivljenika (X v. Switzerland).¹⁷⁶ Sud je zauzeo stav, budući da načelo kontradiktornosti u pravilu podrazumjeva neposredno izvođenje dokaza, da obrana mora imati mogućnost ispitivanja svjedoka na glavnoj raspravi (Barberà, Messegue and Jabardo v. Spain).¹⁷⁷

U slučaju primjene instituta pokajnika, govorimo o posebnim vidovima prikupljanja iskaza svjedoka, o iskazima anonimnih svjedoka. U praksi Suda je vidljivo da uporaba takvih iskaza nije potpuno nespojiva s propisima Europske konvencije. Naime, praksa i zakonodavstvo u pojedinim državama poznaju širok opseg ograničenja jednakosti u oružju u odnosu na svjedoke. Ta ograničenja možemo promatrati u dva smjera: (1) zaštita drugih temeljnih prava osoba svjedoka koje jamči Europska konvencija ili drugi međunarodni izvor i (2) zaštita interesa države u borbi protiv teških oblika kriminaliteta, u prvom redu organiziranog kriminaliteta.

Izražena je ideja o obvezi Suda, da u ovim slučajevima, uspostavi ravnotežu između proturječnih interesa optužbe i obrane (Artner v. Austria).¹⁷⁸ Da li je povrijeđeno pravo obrane, ovisi o tome da li je očuvan odnos razmjernosti između postavljenih ograničenja i njihovih razloga. To ispitivanje valja provesti u odnosu na cijeli tijek kaznenog postupka (Kostovski v. Netherlands).¹⁷⁹ Okrivljenik, u postupku, mora imati mogućnost ispitivanja svjedoka, i ako takve mogućnosti nema u niti jednom stadiju postupka, ostvarena je povreda konvencijskih prava. Mogućnost upućivanja pisanih pitanja bez znanja o identitetu svjedoka onemogućuje ili otežava okrivljeniku dokazivanje neprijateljstava ili drugih okolnosti koje upućuju na nevjerodostojnost svjedoka

¹⁷⁵ Ibid., str.108.

¹⁷⁶ Loc.cit.

¹⁷⁷ Loc.cit.

¹⁷⁸ Ibid., str.109.

¹⁷⁹ Loc.cit.

(Isgrò v. Italy; Windisch v. Austria).¹⁸⁰ Sud je, međutim, donio i dvije suprotne ocjene, kad je u odluci Doorson v. the Netherlands istaknuo da pravo na pošteno suđenje podrazumjeva i ravnotežu interesa svjedoka ili oštećenih pozvanih da svjedoče s interesima obrane, pa onda nema povrede odredbi Europske konvencije ako je ispitivanje anonimnog svjedoka provedeno pred sućem i u nazočnosti branitelja. U odluci Van Mechelen v. the Netherlands, Sud je dao suprotnu ocjenu, ali ovdje opasnost za svjedoka nije bila izvjesna, branitelj nije bio nazočan ispitivanju, svjedok je bio policijski službenik, a odluka se bitno temeljila baš na tom iskazu. Praksa je Suda da se osuda na smije temeljiti isključivo ili u odlučujućoj mjeri na iskazima anonimiziranih svjedoka.¹⁸¹ Sud pravi još jednu razliku, u odnosu na svjedoke koji su građanske osobe od slučajeva gdje su anonimni svjedoci policijski službenici. Država ima legitiman interes zaštite identiteta prikrivenih istražitelja. Ali njihov se iskaz mora pribaviti na način kojim se što manje vrijeđa prava obrane, npr. ispitivanjem od strane istražnog suca uz mogućnost obrane da postavlja pitanja. (Lüdi v. Switzerland).¹⁸² I pravo pozivanja i ispitivanja svjedoka obrane nije apsolutno, pa prijedlog mora biti utemeljen i potkrijepljen obrazloženjem zašto je određeni iskaz bitan za utvrđivanje činjenica (Perna v. Italy)¹⁸³

Pitanje sudjelovanja i prikupljanja iskaza anonimiziranih svjedoka predstavlja jednu složenu cjelinu. Praksa Europskog suda upućuje na mogućnost korištenja takvih iskaza kao dokaza, ali praksa ne izražava cjelovita i jasna stajališta o tom području novih postupovnih radnji, iako se rješenja i stajališta o pojedinim pitanjima nadziru.

4.5. POKAJNIK KAO SVJEDOK U IZVORIMA KAZNENOG PRAVA VIJEĆA EUROPE

Kad govorimo o izvorima kaznenog prava Vijeća Europe, možemo govoriti o izvorima koji nastaju i razvijaju se u okviru pojma europsko kazneno

¹⁸⁰ Loc.cit.

¹⁸¹ Loc.cit.

¹⁸² Ibid., str.110.

¹⁸³ Loc.cit.

pravo. Taj pojam označava načela, sličnosti, razlike ili nacionalna pravila skupine ili svih europskih država, što znači da zapravo služi kao pojmovna oznaka za geografsku pripadnost nekog sustava. Europsko kazneno pravo tvore pravila odgovarajućih izvora Vijeća Europe. Izvore Vijeća Europe možemo razlikovati kao: (1) glavne: konvencije, pripadajući protokoli i sporazumi, i (2) sporedne: praksa Europskog Suda za ljudska prava i posredne izvore: preporuke, smjernice i odluke tijela Vijeća Europe. Pomoćni izvori su i teorijski radovi u području europskog kaznenog prava. Kazneno pravo Vijeća Europe cjelina je izvora međunarodnog regionalnog prava sa značajnim stupnjem međusobne povezanosti.¹⁸⁴

Kako je borba protiv organiziranog kriminaliteta jedan od osnovnih ciljeva svake države, a koji je različitim mjerama jedino moguće ostvariti kroz međunarodnu kaznenopravnu suradnju, pitanja vezana uz institut pokajnika, kao jednu od tih mjera, nalazimo i u izvorima kaznenog prava Vijeća Europe. U daljnjem tekstu biti će prikazana neka od tih rješenja.

Europska konvencija o uzajamnoj sudskoj pomoći u kaznenim stvarima¹⁸⁵ uređuje međusobno pružanje sudske pomoći u kaznenim predmetima za kaznena djela čije je kažnjavanje u nadležnosti sudova države koja upućuje zamolbu. Konvencija uređuje četiri oblika pružanja pomoći: (1) sudske zamolnice, (2) dostavu sudskih postupovnih akata i spisa, (3) pristupanje sudu svjedoka, vještaka i okrivljenika i (4) dostavu podataka iz sudskih spisa.¹⁸⁶

U članku 12. razrađuje *salvus conductus* kojim se uspostavlja postupovni imunitet u određenom razdoblju. Tako nijedan svjedok ili vještak, koji na temelju sudskog poziva pristupa sudskim tijelima stranke koja upućuje zahtjev, neće biti progonjen ili pritvaran ili podvrgnut bili kakvim drugim ograničenjima osobne slobode na području te države u vezi s djelima ili osudama koje su prethodile njegovom odlasku s područja zamoljene države stranke. Isto tako, osoba koja je pozvana pred sudska tijela države koja je uputila zahtjev, radi iskazivanja o djelima koja su predmet postupka koji se protiv nje vodi, neće biti progonjena ili

¹⁸⁴ Pavišić, B., Kazneno..., cit., str.15.

¹⁸⁵ Europska konvencija o uzajamnoj sudskoj pomoći u kaznenim stvarima, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 4/1999.

¹⁸⁶ Pavišić, B., Kazneno..., cit., str.325.

pritvarana ili podvrgnuta bilo kakvim ograničenjima slobode za djela ili osude koje prethode njezinom odlasku s područja zamoljene države, a koja nisu istaknuta u sudskom pozivu. Postupovni imunitet prestaje nakon što svjedok, vještak ili osumnjičenik, imajući na raspolaganju za odlazak razdoblje od petnaest dana od datuma kad njegova prisutnost nije više potrebna pred sudskim tijelom, svajedno ostane na tom području, ili se, nakon što je bio otišao, vrati.

U sudjelovanju pokajnika u postupku posebno je važno i pitanje zaštite svjedoka. Drugi Protokol, uz Europsku konvenciju o uzajamnoj sudskoj pomoći u kaznenim stvarima, predviđa i pitanja i suradnju država u zaštiti ugroženih svjedoka.¹⁸⁷ Zaštitu svjedoka, odnosno osoba koje surađuju s pravosuđem predviđa u članku 22. i Kaznenopravna konvencija o korupciji.¹⁸⁸

Značaj svjedoka, u predmetima organiziranog kriminaliteta i potreba njihove zaštite utvrđena je i u Preporuci (2001) 11 o rukovodnim načelima o borbi protiv organiziranog kriminaliteta,¹⁸⁹ Odbora ministara Vijeća Europe, koja se poziva i na rješenja Preporuke (97) 13 o zastrašivanju svjedoka i pravima obrane.¹⁹⁰

Odbor ministara Vijeća Europe donio je i Preporuku (2005) 9 o zaštiti svjedoka i suradnika pravosuđa (u daljnjem tekstu Preporuka), kojom su obrađena pitanja sudjelovanja pokajnika u kaznenom postupku, odnosno suradnika pravosuđa i, osobito, pitanja njihove zaštite.¹⁹¹ Odbor ministara, u ovoj Preporuci uviđa značaj svjedoka i njihovih iskaza u osiguravanju osude u kaznenim predmetima organiziranog kriminaliteta. Međutim, upravo u takvim predmetima, i predmetima terorizma raste i opasnost utjecaja i zastrašivanja svjedoka, čime bi se te osobe dovele u situaciju da ne mogu iskazivati slobodno i istinito. Odbor ministara, upozorava da je obveza države štititi takve svjedoke. Također je obveza države i educirati osoblje kaznenog pravosuđa o primjeni mjera zaštite svjedoka i

¹⁸⁷ Tekst Protokola, *ibid.*, str.338.-353.

¹⁸⁸ Kaznenopravna konvencija o korupciji, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 11/2000.

¹⁸⁹ Recommendation (2001) 11 concerning guiding principles on the fight against organised crime, dostupno na Internet stranici: <http://www.coe.int>, 02. kolovoza 2006.

¹⁹⁰ Recommendation (97) 13 concerning intimidation of witnesses and rights of the defence, dostupno na Internet stranici: <http://www.coe.int>, 02. kolovoza 2006.

¹⁹¹ Recommendation (2005) 9 on the protection of witnesses and collaborators of justice, dostupno na Internet stranici: <http://www.coe.int>, 02. kolovoza 2006.

suradnika pravosuđa, ali i osigurati tajnost podataka o poduzetoj mjeri zaštite, te propisati otkrivanje takvih podataka kaznenim djelom.

Preporuka razlikuje svjedoka i suradnika pravosuđa. Svjedok je definiran kao osoba koja ima određena saznanja važna za kazneni postupak u kojem je ona svjedočila ili u kojem se može pojaviti kao svjedok, neovisno kako je dala iskaz.¹⁹² Suradnik pravosuđa je osoba koja je optužena ili je već bila osuđena za sudjelovanje u zločinačkoj grupi ili organizaciji, ali koja je pristala surađivati s kaznenim pravosuđem, osobito iskazivanjem o zločinačkoj grupi ili organizaciji ili njezinim kaznenim djelima. Zaštita se pruža i njima bliskim osobama, odnosno rođacima i svima koji su s njima u bliskoj vezi.

Zaštita se jamči prije, za vrijeme i nakon završetka kaznenog postupka. Ostvarivanje zaštite mora, međutim, biti u skladu s pravima obrane okrivljenika. Preporuka upućuje države da, u skladu s načelom slobodne ocjene dokaza i pravima obrane okrivljenika, u svom kaznenom postupovnom zakonodavstvu predvide mogućnost korištenja iskaza ugroženih svjedoka danih izvan glavne rasprave, te da predvide alternativne oblike pribavljanja iskaza takvih svjedoka.

Kriteriji, koje treba uzeti u obzir, da bi se prema određenoj osobi poduzele mjere zaštite su: (1) umješnost osobe koju treba zaštititi (kao žrtve, svjedoka, suradnika pravosuđa, počinitelja, pomagača ili supočinitelja) u istragu ili postupak, (2) značaj sudjelovanja, (3) postojanje opasnosti, (4) pristanak i prikladnost da se prema toj osobi poduzmu mjere zaštite. Uz to treba uzeti u obzir i značaj iskaza tog svjedoka, odnosno postoji li mogućnost dokazivanja kaznenih djela i pomoću drugih dokaza.

Iako u ostvarivanju mjera zaštite i korištenju iskaza ugroženih svjedoka, ne smiju biti ugrožena prava okrivljenika u kaznenom postupku, zajamčena propisima nacionalnog i europskog prava o ljudskim pravima, moraju se uzimati u obzir prava i potrebe žrtve. Preporuka predlaže i mjere kojima se treba spriječiti otkrivanje identiteta anonimnih svjedoka: (1) audiovizualno davanje iskaza, (2) korištenje, kao dokaza, iskaza svjedoka danog u istrazi, ako bi ga pojavljivanje na raspravi moglo ugroziti, s tim da takav iskaz može biti dokaz samo ukoliko su obje stranke imale mogućnost sudjelovati u ispitivanju, (3) prikrivanje podataka iz

¹⁹² U kojem obliku svjedok daje iskaz ovisi, odnosno, mora biti u skladu s nacionalnim pravom.

sudskih spisa koji bi mogli otkriti identitet svjedoka, (4) isključenje javnosti s dijela ili cijele rasprave, (5) korištenje uređaja koji omogućuju prikrivanje fizičkih svojstava osobe, kao npr. prikrivanje lika ili izmjena glasa, (6) korištenje video konferencije. Korištenje iskaza anonimnih svjedoka, u kaznenom postupovnom zakonodavstvu pojedinih država, mora biti iznimna mjera, s tim da se uvijek uzima u obzir ozbiljnost prijetnji, značaj takvog iskaza i vjerodostojnost svjedoka. Osuda se ne smije temeljiti samo na iskazu anonimnog svjedoka.

Predviđa se i međudržavna suradnja, u zaštiti svjedoka i suradnika pravosuđa, koja se treba ostvarivati npr.: (1) smještajem ugroženih osoba u druge države, kad se zaštita ne može ostvarivati drugim mjerama, (2) poboljšati suradnju u suvremenim oblicima komunikacije i razmjene podataka, (3) poboljšati suradnju kaznenog pravosuđa.

Osim ovih izvora prava Vijeća Europe, u kojima je neposredno obrađeno pitanje sudjelovanja i zaštite svjedoka pokajnika i uopće ugroženih svjedoka u kaznenom postupku, pojedina pitanja obrađena su, na posredan način, i u drugim izvorima Vijeća Europe koje je zbog opsega ovoga rada nemoguće nabrojati.

4.6. POKAJNIK KAO SVJEDOK U IZVORIMA EUROPSKE UNIJE

Kad je riječ o izvorima prava Eurposke unije, potrebno je ukazati na neke specifičnosti tog pravnog sustava. Europska unija je politička krovna organizacija s pravnim poretkom *sui generis*, koja je neovisna od država članica. Iako nema pravni subjektivitet nastupa u međunarodnoj zajednici kao subjekt međunarodnog prava. Europska unija je struktura čiji su pravni temelji sustavno uređeni u tri stupa. Prvi stup čini pravo Zajednice (Europska zajednica za ugljen i čelik, Europska ekonomska zajednica, Europska zajednica za atomsku energiju), drugi stup je zajednička vanjska i sigurnosna politika i treći stup policijska i pravosudna suradnja u kaznenim stvarima.¹⁹³ Europska unija nastaje Ugovorom iz Maastrichta iz 1992. godine, ali glavnu ulogu u revidiranju politike i institucionalne strukture

¹⁹³ O tome više, Hartley, T.C., Temelji prava Europske zajednice, Pravni fakultet sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2004.

imao je Ugovor iz Amsterdama iz 1997. godine. Tim ugovorom postignut je i napredak glede suradnje u području pravosuđa i unutarnjih poslova, koja se temelji na polazištu da je takva suradnja opći interes država članica koji nalaže zajednička stajališta i djelovanje. Iz težnje za suradnjom u trećem stupu nastaje i institucionalna suradnja kroz EUROPOL (Europski policijski ured), Europski obavještajni ured za droge (EDU), ili, Ugovorom iz Nice osnovan, EUROJUST (European Union's Judicial Cooperation).

Europska unija u području kaznenog prava općenito djeluje na četiri različita načina: (1) izravno represivno djelovanje Zajednice u području kažnjavanja putem globa kao posebnih administrativnih, "nekaznenih" sankcija, (2) posredno djelovanje koje se ostvaruje putem neutralizacije nacionalnog prava koje je protivno pravu Unije, ili harmonizacije nacionalnog prava s pravom Unije, odnosno putem obvezujućih odluka Suda Europskih zajednica, (3) inkriminiranje u nacionalnom pravu određenih kaznenih djela radi zaštite interesa Unije i (4) međudržavna kaznenopravna suradnja.¹⁹⁴ Izvore prava Europske unije možemo razvrstati na: temeljne tekstove, tekstove transverzalne naravi, sektorske tekstove i tekstove koji uređuju pitanja proširenja i vanjskih odnosa.¹⁹⁵

U području kaznenog prava oblikovano je i već nekoliko projekata: Corpus juris,¹⁹⁶ Europski dokazni nalog koji smjera boljoj suradnji u pružanju međunarodne pravne pomoći u kaznenim stvarima, Europski kazneni spis i najnovija planska osnova Haški program.

Donesen je i Prijedlog okvirne odluke u borbi protiv organiziranog kriminaliteta¹⁹⁷ koji polazi od toga da države članice moraju inkriminirati djela različitog oblika sudjelovanja u zločinačkoj organizaciji: (1) vođenje zločinačke organizacije, s najmanjim zakonskim maksimumom od 10 godina i (2) ponašanje osobe koja, svjesna zločinačkih aktivnosti organizacije, sudjeluje s namjerom promicanja općih ciljeva takve organizacije ili počinjenja konkretnog kaznenog djela, uključujući pribavljanje informacija ili materijalnih sredstava, pridobijanje

¹⁹⁴ Pavišić, B., Kazneno..., cit., str.24.

¹⁹⁵ Loc.cit.

¹⁹⁶ Nacrt kodifikacije sustava materijalnog, postupovnog i izvršnog kaznenog prava, kojeg je izradila skupina europskih znanstvenika 1996. godine, a koji je revidiran 1999. godine.

¹⁹⁷ Proposal for a Council framework decision on the fight against organised crime, COM (2005) 6 final, 19.1.2005.

novih članova te financiranje aktivnosti organizacije, s najmanjim zakonskim maksimumom od 5 godina.¹⁹⁸

U borbi protiv organiziranog kriminaliteta, Europska komisija prepoznala je i značaj svjedoka, odnosno suradnika pravosuđa, te potrebu njihove zaštite. Europska komisija je 1995. godine donijela Rezoluciju 95/C327/04¹⁹⁹ kojom upućuje države članice da osiguraju zaštitu svjedoka u kaznenim predmetima organiziranog kriminaliteta. Također Rezolucijom 96/C010/97²⁰⁰ iz 1996. godine, pozivalo se države članice da u svom zakonodavstvu predvide mjera kojima će poticati osobe pripadnike zločinačkih organizacija ili one koji su bili pripadnici zločinačkih organizacija, na suradnju s pravosuđem.

U Strategiji Europske unije za prevenciju i kontrolu organiziranog kriminaliteta na početku novog stoljeća 2000/C124/01²⁰¹ pozvana je Komisija, Vijeće i države članice da osiguraju zakonski okvir u kojem će se urediti sudjelovanje u postupku osoba koje su bile pripadnici zločinačkih organizacija, a koje su spremne na suradnju s pravosuđem u smislu davanja iskaza ili informacija važnih za borbu protiv organiziranog kriminaliteta. U slučaju takvih osoba treba uzeti u obzir zakonske mogućnosti ublažavanja kazne i potrebu njihove zaštite.

Na razvoj Europskog prava u smislu potrebe za sudjelovanje i zaštitu svjedoka pokajnika u kaznenim predmetima organiziranog kriminaliteta značajnu ulogu imaju instrumenti UN-a (npr. sustav iz Palerma) ali i Vijeća Europe (npr. Preporuka (2005) 9). Održano je više konferencija i stručnih skupova, uglavnom pod okriljem Europske komisije u suradnji s EUROPOL-om, o borbi protiv organiziranog kriminaliteta i terorizma i mjerama te borbe.

Tako je 2005. godine donesen Konačni prijedlog EUROPOL-ove radne skupine za sudjelovanje i zaštitu svjedoka i suradnika pravosuđa u kaznenim

¹⁹⁸ Pavišić, B., Kazneno..., cit., str.25.

¹⁹⁹ Council Resolution 93/C327/04 on the protection of witnesses in the fight against international organised crime, dostupno na Internet stranici: <http://www.europa.eu>, 4. kolovoza 2006.

²⁰⁰ Council Resolution 96/C010/97 on individuals who cooperate with the judicial process in the fight against international organised crime, dostupno na Internet stranici: <http://www.europa.eu>, 4. kolovoza 2006.

²⁰¹ European Union strategy 2000/C124/01 for the prevention and control of organised crime for the beginning of the new millenium, dostupno na Internet stranici: <http://www.europa.eu>, 4. kolovoza 2006.

predmetima organiziranog kriminaliteta²⁰² (u daljnjem tekstu Prijedlog), koji predstavlja minimalne zahtjeve kojima moraju udovoljiti zakonodavstva država članica. Države moraju poduzeti prikladne mjere kojima će se osigurati da svjedoci iskazuju slobodno i bez straha. Takve mjere treba poduzeti u predmetima kaznenih djela s međunarodnim obilježjem, kaznenih djela organiziranog kriminaliteta, terorizma i sličnih kaznenih djela: prijestupe protiv financijskih interesa Europske unije, i drugih teških kaznenih djela. Zaštitu svjedoka, suradnika pravosuđa i njima bliskih osoba, treba osigurati prije, za vrijeme i nakon završetka postupka, a svaki oblik zastrašivanja treba sankcionirati kao kazneno djelo. Zakonske i postupovne mjere, koje se poduzimaju prema ugroženim svjedocima, ne smiju biti u suprotnosti s pravima obrane okrivljenika, i propisima o sudjelovanju svjedoka u kaznenom postupku. Redarstvene vlasti, i kazneno pravosuđe uopće, mora biti educirano o svim pitanjima sudjelovanja i zaštite ugroženih svjedoka, moraju se osnovati posebni timovi za provođenje tih mjera, potrebna materijalna sredstva za programe zaštite moraju biti osigurana, i pri svemu tome treba voditi računa da se osoba ugroženi svjedok ne izlaže rizicima od prijetnji ili drugih oblika zastrašivanja.

Prijedlog daje i svoje definicije svjedoka i suradnika pravosuđa koje se uglavnom oslanjaju na rješenja Rezolucije 95/C327/04. Svjedok je definiran kao bilo koja osoba, bez obzira na njezin pravni položaj, koja raspolaže obavjestima i dokazima koje su pravosudna tijela označila važnim za istragu i kazneni postupak, a koju bi objavljivanje takvih obavjesti i dokaza moglo ugroziti. Suradnik pravosuđa je bilo koja osoba, bez obzira na njezin pravni položaj, koja je bila pripadnik zločinačke organizacije i koja je pristala surađivati s pravosuđem dajući obavijesti i dokaze o kaznenim djelima organizacije čiji je bila član.

Prijedlog razlikuje postupovne i izvanpostupovne mjere zaštite svjedoka i suradnika pravosuđa. Cilj izvanpostupovnih mjera je fizička zaštita svjedoka ili suradnika pravosuđa i njima bliskih osoba, te pružanje psihičke, psihološke, socijalne i financijske potpore. Mjere izvanpostupovne zaštite mogu se poduzimati samo dok postoji realna opasnost, a mogu se odrediti samo uz

²⁰² Final proposal of the ISISC-OPCO-Europol working group on minimum requirements for potential legislation at European Union level, dostupno na Internet stranici: <http://www.europa.eu>, 4. kolovoza 2006.

pristanak ugrožene osobe. Kriteriji za određivanje mjera izvanpostupovne zaštite, trebaju biti: (1) važnost slučaja, (2) značaj sudjelovanja osobe, (3) ozbiljnost prijetnji ili mogućih prijetnji, (4) pristanak osobe da se podvrgne mjerama zaštite, (5) umješnost osobe u kazneni predmet. Prava i obveze osobe pod zaštitom moraju biti jasno određena u sporazumu, koji mora biti u pisanom obliku i potpisan od strane osobe pod zaštitom i tijela koje osigurava zaštitu. Isto tako, mjere zaštite osobe mogu biti prekinute ukoliko ta osoba: (1) počini kazneno djelo, (2) odbije dati iskaz pred sudom, (3) ne ispuni druge svoje zakonske i pravne obveze, (4) svojim ponašanjem ugrozi svoju sigurnost i provedbu zaštite, (5) ne poštuje pravila iz potpisanog sporazuma.

Postupovna pravila o zaštiti svjedoka i suradnika pravosuđa tijekom suđenja moraju, s jedne strane, osigurati sigurnost osobe, a s druge voditi računa o poštivanju prava okrivljenika na pošteno suđenje. Sudjelovanje anonimnih svjedoka, mora biti iznimka i mora biti u skladu s europskim pravom o ljudskim pravima, odnosno pravima okrivljenika. Ta anonimnost može se ostvarivati mjerama kao što je: videokonferencija, telekonferencija, prikrivanje i izmjena lika i glasa osobe.

U ostvarivanju ovih mjera potrebna je i međudržavna suradnja država članica, respektirajući specifičnosti njihovih pravnih sustava. Ta međudržavna suradnja ostvarivat će se mjerama kao što je premještanje svjedoka i suradnika pravosuđa iz jedne države članice u drugu.

Pravo Europske unije, u trećem je stupu, doživjelo najslabiji razvitak i ostalo je na razini međudržavne suradnje koja se ostvaruje samo posredstvom Europske unije. Postojanje ovih izvora koji upućuju države članice na primjenu instituta suradnika pravosuđa, u smislu osoba pripadnika zločinačkih organizacija koji surađuju s pravosuđem i otkrivaju kaznena djela i članove zločinačkih organizacija, te pod posebnim uvjetima pomažu u dokazivanju njihovih kaznenih djela, upućuje na značaj opasnosti organiziranog kriminaliteta i važnost ove mjere za borbu protiv njega.

5. POSEBAN NAČIN PRIBAVLJANJA ISKAZA POKAJNIKA KAO SVJEDOKA

5.1. PRIBAVLJANJE ISKAZA SVJEDOKA

Ispitivanjem svjedoka pribavlja se iskaz svjedoka, dakle dokazno sredstvo. Od iskaza svjedoka moramo razlikovati izjave građana prikupljene u obavljanju izvida, jer oni nisu iskaz svjedoka. Iskaz svjedoka je, realno, najzastupljeniji dokaz u kaznenom postupku, pa je to razlog zbog kojeg se on s posebnom pozornošću istražuje u kriminalistici.²⁰³ Važnost iskaza svjedoka kao dokaza u kaznenom postupku zahtjeva i poseban obzir prema nositelju tog izvora saznanja: osobi svjedoka. Svjedoku se postavljaju pitanja *ad personam* i pitanja *ad rem*, te ga se uvijek mora pitati od kud mu je poznato ono o čemu svjedoči.²⁰⁴ Zbog važnosti iskaza svjedoka kao dokaza predviđene su tri vrste sankcija za nepravilnosti: (1) sankcije za nepravilnosti postupanja u pribavljanju iskaza svjedoka, (2) egzekutivna kazna za povredu obveze dužnosti svjedoka i (3) kaznene sankcije odnosno kaznena djela predviđena u Kaznenom zakonu: davanje lažnog iskaza (članak 303.) i sprječavanje dokazivanja (članak 304.), ali i iznuđivanje iskaza (članak 126.).²⁰⁵

Svjedok se poziva dostavom pisanog naloga koji mora imati sadržaj iz članka 237. Zakona o kaznenom postupku. Svjedoci se ispituju svaki posebno i bez ostalih svjedoka. Time se želi osigurati neometanost i izvornost iskaza, te koncentracija baš na sadržaj iskaza, ali time se želi spriječiti utjecaj drugih svjedoka. Svjedok je dužan odgovore davati usmeno, a ako je gluh pitanja mu se postavljaju pisano, a ako je nijem, pozvat će se da pisano odgovara. Ako se ispitivanje ne može obaviti na taj način, pozvat će se kao tumač osoba koja se s okrivljenikom može sporazumjeti, i koja će po potrebi položiti prisegu.

²⁰³ Pavišić, B., Komentar..., cit., str. 317.

²⁰⁴ Loc.cit.

²⁰⁵ Loc.cit.

Prvi stadij u pribavljanju iskaza svjedoka je uzimanje osobnih podataka i podataka o odnosu prema okrivljeniku i oštećeniku (pitanja ad personam).²⁰⁶ Nakon toga svjedok se upozorava da je dužan govoriti istinu, da ne smije ništa prešutjeti i da je davanje lažnog iskaza kazneno djelo. Ovo upozorenje i upozorenje o pravu uskrate odgovora na pojedina pitanja moraju se unijeti u zapisnik. Posebna pažnja poklanja se ispitivanju maloljetne osobe, osobito ako je oštećena kaznenim djelom. Tako Zakon o sudovima za mladež otvara mogućnost pribjegavanju izvođenja dokaza ispitivanjem stručne osobe kao svjedoka po čuvenju, a sve u svrhu da se ne bi štetno utjecalo na psihičko stanje maloljetnika. Zakon o kaznenom postupku uređuje i još jednu skupinu posebnog načina pribavljanja iskaza svjedoka koji su u posebnom tjelesnom stanju (starost, bolest, teške tjelesne mane ili duševno stanje) po kojem sud može te svjedoke ispitati u njihovu stanu ili drugom prostoru u kojem borave i to putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka i uz sudjelovanje stručne osobe.

Nakon općih pitanja svjedoka se poziva da iznese sve što mu je o predmetu poznato, te nakon što iznese svoj iskaz postavljaju mu se pitanja radi provjere, dopune i razjašnjenja. Pri ispitivanju svjedoka nije dopušteno služiti se obmanom, niti postavljati sugestivna pitanja, jer to može značiti relativno bitnu povredu odredaba kaznenog postupka.²⁰⁷ Ključna okolnost bitna za vjerodostojnost iskaza svjedoka i ujedno okolnost za razlikovanje svjedoka na temelju vlastitog zapažanja od svjedoka po čuvenju je izvor saznanja (*causa scientiae*), pa će se svjedok uvijek pitati od kud mu je poznato ono o čemu svjedoči. Svjedoci se mogu suočiti ako se njihovi iskazi ne slažu o važnim činjenicama. Smisao suočenja je kontradiktorno sučeljavanje ispitanika u odnosu na pitanja koja odredi tijelo postupka.²⁰⁸ Suočeni će se o svakoj okolnosti o kojoj se njihovi iskazi međusobno ne slažu svaki posebno ispitati. Istovremeno se mogu suočiti samo dva svjedoka. Zakon o kaznenom postupku predviđa i obećanje kao premisornu prisegu *de veritate*, iako nema pooštrene sankcije u odnosu na davanje lažnog iskaza bez prisege.

²⁰⁶ Tijekom cijelog postupka pribavljanja iskaza svjedoka treba imati u vidu zakonsko pravo uskrate odgovora na pojedina pitanja.

²⁰⁷ Pavišić, B., Komentar..., cit., str.332.

²⁰⁸ Loc.cit.

Za nepoštivanje dužnosti svjedočenja Zakon o kaznenom postupku predviđa mogućnost prisilnog dovođenja i novčanu kaznu, ukoliko svjedok uredno pozvan ne dođe, a izostanak ne opravda ili se bez odobrenja ili opravdanog razloga udalji s mjesta gdje treba biti ispitan. Ako svjedok dođe, pa upozoren na posljedice, neće bez zakonskog razloga svjedočiti, može se kazniti novčano, a ako i nakon toga odbije svjedočiti, može se zatvoriti, s tim da zatvor traje dok svjedok ne pristane svjedočiti ili dok njegovo ispitivanje ne postane nepotrebno, ili dok se kazneni postupak ne završi, ali najdulje do mjesec dana.

5.2. PRIBAVLJANJE ISKAZA POKAJNIKA KAO SVJEDOKA I NJEGOVA POSTUPOVNA ZAŠTITA

Što se tiče sudjelovanja pokajnika kao svjedoka u kaznenom postupku i pribavljanja njegovog iskaza, Zakon o USKOK-u predviđa da će se on provesti prema pravilima o pribavljanju iskaza ugroženog svjedoka.

Prema Zakonu o kaznenom postupku ugroženi svjedok je onaj koji bi davanjem iskaza ili odgovorom na pojedino pitanje sebe ili njemu blisku osobu izložio ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, tjelesnu nepovredivost, slobodu ili imovinu većeg opsega. Takav svjedok ima, pod uvjetima propisanim Zakonom o kaznenom postupku, pravo uskratiti: (1) davanje osobnih podataka, (2) davanje odgovora na pojedina pitanja ili (3) davanje iskaza u cjelini dok se ne osigura zaštita svjedoka.²⁰⁹ Zaštita svjedoka je ukupnost mjera koja se sastoji od: (1) posebnog načina ispitivanja svjedoka (uređenog Zakonom o kaznenom postupku), (2) posebnog načina sudjelovanja svjedoka u postupku (uređenog Zakonom o USKOK-u) i (3) mjera zaštite svjedoka i njemu bliskih osoba izvan postupka.²¹⁰

Ukoliko sam svjedok, uskrati davanje iskaza tvrdnjom da postoji opasnost za njega ili njemu bliske osobe, istražni sudac²¹¹ će, ali samo ukoliko smatra da je

²⁰⁹ Ibid., str.328.

²¹⁰ Ibid., str.329.

²¹¹ U prethodnom postupku, u kaznenom postupku Republike Hrvatske, u kojem se pribavlja iskaz svjedoka kao izvor saznanja ili dokaz o činjenicama koje će se raspraviti na glavnoj raspravi i na njima utemeljiti presuda, dominira uloga istražnog suca, i to prema povijesnom inkvizitornom modelu. Istražni sudac kumulira funkcije istraživanja (prikupljanja izvora saznanja), upravljanja postupkom i odlučivanja.

osnovano postojanje opasnosti, prekinuti ispitivanje i o tome bez odlaganja obavjestiti državnog odvjetnika dostavom prijepisa zapisnika i ujedno ga pozvati da, u zakonskom roku, dostavi pisani obrazloženi prijedlog za primjenu posebnog načina ispitivanja i sudjelovanja svjedoka u postupku i prema potrebi izvješće o mjerama zaštite svjedoka i njemu bliskih osoba izvan postupka. Ako istražni sudac smatra da je uskrata iznošenja podataka neosnovana, primjenjuje prema svjedoku zakonske mjere zbog nepoštivanja dužnosti svjedočenja. Ako istražni sudac smatra da je tvrdnja svjedoka osnovana, a državni odvjetnik ne predloži poseban način ispitivanja svjedoka ili predloži da se svjedok ispita prema općim pravilima, istražni sudac zatražit će odluku izvanraspravnog vijeća Županijskog suda (u daljnjem tekstu vijeće), koje je dužno donijeti odluku u roku od tri dana.

Ako državni odvjetnik, također, smatra da je opasnost osnovana, tada podnosi prijedlog istražnom sucu za poseban način sudjelovanja i ispitivanja svjedoka u postupku, u zapečaćenom omotu s naznakom "ugroženi svjedok-tajna". U pisanom prijedlogu državni odvjetnik će označiti poseban način sudjelovanja u postupku i poseban način ispitivanja svjedoka koje predlaže i razloge za to. Uz prijedlog dostavit će i mjere zaštite svjedoka i njemu bliskih osoba izvan postupka, koje je prihvatilo tijelo koje provodi program zaštite svjedoka i podatke o početku njihove primjene. Prijedlog, državni odvjetnik, može podnijeti i prije prvog ispitivanja svjedoka pri čemu saznanja o toj potrebi može dobiti provođenjem izvida ili na drugi način.

O prijedlogu državnog odvjetnika kojeg istražni sudac ocijeni neosnovanim odluku donosi vijeće. Ako istražni sudac prihvati prijedlog državnog odvjetnika, odredit će pseudonim svjedoka i poseban način ispitivanja i sudjelovanja u postupku, s tim da protiv tog rješenja stranke i svjedok imaju pravo žalbe o kojoj je vijeće dužno odlučiti u roku od tri dana.

Podatke o svjedoku, koji će se ispitati i sudjelovati u postupku na poseban način, istražni sudac će zapečatiti u poseban omot i predati na čuvanje tijelu koje provodi program zaštite svjedoka. To će zabilježiti u spisu koristeći pseudonim ugroženog svjedoka. Zapečaćeni omot s podacima svjedoka može iznimno zatražiti, od tijela koje provodi program zaštite svjedoka, i otvoriti drugostupanjski sud kad odlučuje o žalbi protiv presude. Tada se na omotu mora

zabilježiti da je otvoren i navesti imena članova vijeća koji su upoznati s njegovim sadržajem. Nakon što se članovi drugostupanjskog vijeća upoznaju sa sadržajem, omot će se ponovo zapečatiti i vratiti tijelu koje provodi program zaštite svjedoka. Kad rješenje o sudjelovanju i ispitivanju svjedoka na poseban način stupi na snagu, istražni sudac će odrediti ročište za ispitivanje i pozvati svjedoka na način kojim će se osigurati provedba mjera zaštite.

Zakon o kaznenom postupku predviđa stupnjevitu, raznovrsnu postupovnu zaštitu svjedoka,²¹² gdje je prvi stupanj zaštite u prikrivanju osobnih podataka svjedoka a daljnje ispitivanje se odvija prema prema općim odredbama o ispitivanju svjedoka, i drugi stupanj zaštite u prikrivanju izgleda svjedoka i posebnom obliku ispitivanja.

Ukoliko se poseban način ispitivanja i sudjelovanja svjedoka u postupku odnosi na prikrivanje osobnih podataka (anonimiziranje ili osnovna identifikacijska zaštita), svjedok se ispituje pod pseudonimom a daljnje ispitivanje se obavlja prema općim odredbama o ispitivanju svjedoka. Ako se, osim prikrivanja identiteta svjedoka, poseban način sudjelovanja i ispitivanja odnosi i na prikrivanje izgleda svjedoka, ispitivanje će se obaviti posredstvom tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka. Tehničkim uređajima rukuje stručna osoba. Lik svjedoka i glas će se tijekom ispitivanja izmijeniti. Svjedok će se nalaziti, tijekom ispitivanja, u prostoriji koja je prostorno odvojena od prostorije u kojoj se nalaze istražni sudac i druge osobe nazočne ispitivanju. Ispitivanju svjedoka mogu biti nazočni tužitelj, okrivljenik i branitelj kad je vjerojatno da svjedok neće doći na glavnu raspravu, kad istražni sudac ustanovi da je to svrhovito ili kad je jedna od stranaka zahtjeva da bude nazočna ispitivanju. Oštećenik može biti nazočan ispitivanju samo kad je vjerojatno da svjedok neće doći na glavnu raspravu.

Nakon završenog ispitivanja, odnosno posebnog pribavljanja iskaza ugroženog svjedoka, svjedok potpisuje zapisnik pseudonimom samo u nazočnosti istražnog suca i zapisničara. Osobe koje u bilo kojem svojstvu saznaju podatke o svjedoku prema kojem se primjenjuju posebne mjere sudjelovanja i ispitivanja, dužne su ih čuvati kao tajnu.

²¹² Pavišić, B., Komentar..., cit., str.331.

Ovim je uređeno sudjelovanje i pribavljanje iskaza ugroženog svjedoka pri prvom ispitivanju, dakle u prethodnom postupku, ali se te odredbe primjenjuju na ispitivanje svjedoka i na glavnoj raspravi, osim ako što drugo nije Zakonom o kaznenom postupku posebno uređeno. Kos međutim smatra, da anonimiziranje svjedoka prikrivanjem njegovog izgleda i moguće glasa na glavnoj raspravi, tako dugo dok to izrijekom neće biti predviđeno u zakonu, nije moguće.²¹³ Naime, glavna rasprava je dio kaznenog postupka u kojem se pred sudom razmatraju postupovni materijali, a sam tijek njenog odvijanja obligatorno je usmeni, neposredan, javan i uz kontradiktorno provođenje dokaza, a njen smisao je dokazivanje od strane ovlaštenog tužitelja optuženiku da je poduzimanjem ili propuštanjem dužnog poduzimanja određenih radnji ostvario bitna obilježja kaznenog djela za koje bi bio proglašen krivim i za koje bi mu u zakonitom postupku bila odmjerena primjerena kazna.²¹⁴ Kada bi sud provodio dokaz ispitivanjem svjedoka koji bi bio anonimiziran do mjere da okrivljenik ne zna niti identitet niti pravi lik, a moguće niti pravi glas takvog svjedoka, dovelo bi se u pitanje, prema Kosu, načelo zakonitosti i to na štetu okrivljenika. Daljnji razlog, prema Kosu, za isključenje ovakvog načina ispitivanja svjedoka na glavnoj raspravi je okolnost da provođenje takvog ispitivanja u potpunosti onemogućuje provođenje dokaza suočenja, za čije je provođenje potrebna nazočnost u istoj prostoriji osoba koje se suočavaju pred sudom.

Iz svega navedenog o sudjelovanju i posebnom načinu pribavljanja iskaza pokajnika i uopće ugroženih svjedoka u kaznenom postupku se, također, vidi da Republika Hrvatska u svom kaznenom postupovnom zakonodavstvu slijedi sve suvremene mjere predviđene u međunarodnim izvorima²¹⁵ kako onima kojih je Republika Hrvatska stranka, pa čija rješenja onda i mora primjenjivati, tako i onih čija (još) nije stranka, ali i da je dodatno usavršavanje i definiranje pojedinih pitanja u provođenju tih mjera potrebno.

²¹³ Kos, D., Zaštita identiteta svjedoka-teoretski i praktični aspekti, objavljeno u: Hrvatska pravna revija, Zagreb, 2/2001., str. 8.

²¹⁴ Loc.cit.

²¹⁵ Vidi supra, str.24.-53.

5.3. IZVANPOSTUPOVNA ZAŠTITA POKAJNIKA KAO SVJEDOKA

Izvanpostupovna zaštita svjedoka uključuje niz mjera izvan kaznenog postupka namjenjenih zaštiti osobe koja je svjedočila u kaznenom postupku. Zbog značaja iskaza svjedoka, kao dokaza u kaznenom postupku, posebno je važno osigurati njegovu kakvoću koja izravno ovisi o osobi svjedoka, odnosno o njegovoj spremnosti da ispuni obvezu svjedočenja a da zbog toga ne budu ugroženi njegovi interesi, poglavito osobna i sigurnost bliskih mu osoba.²¹⁶ Zaštita svjedoka ima svoje postupovne sadržaje: (1) zaštita svjedoka u kaznenom postupku, (2) pribavljanje iskaza svjedoka na način koji će osigurati njegovu postupovnu kakvoću, (3) zaštitu osobe svjedoka tijekom davanja iskaza²¹⁷ i svoje izvanpostupovne sadržaje.

Izvanpostupovna zaštita svjedoka i njemu bliskih osoba uređena je Zakonom o zaštiti svjedoka.²¹⁸

Po tom zakonu ugroženi svjedok je osoba čije je uključivanje u Program zaštite opravdano zbog vjerojatnosti ugrožavanja života, zdravlja, tjelesne nepovredivosti, slobode ili imovine većeg opsega, poradi važnosti njihovih saznanja za kazneni postupak. Taj se Zakon primjenjuje ako bi dokazivanje kaznenog djela bilo povezano s nerazmjernim teškoćama ili se ne bi moglo provesti na drugi način bez iskaza ugrožene osobe kao svjedoka koji uslijed moguće ugroženosti neće slobodno iskazivati u kaznenom postupku za kaznena djela: (1) protiv Republike Hrvatske, (2) vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, (3) organiziranog kriminaliteta, (4) za koja se prema zakonu može izreći kazna zatvora od 5 godina ili teža kazna.

Tijelo ovlašteno za donošenje odluke o uključivanju i prekidu provedbe Programa zaštite, te drugih poslova određenih ovim zakonom, je Povjerenstvo sastavljeno od predstavnika Vrhovnog suda Republike Hrvatske iz redova sudaca; predstavnika Državnog odvjetništva Republike Hrvatske iz redova zamjenika Glavnoga državnog odvjetnika; predstavnika uprave za zatvorski sustav

²¹⁶ Pavišić, B., Komentar..., cit., str.317.

²¹⁷ Loc.cit.

²¹⁸ Zakon o zaštiti svjedoka, Narodne novine, br. 163/2003.

ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa, predstavnika Ministarstva unutarnjih poslova – Ravnateljstva policije, te rukovoditelja Jedinice za zaštitu, koja provodi i organizira Program zaštite, provodi i organizira hitne mjere, te obavlja sve druge poslove vezane uz zaštitu ugroženih osoba, te odgovara za program zaštite.

Što se tiče postupka i načina uključivanja u program zaštite, Glavni državni odvjetnik može na prijedlog nadležnoga državnog odvjetnika ili ugrožene osobe podnijeti zahtjev Povjerenstvu za uključivanje ugrožene osobe u Program zaštite, ako se na drugi način ne bi mogao osigurati slobodan iskaz svjedoka u kaznenom postupku. Istovremeno s podnošenjem zahtjeva, Glavni državni odvjetnik obavijestit će Jedinicu za zaštitu, radi provođenja hitnih mjera. Budući da je za provedbu hitnih mjera potreban pristanak ugrožene osobe, prije njihovog poduzimanja rukovoditelj Jedinice za zaštitu pribavit će njezinu pisanu suglasnost. Sudac u postupku prijedlog za uključivanje ugrožene osobe u Program zaštite dostavlja Glavnom državnom odvjetniku. Nakon primitka zahtjeva predsjednik Povjerenstva sazvat će odmah, a najkasnije u roku od tri dana, sjednicu vijeća. Povjerenstvo će nakon razmatranja prijedloga odlučiti o uključivanju osobe u Program zaštite i o svojoj odluci obavijestiti Glavnoga državnog odvjetnika i Jedinicu za zaštitu, koja će tada sklopiti Ugovor s ugroženom osobom.

Mjere zaštite ugrožene osobe su: (1) tjelesna i tehnička zaštita, (2) premještanje, (3) mjere prikrivanja identiteta i vlasništva, (4) promjena identiteta. O primjeni vrste mjere odluku donosi Jedinica za zaštitu, a o primjeni mjere iz stavka točke 4. odluku donosi Povjerenstvo. Jedinica za zaštitu će uključenoj osobi osigurati potrebnu psihološku, socijalnu i pravnu pomoć, te ekonomskom i socijalnom potporom pomagati toj osobi do trenutka njezinog osamostaljenja, koja ne smije biti veća od iznosa koji je dovoljan da se pokriju životni troškovi i uključenje u novu životnu okolinu.

Program zaštite započinje po zaključenju Ugovora o provedbi Programa zaštite, koji sklapa rukovoditelj Jedinice za zaštitu s ugroženom osobom. Ugovor mora sadržavati: (1) ugovorne strane, (2) izjavu ugrožene osobe o dobrovoljnom uključivanju u Program zaštite, izjavu da su podaci navedeni u upitniku, koji je prethodno ispunila, istiniti te da u slučaju neistinitosti navedenih podataka Ugovor

može biti raskinut, (3) obveze ugrožene osobe: (3a) da će dati potpuni iskaz u točno određenom postupku ili postupcima u bitnome sukladan sadržaju izjave koja je poslužila kao osnova za uključenje u Program, (3b) da će se pridržavati uputa Jedinice za zaštitu koje su pretpostavka za uspješno ostvarivanje sigurnosti i zaštitu ugrožene osobe, (3c) da u cilju zaštite pristaje da se bez posebne odluke suda, provodi nadzor i tehničko snimanje sredstava za komuniciranje na daljinu, na nadzor i tehničko snimanje prostorija u kojima boravi, te na tajno praćenje i snimanje, (3d) da je po uključanju dužan postići financijsku samostalnost do isteka ugovora, (3e) da će neodgodivo izvijestiti Jedinicu za zaštitu o svim promjenama okolnosti koje su od utjecaja na ostvarenje cilja programa zaštite, (4) obveze prema uključenoj osobi: (4a) da će provoditi ugovorene mjere zaštite samo uz nužna ograničenja njegove osobne slobode i prava, (4b) da će joj pružati potrebnu psihološku, socijalnu i pravnu pomoć tijekom Programa zaštite, (4c) vrijeme trajanja i opseg nužne ekonomske pomoći, (5) vrijeme trajanja provedbe Programa, kao i razloge za raskid Ugovora, (6) klauzula da je Ugovor sačinjen u jednom primjerku, da se čuva kod Jedinice za zaštitu, da ugovorne obveze proistekle iz Ugovora ne podliježu građanskom ili nekom drugom sudskom sporu, izjava ugrožene osobe da razumije sadržaj Ugovora, te da je upoznata s međusobnim pravima i obvezama, (7) datum i potpis stranaka.

Program zaštite uključene osobe prestaje po sili zakona: (1) istekom Ugovora, (2) smrću uključene osobe, (3) ako se uključena osoba, njezin skrbnik ili njezin zakonski zastupnik odrekne zaštite, (4) ako Povjerenstvo donese odluku o prekidu Programa zaštite. Program zaštite može prestati i na prijedlog Glavnoga državnog odvjetnika ili Jedinice za zaštitu ako: (1) više ne postoje uvjeti koji su opravdavali zaštitu, (2) uključena osoba ne ispuni ugovorne obveze vezane uz kazneni postupak, ako tijekom razdoblja zaštite bude pokrenut kazneni postupak protiv uključene osobe radi počinjenja kaznenog djela, (3) ako uključena osoba bez razloga odstupa od pravila ponašanja navedenih u Ugovoru ili dobivenih uputa Jedinice za zaštitu ili prekrši obvezu obavijestiti Jedinicu za zaštitu i tako ozbiljno ugrozi ili onemogućiti zaštitu, (4) ako uključena osoba bez opravdanog razloga odbije mogućnost zaposlenja koju joj osigura Jedinica za zaštitu ili bez razloga odbije nastaviti drugu aktivnost za stjecanje dohotka, (5) ako strana država

zahtijeva prestanak zaštite uključene osobe koja je premještena na njezin teritorij,
(6) ako uključena osoba da ne istinite podatke.

Zakon o zaštiti svjedoka predviđa i međunarodnu suradnju koja se ostvaruje međunarodnim ugovorima kojima se može predvidjeti premještaj ugrožene osobe izvan teritorija Republike Hrvatske ili prihvata na teritorij Republike Hrvatske.

Jedinica za zaštitu u provedbi Programa zaštite vodi evidencije o osobnim podacima i podacima vezanim uz Program zaštite, a podaci iz evidencija, kao i drugi podaci koji nastanu u vezi s provedbom Zakona o zaštiti svjedoka predstavljaju službenu tajnu, i označeni su oznakom stupnja tajnosti "Vrlo tajno".

6. ISKAZ POKAJNIKA KAO TEMELJ UTVRĐIVANJA ČINJENICA U KAZNENOM POSTUPKU

Najvažnija zadaća koju, u kaznenom postupku, postupovni organi moraju ispuniti da bi došli do zakonite i pravilne odluke u konkretnom slučaju je utvrđivanje činjeničnog stanja. Rješavanje klasičnog sudačkog silogizma, utvrđivanje činjenica u manjoj premisi i njihovo podvođenje pod određenu pravnu normu u većoj, zahtjeva znatne napore upravo onda kada sudac ne raspolaže neospornom činjeničnom podlogom, nego mora na bazi prikupljenih dokaza mukotrpno graditi prihvatljivu verziju spornog događaja o kojem se vodi postupak.²¹⁹

Činjenice su stvari, svojstva i odnosi na koje se primjenjuje pravo. To su odlučne činjenice.²²⁰ Činjenice koje se dokazuju mogu biti materijalnopravnog ili postupovnog značenja, a prema svojoj pripadnosti unutarnje ili vanjske, pozitivne i negativne.²²¹ Postoje i činjenice indiciji ili dokazne činjenice. Možemo govoriti o još jednoj vrsti činjenica: pomoćne ili kontrolne činjenice. Pomoćne ili kontrolne činjenice služe za provjeru indicija, dokaza i odlučnih činjenica. Kao posebna skupina činjenica, mogu se promatrati i pravila znanosti, struke, vještine ili iskustva koja su izvedena iz istraživanja većeg broja slučajeva, a koje su neovisne od tih slučajeva i vrijede za buduće slučajeve. Određene činjenice se ne dokazuju. To su činjenice za koje sud smatra da nisu važne za pravilno presuđenje.

Činjenice se utvrđuju dokazivanjem ili vlastitim opažanjem. Dokaz je izvor saznanja o stanovitoj okolnosti. U kaznenom postupku, dokaz je izvor saznanja o činjenici koja je predmet utvrđivanja u tom postupku, i koji ima sljedeće elemente: (1) predmet dokaza (činjenične tvrdnje važne za sudsku odluku), (2) dokaz u užem smislu (sadržaj iz kojega se utvrđuje činjenica), (3) dokazno sredstvo (postupovna radnja kojom se pribavlja, odnosno izvodi dokaz) i

²¹⁹ Krapac, D., *Neposredni i posredni dokazi u krivičnom postupku*, Informator, Zagreb, 1982., str.1.

²²⁰ Pavišić, B., *Komentar...*, cit., str.403.

²²¹ *Ibid.*, str.404

(4) činjenični zaključak.²²² Dokazivanjem se odlučna činjenica utvrđuje neposredno ili posredno. Činjenica je utvrđena neposredno ako slijedi neposredno iz dokaza. Dakle, neposredan dokaz je onaj iz čijeg sadržaja organ kaznenog postupka, neposredno (direktno) saznaje za postojanje određene pravno relevantne činjenice.²²³ Posredno je činjenica utvrđena na temelju indicija ili dokazne činjenice. Tu možemo govoriti i o posrednom dokazu (indicij) ili činjenici koja nije pravno relevantna, ali na temelju čijeg postojanja dolazimo logičkom argumentacijom do zaključka o postojanju pravno relevantne činjenice.²²⁴ U tom slučaju dokazni proces je složen. U prvoj fazi, tog procesa, činjenica indicij je predmet dokaza, a dokazno sredstvo je postupovna radnja kojom se neposredno utvrđuje činjenica indicij. Postoje slučajevi gdje dokazno sredstvo može biti druga činjenica indicij ili čak njih više, i u tom slučaju između njih mora postojati logička povezanost (indicijalni lanac ili prsten) koja bitno određuje njihovu vrijednost.

Dokazivanje se sastoji iz više faza: (1) odlučivanje o izvođenju dokaza, (2) izvođenje dokaza ili korištenje nositelja dokaza radi utvrđivanja sadržaja dokaza i unosenje u spis predmeta, (3) zaključna faza ili ocjena dokaza, odnosno zaključivanje o postojanju činjenice radi koje je dokaz izveden.²²⁵ Teret dokazivanja (*onus probandi*) je na tužitelju.²²⁶ Uz to postoji i pravilo da stranka koja nešto tvrdi mora to i dokazati.

Iskaz svjedoka je dokazno sredstvo koje se pribavlja ispitivanjem svjedoka. Iskaz svjedoka je u praksi najčešći dokaz.²²⁷ Zbog toga je najvažnije pitanje pouzdanost njegovog iskaza. Ovdje je potrebno razlikovati svjedoka koji je sam spoznao ono o čemu iskazuje, svjedok na temelju vlastitog saznanja, i onog svjedoka koji saznanja crpi iz obavijesti primljene od treće osobe, svjedok po čuvenju. Poseban je problem pouzdanosti iskaza svjedoka po čuvenju. Prema pravilu o najboljem dokazu (*best evidence rule*) ako postoji izbor između više

²²² Ibid., str.401.

²²³ Krapac, D., *Neposredni...*, cit., str.23.

²²⁴ Loc.cit.

²²⁵ Ibid., str.402.

²²⁶ To proizlazi iz načela presumpcije okrivljenikove nedužnosti čiji su sastojci: (1) *praesumptio boni viri* (svatko je nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo), (2) *onus probandi* (dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne dokaže krivnja) i (3) *in dubio pro reo* (činjenične dvojbe se rješavaju na način povoljniji za okrivljenika).

²²⁷ Pavišić, B., *Komentar...*, cit., str.317.

dokaza o jednoj činjenici, treba odabrati onog koji omogućava neposredan odnos dokaza i činjenice i time najpouzdaniji zaključak o toj činjenici koja je premet dokaza. U okviru ovog pravila postoji načelo pouzdanog svjedoka (*testum fides semper examinanda est*). Da bi iskaz svjedoka bio pouzdan izvor saznanja o činjenici, on u odnosu na tu činjenicu mora imati saznanja tako što je bio u izravnom doticaju s objektom, i to se može označiti kao materijalna neposrednost kojoj svjedok po čuvenju ne udovoljava.²²⁸ Iskaz svjedoka se odnosi na osjetilna opažanja iz prošlosti ali se svjedok može ispitati i o dojmu kojeg je izazvalo osjetilno opažanje, vrijednosnoj ocjeni i drugim okolnostima.

Kao dokaz neće se moći koristiti iskaz svjedoka koji ne može biti ispitan kao svjedok ili osobe koja ne mora svjedočiti, a na to nije upozorena ili se nije izričito odrekla toga prava, ili ako upozorenje i odricanje nije ubilježeno u zapisnik, ili ako je ispitan maloljetnik koji ne može shvatiti značenje prava da ne mora svjedočiti, ili ako je iskaz svjedoka iznuđen silom, prijetnjom ili drugim sličnim zabranjenim sredstvom.

Kod iskaza svjedoka pokajnika, kao dokaza iz kojeg se utvrđuju činjenice u kaznenom postupku imamo određene specifičnosti. Pokajnik je svjedok, koji je bio pripadnik zločinačke organizacije, ali koji postaje otpadnik i suradnik pravosuđa, u smislu da se kao svjedok optužbe pojavljuje u kaznenom postupku i daje iskaz koji je važan za otkrivanje kaznenih djela i članova zločinačke organizacije, te za dokazivanje tih kaznenih djela. Prema Zakonu o USKOK-u, iskaz svjedoka pokajnika, ili po tom zakonu krunskog svjedoka, se pribavlja na način na koji se pribavlja iskaz ugroženog svjedoka. Iz toga slijedi da odredba Zakona o USKOK-u, po kojoj se iskaz krunskog svjedoka pribavlja na način na koji se pribavlja iskaz ugroženog svjedoka, znači da se zakonom krunski svjedok ili pokajnik već određuje kao ugroženi svjedok.²²⁹

Uopće sudjelovanje ugroženog svjedoka u kaznenom postupku, predviđa primjenu postupovne i izvanpostupovne zaštite. Kao jedna od mjera postupovne zaštite služi i poseban način pribavljanja iskaza svjedoka pokajnika, čime mu se

²²⁸ Ibid., str.320.

²²⁹ Mora se spomenuti da postoje i slučajevi ugroženih svjedoka, odnosno osoba koje su stjecajem okolnosti prisustvovala nekoj kriminalnoj djelatnosti čiji sudionici predstavljaju veliku prijetnju za svjedoka ako se odluči istinito iskazivati, pri čemu te osobe nisu pokajnici, bar ne u smislu tog instituta kako se on obrađuje u ovom radu.

želi omogućiti da iskazuje slobodno i istinito. Međutim zbog značajnih odstupanja od osnovnih postupovnih jamstava okrivljenika iskaz svjedoka pokajnika, ili uopće zaštićenog svjedoka, ne može biti jedina osnova presude niti ocjene nezakonitosti dokaza. To slijedi i iz prakse Europskog suda za ljudska prava²³⁰, po kojoj se presuda ne smije temeljiti samo na iskazu anonimnog svjedoka, ali se ona može pretežno temeljiti na takvim iskazima.²³¹

Naime, kad je riječ o anonimnom svjedoku, za obranu imamo veliki handikep jer joj je onemogućeno da prikupi činjenice kojima bi mogla napasti njegovu vjerodostojnost, ali su tu i brojne druge nepoznanice, kao što je percepcija i memorija svjedoka.²³² U slučaju anonimnih svjedoka, u njihovom ispitivanju i provođenju drugih mjera zaštite, problem je i okrivljenikovo pravo na suočenje sa svjedocima optužbe. Ovo pravo okrivljenika predstavlja radnju koja je zapravo namjenjena psihološkom pritisku na ispitanika, da se u situaciji dvojbenih iskaza sustegne od moguće laži.²³³

Ovdje se postavlja još jedno pitanje. Imamo svjedoka, čiji iskaz ne samo da je važan za utvrđivanje činjenica u konkretnom kaznenom postupku zbog njegovih saznanja o predmetu tog kaznenog postupka, nego i za otkrivanje novih kaznenih djela, koji je ugrožen odnosno postoji opasnost za njegov, ili njemu bliskih osoba, život, zdravlje, tjelesnu nepovredivost, slobodu ili imovinu većeg opsega. S druge strane, imamo propise o tome da se okrivljenik ima pravo suočiti s tim svjedokom. Ako se dopuštaju zaštitne mjere za ugroženog svjedoka, mora postojati neka kompenzacija prava obrane za ono što je obrana tim mjerama izgubila.²³⁴ U komparativnom pravu nude se različita rješenja ovog pitanja.

U SAD-u²³⁵ ustavno pravo okrivljenika je suočenje sa svjedocima, ali od tog pravila postoje i određene iznimke. Međutim, ni jedna od tih iznimki ne predviđa mogućnost ispitivanja anonimnog svjedoka. To je iz razloga što u čistom akuzatornom postupku, sud ne utvrđuje kontrolne činjenice jer stranke su te koje izvode dokaze, ali ih ne utvrđuje ni tužitelj, jer on utvrđuje inkriminirajuće

²³⁰ Vidi supra., str.43.-49.

²³¹ Pavišić, B., Komentar..., cit., str.332.

²³² Damaška, M., op.cit., str.72.

²³³ Ibid., str.73.

²³⁴ Ibid., str.74.

²³⁵ Loc.cit.

činjenice, a ne one koje koriste obrani. Dakle, obrana ne može saznati podatke koji su joj potrebni za unakrsno ispitivanje i zbog toga se iskaz anonimnog svjedoka na smije koristiti kao dokaz. Ovakav stav zahtjeva, a to se u SAD-u i provodi, razrađen i sustavan program zaštite svjedoka. U engleskom pravu²³⁶, da li će doći do primjene iskaza pokajnika, ovisi o prosudbi suda. Optužba mora uvjeriti sud da je svjedok važan za postupak i da je u opasnosti, te da je savjesno ispitala postoje li razlozi za pristranost anonimnog svjedoka i da anonimnim svjedočenjem obrani neće biti nanesena ne primjerena šteta. U njemačkom pravu²³⁷ najvažniju ulogu, u rješenju ovoga pitanja, je imala odluka Velikog senata Saveznog vrhovnog suda po kojoj ugroženog svjedoka može ispitati delegirani sudac izvan rasprave, i tome može prisustvovati branitelj koji može saznati ime tog svjedoka ali ne i njegovu adresu.

Za utvrđivanje činjeničnog stanja u kaznenom postupku, važno je spomenuti i činjenicu kumulacije postupovnih uloga do koje dolazi u primjeni instituta pokajnika. Naime, okrivljenika se u postupku ne shvaća samo kao dokazno sredstvo, nego ga se tretira kao subjekta postupka. Položaj okrivljenika u postupku značajno određuje načelo *nemo tenetur prodere se ipsum*, odnosno privilegij protiv samooptuživanja, što znači da okrivljenik sam odlučuje da li će iskazivati i što će iskazivati, a u slučaju da se odluči na šutnju, sud je dužan, u skladu s drugim dokazima, procijeniti značaj te šutnje.

Svjedok je, u kaznenom postupku, puko dokazno sredstvo. On je dužan ispuniti svoju građansku dužnost svjedočenja, u okviru koje je i dužnost iskazivanja istine i iskazivanja svega što mu je poznato o predmetu o kojem iskazuje. Ne iskazivanje, lažno iskazivanje ili ne odazivanje sudu je kažnjivo. Međutim, svjedok je i građanin s zajamčenim temeljnim pravima i slobodama, pa se omogućuje da svjedok uskrati odgovor na pojedina pitanja ili da, ukoliko je ugrožen, traži zaštitu u postupku i izvan njega.

Specifičnost u primjeni instituta pokajnika je u tome što osumnjičenik ili okrivljenik-pokajnik postaje svjedok u postupku čime gubi pravo na šutnju, iskazuje sve što mu je poznato i iskazuje istinito. Iz njegovog iskaza kao iskaza

²³⁶ Ibid., str.75.

²³⁷ Ibid., str.76.

svjedoka, ne okrivljenika, u skladu s pravilima o vrednovanju i ocjeni iskaza svjedoka ali i s utvrđenim ograničenjima, sud tada utvrđuje činjenično stanje.

Iz svega proizlazi da je iskaz pokajnika kao svjedoka važan za dokazivanje kaznenih djela u predmetima organiziranog kriminaliteta, ali i da je zbog brojnih specifičnosti vezan određenim ograničenjima. Osim dokazivanja kaznenih djela, iskaz pokajnika ima u kaznenom postupku i veliki značaj u činjenici da se radi o osobi koja dobro poznaje iznutra organizaciju, način djelovanja i rada zločinačke organizacije i time predstavlja vrlo važan izvor saznanja u otkrivanju članova zločinačke organizacije i njihovih kaznenih djela.

ZAKLJUČAK

Problem organiziranog kriminaliteta nije nova, niti nepoznata pojava i fenomen. Postoji, međutim, utisak, pogotovo u tranzicijskim državama gdje organizirani kriminalitet poprima nove i sofisticiranije pojavne oblike, da suvremeno društvo i suvremena kriminalna politika nisu (još) u stanju odgovoriti na taj izazov. Organizirani kriminalitet napada same temelje demokratske vlasti, ugrožava gospodarsku, socijalnu i političku stabilnost svake države. U novije vrijeme dolazi do značajnog širenja i povećavanja udjela organiziranog kriminaliteta u ukupnom kriminalitetu svih država, što je uvjetovano širenjem gospodarske djelatnosti i trgovine, razvojem tehničkih pomagala, pojavama društvenih i političkih integracija i drugim procesima globalizacije. Upravo zbog toga, mjere borbe protiv organiziranog kriminaliteta razvijaju se u suradnji između država na regionalnoj i svjetskoj razini, te se onda transformiraju i konkretiziraju u pojedinim nacionalnim zakonodavstvima u skladu s njihovim pravnim sustavima.

Jedna od mjera te borbe je i pojava instituta pokajnika. Institut pokajnika razvija se, najprije u zakonodavstvima europskih zemalja, da bi onda bio prihvaćen i učestalo korišten u kaznenim predmetima organiziranog kriminaliteta u SAD-u. Primjena ovog instituta značajnu ulogu ima posebno, u kaznenim predmetima organiziranog kriminaliteta, u Italiji i Njemačkoj, a u kaznenom pravu Republike Hrvatske predviđena je, u općim uvjetima i okvirima, Zakonom o kaznenom postupku, te konkretizirana Zakonom o USKOK-u. Brojna kaznenopravna pitanja vezana uz položaj osobe koja sudjeluje kao pokajnik u kaznenom postupku definirana su na međudržavnoj razini kroz sporazume koji nastaju između država u okviru neke međunarodne organizacije ili kroz međudržavnu kaznenopravnu suradnju.

Pokajnik je osoba, pripadnik zločinačke organizacije, koji je sudjelovao u počinjenju kaznenih djela organiziranog kriminaliteta, kroz svoje sudjelovanje u zločinačkoj organizaciji, neovisno o svom položaju u njoj, i to planiranjem, poticanjem, pomaganjem ili neposrednim počinjenjem tih kaznenih djela. Dakle, u odnosu na takvu osobu, prema načelu legaliteta kaznenog progona, tijela

kaznenog progona moraju poduzeti progon. U tom kaznenom postupku, takva osoba bi se pojavila kao okrivljenik, iskazivala ono što joj ide u korist ili bi se koristila svojim pravom na šutnju, a tužitelj bi u skladu s pravilima dokazivanja morao dokazati njezinu krivnju.

Međutim, u primjeni instituta pokajnika, tužitelj postupa po načelu oportuniteta kaznenog progona, odnosno procjenjuje da bi sudjelovanje pokajnika kao svjedoka na strani tužiteljstva bilo oportunije sa stajališta javnog interesa. Naime, pokajnik je osoba koja dobro poznaje članove i način organiziranja i djelovanja zločinačke organizacije, pa zbog toga predstavlja neprocjenjiv izvor saznanja o tim okolnostima. Njegov iskaz, kojeg je on dužan iskazati i to iskazati istinito jer mu to proizlazi iz građanske dužnosti svjedočenja, sada postaje dokazno sredstvo tužiteljstva u dokazivanju kaznenih djela organiziranog kriminaliteta.

Iskaz svjedoka pokajnika, kao temelj utvrđivanja činjenica u kaznenom postupku, vezan je određenim ograničenjima, a sve u svrhu zaštite okrivljenikovih temeljnih prava u kaznenom postupku. U postavljanju i definiranju tih ograničenja najvažniju ulogu ima Europski sud za ljudska prava s čijim se odlukama onda ujednačava zakonodavstvo i praksa pojedinih država. Značajno je da se kod pokajnika kao svjedoka napušta ono osnovno shvaćanje o svjedoku kao običnom dokaznom sredstvu, te se uzimaju u obzir i njegove temeljne prava i slobode, koje se onda posebno očituju u postupovnoj i izvanpostupovnoj zaštiti pokajnika kao svjedoka i njemu bliskih osoba od bilo kakvog oblika povrede ili ugrožavanja kojoj bi mogao biti izložen u slučaju davanja iskaza. Iako ove mjere zaštite treba promatrati i u kontekstu interesa pravosuđa na slobodno, potpuno i istinito iskazivanje takvog svjedoka.

Institut pokajnika možemo promatrati ili kao jednu učinkovitu mjeru borbe protiv organiziranog kriminaliteta ili kao slabost kaznenog zakonodavstva, kao što je Cesare Beccaria pisao da "država pokazuje slabost zakona ako se oslanja na one koji zakone krše". Primjena ovog instituta postavlja brojna, ne samo kaznenopravna, nego i druga pitanja kao što su: da li se u društvu stvaraju negativne socijalno-psihološke posljedice ako se država pogađa s kriminalcima, da li su pouzdani iskazi osobe koja ima interes lažno teretiti druge osobe i time za

sebe ishoditi olakšice pravosuđa, da li se time na neki način kažnjava i destimulira one okrivljenike koji se odlučuju koristiti svojim pravom na šutnju i osporavanju optužbe, budući se daju povlastice onome koji priznaje.

Odgovor na ova pitanja i daljnji razvoj instituta pokajnika, uvelike će ovisiti o smjeru u kojem će se razvijati borba protiv organiziranog kriminaliteta. Da li će zahtjev za njegovim učinkovitim i efikasnim suzbijanjem ići tako daleko da će značiti poduzimanje snažnijih represivnih mjera a time i ograničavanje temeljnih građanskih prava, kao što je tajnost dopisivanja, tajnost osobnih podataka, osobnog i obiteljskog života i druga prava koja su rezultat suvremenog civilizacijskog dosega, ili će težnja za zaštitom ovih prava jačati. Institut pokajnika, iako je vezan određenim ograničanjima, predstavlja važnu mjeru borbe protiv organiziranog kriminaliteta koja će se također u okviru tih težnji morati dodatno razviti i odrediti i to posebno u dijelu postupovne i izvanpostupovne zaštite, ali i utvrđivanja jasnih kriterija po kojima će se iskaz pokajnika kao svjedoka moći koristiti kao dokaz u utvrđivanju činjenica u kaznenom postupku.

LITERATURA

a) KNJIGE I ČLANCI

- Knjige:

1. Damaška, M., Dokazno pravo u kaznenom postupku: oris novih tendencija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001.
2. Degan, V.Đ., Pavišić, B., Međunarodno kazнено pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005.
3. Hartley, T.C., Temelji prava Europske zajednice, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2004.
4. Horvatić, Ž., Novoselec, P., Kazнено pravo-opći dio, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb, 2001.
5. Josipović, I., Haaško implementacijsko kazнено pravo, Informator, Zagreb, 2000.
6. Josipović, I., Krapac, D., Novoselec, P., Stalni međunarodni kazneni sud, Narodne novine, Zagreb, 2001.
7. Kos, D., Tripalo, D., Komentar Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, Narodne novine, Zagreb, 2002.
8. Krapac, D., Neposredni i posredni dokazi u krivičnom postupku, Informator, Zagreb, 1982.
9. Pavišić, B., Kazнено pravo Vijeća Europe, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
10. Pavišić, B., Veić, P., Kazneni zakoni, Laserplus, Zagreb, 2004.
11. Pavišić, B., Veić, P., Komentar Kaznenog zakona, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb, 1998.
12. Pavišić, B., Komentar Zakona o kaznenom postupku, 5.izdanje, Žagar, Rijeka, 2005.
13. Pavišić, B. i dr., Codice procesal penal modelo para Iberoamerica/Zakonik o kaznenom postupku model za Iberijsku Ameriku/Codice processuale penale modello per l'Iberoamerica, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005.

- Članci:

1. Bosanac, N., Organizirani kriminalitet s posebnim osvrtom na pojmovno određivanje, pojavnost i normativno reguliranje pranja novca, Hrvatska pravna revija, Zagreb, br.2/2001., str.78.-109.
2. Carić, M., Načelo svrhovitosti (oportuniteta) kaznenog progona iz članka 175. Zakona o kaznenom postupku i njegova primjena u praksi, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, 1/2001., str. 604.-617.
3. Kos, D., Primjena načela oportuniteta u kaznenom progono iz čl.176. Zakona kaznenom postupku (pokajnik), Hrvatska pravna revija, Zagreb, 4/2001., str.1.-10.
4. Kos, D., Zaštita identiteta svjedoka-teoretski i praktični aspekti, Hrvatska pravna revija, Zagreb, 2/2001., str.1.-13.
5. Krapac, D., Pogled na neke važnije odredbe novog hrvatskoga kaznenog zakonodavstva o organiziranom kriminalitetu i pitanja njihove praktične primjene, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, 2/1998., str.511.-543.
6. Veić, P., Kaznenopravne mogućnosti suzbijanja organiziranog kriminaliteta, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, 2/1996., str.669.-685.

b) VRELA S INTERNETA

1. Council Resolution 96/C010/97 on individuals who cooperate with the judicial process in the fight against international organised crime, <http://www.europa.eu>, 4. kolovoza 2006.
2. Council Resolution 93/C327/04 on the protection of witnesses in the fight against international organised crime, <http://www.europa.eu>, 4. kolovoza 2006.
3. European Union strategy 2000/C124/01 for the prevention and control of organised crime for the beginning of the new millenium, <http://www.europa.eu>, 4. kolovoza 2006.
4. Final proposal of the ISISC-OPCO-Europol working group on minimum requirements for potential legislation at European Union level, <http://www.europa.eu>, 4. kolovoza 2006.
5. Proposal for a Council framework decision on the fight against organised crime, COM (2005) 6 final, <http://www.europa.eu>, 02. kolovoza 2006.
6. Recommendation (2001) 11 concerning guiding principles on the fight against organised crime, <http://www.coe.int>, 02. kolovoza 2006.

7. Recommendation (97) 13 concerning intimidation of witnesses and rights of the defence, <http://www.coe.int>, 02. kolovoza 2006.

8. Recommendation (2005) 9 on the protection of witnesses and collaborators of justice, <http://www.coe.int>, 02. kolovoza 2006.

c) PRAVNI AKTI

1. Kazneni zakon, Narodne novine, br. 110/1997., 27/1998., 50/2000., 129/2000., 51/2001., 111/2003., 105/2004.

2. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/1990., 135/1997., 8/1998. – pročišćeni tekst, 113/2000., 55/2001.-pročišćeni tekst

3. Ustavni zakon o suradnji Republike Hrvatske s Međunarodnim kaznenim sudom, Narodne novine, br. 32/1996.

4. Zakon o državnom odvjetništvu, Narodne novine, br. 51/2001.

5. Zakon o javnom bilježništvu, Narodne novine, br. 78/1993., 29/1994.

6. Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 110/1997., 27/1998., 58/1999., 112/1999., 58/2002., 143/2002., 62/2003.-pročišćeni tekst

7. Zakon o odvjetništvu, Narodne novine, br. 9/1994.

8. Zakon o primjeni Statuta Međunarodnog kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava, Narodne novine, br. 175/2003.

9. Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine, br. 111/1997., 27/1998., 12/2002.

10. Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, Narodne novine, br. 88/2001., 12/2002., 33/2005., 48/2005.

11. Zakon o zaštiti svjedoka, Narodne novine, br. 163/2003.

12. Zakon o zaštiti tajnosti podataka, Narodne novine, br. 108/1996.

- Međunarodni ugovori:

1. Europska konvencija o uzajamnoj sudskoj pomoći u kaznenim stvarima, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 4/1999.
2. Kaznenopravna konvencija o korupciji, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 11/2000.
3. Konvencija o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenog kaznenim djelom, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 14/1997.
4. Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nedozvoljenog prometa opojnim drogama i psihotropnim tvarima, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 4/1994.
5. Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 14/2002.
6. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 18/1997., 6/1999., 8/1999., 14/2002., 13/2003.
7. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Narodne novine-Međunarodni ugovori, br. 12/1993.